

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Filozofická fakulta
Ústav archivnictví a pomocných věd historických

Diplomová práce

**HISTORIE FARNOSTI OLEŠNICE
NA KONCI 18. A V PRŮBĚHU 19. STOLETÍ**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Ryantová, Csc.

Autor práce: Bc. Miluše Wagnerová

Studijní obor: Archivnictví navazující

Ročník: 3.

2011

ANOTACE

WAGNEROVÁ, Miluše, *Historie farnosti Olešnice na konci 18. a v průběhu 19. století*, diplomová práce, Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Ústav archivnictví a pomocných věd historických, 2011, 123 stran + 11 stran příloh.

Předkládaná diplomová práce přibližuje na základě dostupných pramenů historii olešnické farnosti. Pozornost je věnována především jejímu vzniku a okolnostem, které mu předcházely, a to v souvislosti s josefínskými reformami. Zabývá se otázkou, do jaké míry tyto reformy ovlivnily její vznik a fungování. Dále se soustřeďuje na vnitřní organizaci a chod farnosti, spolu s jejím působením v rámci státní správy. Úvodní část shrnuje literaturu a prameny k danému tématu a je následována kapitolami věnujícími se církevní správě v době pozdního novověku, vzniku českobudějovického biskupství a Duchovní komisi Českého zemského gubernia. Vlastní studie je uvedena historií Olešnice, která si všímá majetkové držby a významných institucí v obci (škola, fara, úřady). Další kapitola je zaměřena na samotný vznik a historii olešnické farnosti, pozornost je také věnována vizitacím a místním duchovním správcům. Zbylé kapitoly se zabývají sakrálními objekty v rámci farnosti (kostelem, kaplemi a božími mukami), patronátem v místní farnosti a školskými záležitostmi. Poslední kapitola představuje písemnou produkci farnosti a zabývá se stavem farní registratury. Celkové shrnutí je uvedeno v závěru.

ANNOTATION

WAGNEROVÁ, Miluše, *The history of the Olešnice parish in the late 18th and during the 19th century*, Diploma work, Faculty of Philosophy, University of South Bohemia, Institute of Archival Science and Auxiliary Sciences of History, 2011, 123 pages + 11 pages in supplements.

This dissertation introduces a history of the Olešnice parish based on research stemming from an accessible of sources. It focuses first of all on the parish's creation and then on the state of the parish and how it was affected by Josef's reforms. The dissertation questions how greatly these reforms influenced its inception and function. Its focus is on an internal organization and parish run, with its act within a state administration. The opening chapter summarizes the literature and other sources used for researching this subject and are followed with chapters about the church administration at the time of late modern period, and also the establishment of the České Budějovice bishopric and the spiritual committee Czech land Gubernia. The studies begin with the history of Olešnice. It first details the important institutions in a village (school, pastorate, authority) and the holding of properties. The next chapter is then focused on the origination and history of the Olešnice parish, with the main focus being on visitations and the churchmen. The end chapters are concerned with the sacred objects within the parish (the church, the chapel and the devotional pillar), patronage in local parish and school matters. The final chapter represent written production of parish and focus on situation of parish registry. Total summary is stated at the end.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala zcela samostatně za použití uvedených pramenů a literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky vedoucího a oponenta práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textů mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 28. července 2011

.....

Na tomto místě bych chtěla poděkovat všem, kteří mi pomohli v sestavení této práce. Zvláště Biskupství českobudějovickému, jmenovitě pak jeho kancléři a archiváři, páterovi Václavovi Kulhánkovi, který mi umožnil prostudovat biskupské archiválie. Dále všem pracovnícím a pracovníkům Státního oblastního archivu v Třeboni a Státního okresního archivu v Českých Budějovicích, především Mgr. Jiřímu Cukrovi a Mgr. Zuzaně Vencálkové. Poděkování patří také Mgr. Lence Martínkové, Ph.D. za její rady v oblasti církevní správy. V neposlední řadě musím poděkovat mým blízkým a přátelům za jejich podporu a pochopení. Největší dík patří vedoucí mé práce doc. PhDr. Marii Ryantové, CSc. za její cenné rady, připomínky a konzultace, především pak za trpělivost, kterou se mnou po celou dobu měla.

OBSAH

1. ÚVOD	8
2. CÍRKEVNÍ SPRÁVA V DOBĚ POZDNÍHO NOVOVĚKU	
2. 1 Organizační struktura církve po třicetileté válce	18
2. 2 Farní klérus	21
2. 3 Církev v jižních Čechách po Bílé Hoře a v období baroka	26
2. 4 Josefinismus	29
2. 5 Církevně-politický systém osvícenství za vlády Marie Terezie	30
2. 6 Josef II. a jeho nástupci	32
3. ČESKOBUDĚJOVICKÉ BISKUPSTVÍ	
3. 1 Snahy o zřízení biskupství v minulosti	38
3. 2 Jednání o založení biskupství v letech 1783 – 1785	40
3. 3 Založení biskupství	43
3. 4 Církevní poměry českobudějovické diecéze	44
4. DUCHOVNÍ KOMISE ČESKÉHO ZEMSKÉHO GUBERNIA	
4. 1 České zemské gubernium a církevní záležitosti	46
4. 2 Duchovní komise při Českém zemském guberniu a centrální Dvorská duchovní komise ve Vídni	48
4. 3 Složení Duchovní komise Českého zemského gubernia a jednání o jejím ustanovení	51
4. 4 Duchovní komise a reforma církevní správy v roce 1782	53
5. HISTORIE OBCE OLEŠNICE	57
6. HISTORIE FARNOSTI	
6. 1 Jednání o zřízení lokálie v Olešnici	63
6. 2 Historie farnosti od jejího založení až po současnost	67
6. 3 Vizitace	71
6. 4 Duchovní správci olešnické lokálie do počátku 20. století	77
7. SAKRÁLNÍ OBJEKTY FARNOSTI	
7. 1 Kostel sv. Václava	80
7. 2 Fara	84
7. 3 Kaple, boží muka a kříže	86

8. PATRONÁTNÍ ZÁLEŽITOSTI	
8. 1 Vymezení pojmu patronát	90
8. 2 Výkon patronátního práva v olešnické lokálii	91
8. 3 Patronátní agenda	92
9. ZÁLEŽITOSTI ŠKOLY	
9. 1 Školská správa	96
9. 2 Učitelé	97
9. 3 Škola v Olešnici	98
10. PÍSEMNÁ AGENDA FARNOSTI	101
11. ZÁVĚR – FARNOST JAKO SPRÁVNÍ STŘEDISKO	109
SEZNAM ZKRATEK	112
POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA	114
PŘÍLOHY	123

1. ÚVOD

Hlavním cílem práce je přiblížit na základě dostupných pramenů historii olešnické farnosti. Pozornost bude věnována především jejímu vzniku a okolnostem, které mu předcházely, a to v souvislosti s josefínskými reformami, jež významným způsobem přispěly k rozšíření farní sítě v Čechách. Bude se zabývat otázkou, do jaké míry tyto reformy ovlivnily vznik a fungování olešnické lokálie, později povýšené na farnost. Práce se bude dále soustředit na vnitřní organizaci a chod farnosti, spolu s jejím působením v rámci státní správy. Snahou je poskytnout na příkladu farnosti Olešnice obraz o vzniku a fungování základního článku farní sítě na konci 18. a v první polovině 19. století.

Církevním dějinám a správě bylo věnováno několik souhrnných prací. Nejkompletnějším dílem, které podává podrobný výklad nejen dějin církevní správy, jsou dozajista *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*.¹ Církevními dějinami obecně se dále zabývaly práce Jaroslava Kadlece,² Václava Medka³ či nověji Radomíra Malého⁴ a Jaroslava V. Polce.⁵ Pro oblast Moravy jsou to dvoudílné *Osudy moravské církve v 18. století* Rudolfa Zuberu.⁶ Situaci v první polovině 17. století popisuje monografie věnovaná arcibiskupovi Arnoštovi Vojtěchovi z Harrachu;⁷ první polovinou 18. století se zabývá sborník v edici Pavly Stuchlé o Antonínu Janu Václavu Vokounovi.⁸ O působnosti a rozdělení pražské arcidiecéze

¹ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2005; k situaci církve po roce 1848 studie Miloše TRAPLA, *Církevní poměry v letech 1848 – 1938*, in: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994*, Praha 1994, s. 251 – 276.

² Jaroslav KADLEC, *Dějiny katolické církve I-III*, Olomouc 1993.

³ Václav MEDEK, *Cesta české a moravské církve staletími*, Praha 1982.

⁴ Radomír MALÝ, *Církevní dějiny*, Olomouc 2001.

⁵ Jaroslav V. POLC, *Stručný přehled dějin českých a moravských diecézí po třicetileté válce*, Praha 1995.

⁶ Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století I-II*, Praha – Olomouc, 1987 – 2003.

⁷ Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598 – 1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008.

⁸ Pavla Stuchlá (ed.), *Antonín Jan Václav Vokoun (1691-1757) a církevní správa jeho doby v Čechách*, Vodňany 2008.

a její konzistoře pojednává kniha Antonína Podlahy *Dějiny arcidiecéze pražské*,⁹ ve které jsou mimo jiné nastíněny také povinnosti a instrukce týkající se farářů a vikářů. K organizační struktuře diecézí vyšly také studie Zdeňka Boháče,¹⁰ Elišky Čáňové¹¹ a Eduarda Maura.¹² Problematice vikariátů byly věnovány práce Pavly Stuchlé¹³ a Martina Zemana.¹⁴ Cenný příspěvek k uspořádání fondů far a vikariátů představila nejnověji Lenka Martínková.¹⁵

Velké pozornosti se těší téma rekatolizace českých zemí, kterému je věnována monografie Jiřího Mikulce,¹⁶ studie Josefa Hanzala¹⁷ a Jaroslava Kadlece¹⁸ či tematický sborník Jindřicha Franceka.¹⁹ V rámci rekatolizace stojí za zmínku články Zdeňky Kokoškové²⁰ a Pavla Pokorného²¹ popisující snahy o zřízení nových biskupství v západních a severovýchodních Čechách. Na církevní řády a jejich úlohu

⁹ Antonín PODLAHA, *Dějiny arcidiecéze pražské od konce století XVII. do počátku století XIX. I. Doba arcibiskupa Jana Josefa hraběte Breunera (1694 – 1710)*, Praha 1917.

¹⁰ Zdeněk BOHÁČ, *Vývoj diecézní organizace českých zemí*, in.: Zdeňka Hledíková (ed.), *Traditio et cultus. Miscellanea historica Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi, ab eius college amicisque ad annum sexagesimum dedicata*, Praha 1993, s. 21 – 36.

¹¹ Eliška ČÁŇOVÁ, *K počtu far v Čechách v 17. a 18. století*, HD 18, 1994, s. 179 – 181.

¹² Eduard MAUR, *Problémy farní organizace pobělohorských Čech*, in.: Zdeňka Hledíková (ed.), *Traditio et cultus*, s. 163 – 176.

¹³ Pavla STUHLÁ, *Prachatický vikariát 1676 – 1750. Vybrané otázky církevní správy*, Praha 2004.

¹⁴ Martin ZEMAN, *Farnosti a farní duchovenstvo vikariátu Blatná a Netolice ve světle farářských relací 1676 a 1700. Příspěvek k dějinám farní správy*, in.: Josef Hrdlička – Pavel Král (ed.), *Historie 2000. Sborník z celostátní studentské vědecké konference*, České Budějovice 2001, s. 71 – 96.

¹⁵ Lenka MARTÍNKOVÁ, *Archivy far a vikariátů na Pelhřimovsku (Několik poznámek k jejich písemnostem na Pelhřimovsku od pobělohorské doby do počátku 20. století)*, AČ 55, 2005, s. 89 – 116.

¹⁶ Jiří MIKULEC, *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích*, Praha 1992.

¹⁷ Josef HANZAL, *Pobělohorská rekatolizace v jižních Čechách*, JSH 48, 1979, s. 181 – 191.

¹⁸ Jaroslav KADLEC, *Rekatolizace v Čechách*, in.: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994*, s. 129 – 149.

¹⁹ Jindřich Francek (ed.), *Rekatolizace v českých zemích*, Pardubice 1995.

²⁰ Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *Pokusy o zřízení biskupství v západních Čechách v rámci rekatolizačních snah v 17. století*, in.: Z archivních depozitářů. Pavle Burdové k 70. narozeninám, Praha 1998, s. 46 – 56.

²¹ Pavel POKORNÝ, *Jičínské biskupství*, in.: Jindřich Francek (ed.), *Rekatolizace v českých zemích*, s. 73 – 84.

v pobělohorské rekatolizaci se zaměřila Ivana Čornejová.²² Svě místo zaujímají práce pojednávající o barokní religiozitě,²³ lidové zbožnosti,²⁴ náboženských bratrstvech²⁵ a tradici poutnictví.²⁶

Vzděláním duchovních se ve svých studiích nejnověji zabývali Miroslav Novotný,²⁷ Hedvika Kuchařová a Zdeněk Nešpor.²⁸ Dále jsou to studie Jana Vichry²⁹

²² Ivana ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*, Praha 1995; TÁŽ (ed.), *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4. – 5. 6. 2003*, Praha 2004.

²³ Jan HORSKÝ – Zdeněk NEŠPOR, *Typologie české víry raného novověku. Metody a možnosti studia lidové religiozity v 18. století*, ČČH 103, 2005, s. 41 – 86; Zdeněk KALISTA, *Česká barokní pouť. K religiozitě českého lidu v době barokní*, Žďár nad Sázavou 2001.

²⁴ Pro oblast jižních Čech Martin GAŽI, *Vazby jihočeských městských komunit k mariánským ochranitelkám v 17. a 18. století*, Výběr 39, 2002, s. 13 – 42; TÝŽ, *Vesmírná jeviště v „lidských bíd hospodách“*. Barokní zázraky v dějinách Českých Budějovic a Klatov od Jana Floriána Hammerschmidta, *Folia historica bohemia* 24/1, 2009, s. 21 – 55; rigorózní práce Zdeňky PROKOPOVÉ, *„Virgo potens“*. Zázraky a zázračná vyslyšení na barokních mariánských poutních místech v jižních Čechách v 17. a 18. století, České Budějovice 2003; obecně Josef HANZAL, *Mariánský kult v barokních Čechách*, in: Jindřich Francek (ed.), *Rekatolizace v českých zemích*, s. 17 – 28; Jan ROYT, *Lidová zbožnost v 17. a 18. století a její obraz ve výtvarném umění*, in: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství*, s. 179 – 196.

²⁵ Josef MIKULEC, *Náboženská bratrstva v procesu pobělohorské rekatolizace*, in: Jindřich Francek (ed.), *Rekatolizace v českých zemích*, s. 39 – 48; nověji TÝŽ, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000.

²⁶ Pro území jižních Čech Jiří ČERNÝ, *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, České Budějovice 2006; TÝŽ, *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradska*, České Budějovice 2004; TÝŽ, *Poutní místa Soběslavska a Třeboňska*, České Budějovice 2009; obecně k tématu poutí pak Zdeněk BOHÁČ, *Poutní místa v Čechách*, Praha 1994; Zdeněk KALISTA, *Česká barokní pouť. K religiozitě českého lidu v době barokní*, Žďár nad Sázavou 2001; Norbert OHLER, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha 2002.

²⁷ Miroslav NOVOTNÝ, *Výchova a vzdělání kněží v diecézních seminářích v Čechách ve druhé polovině 18. a v první polovině 19. století*, in: Daniela Tinková – Jaroslav Lorman (edd.), *Od barokní piety k interiorizaci víry? Problémy katolického osvěcenství*, Praha 2009 (= Historie – otázky – problémy 1), s. 119 – 132; k českobudějovickému biskupskému semináři Tomáš VEBER, *Českobudějovický biskupský kněžský seminář a diecézní teologický institut v letech 1803 – 1850*, České Budějovice 2003 (diplomová práce na HÚ JČU).

²⁸ Hedvika KUCHAROVÁ – Zdeněk NEŠPOR, *Pastor bonus, seu idea (semper) reformanda. Vzdělání a výchova kléru pro působení ve farní správě v českých zemích v 18. a na počátku 19. století*, ČČH 105,

k arcibiskupskému semináři a Evy Doležalové³⁰ ke konviktu sv. Bartoloměje a semináři sv. Václava; pro oblast Moravy vyšla již roku 1946 monografie Jana Drábka, pojednávající o moravském generálním semináři.³¹ Problematice nižšího kléru věnovaly své práce především Marie Ryantová³² a Zdeňka Kokošková,³³ které se zabývaly jeho sociální a kulturní úrovní³⁴ a majetkovými poměry. Dílčí studii, soustředěnou na vizitační písemnosti, představila i Veronika Semerádová.³⁵ Na ekonomické zázemí far a záležitosti patronátu zaměřil své bádání Pavel Pumpr.³⁶ Celkové poznatky o duchovních raného novověku jsou pak nejnověji shrnuty v syntézách Václava Bůžka a kolektivu.³⁷

2007, s. 351 – 392; Hedvika KUCHAROVÁ, *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze (1637 – 1785) a strahovští premonstráti jako profesori na pražském arcibiskupském semináři*, Praha 2005 (disertační práce na FF UK).

²⁹ Jan VICHRA, *Pražský arcibiskupský seminář a jeho studenti v 17. – 18. století*, Documenta Pragensia 11, 1993, s. 123 – 134.

³⁰ Eva DOLEŽALOVÁ, *Konvikt svatého Bartoloměje a seminář svatého Václava v Praze na Starém Městě – dějiny, hospodaření a studijní nadace*, in: Ivan Hlaváček (ed.), *Facta probant homines*, Praha 1998, s. 135 – 148.

³¹ Jan DRÁBEK, *Moravský generální seminář 1784 – 1790*, Loštice 1946.

³² Marie RYANTOVÁ, *Příspěvek k poznání struktury jihočeského světského kléru v období vrcholící rekatolizace*, JSH 57, 1988, č. 2, s. 61 – 73; TÁŽ, *Majetkové poměry jihočeského světského kléru v období vrcholící rekatolizace*, JSH 62, 1993, s. 108 – 121.

³³ Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *K problematice nižšího světského kléru v období upevňování výsledků násilné rekatolizace*, Sborník prací členů Socialistického svazu mládeže Státního ústředního archivu v Praze 2, 1989, s. 61 – 74.

³⁴ Marie RYANTOVÁ – Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *Sociální a kulturní úroveň nižšího kléru ve druhé polovině 17. století a v prvních desetiletích 18. století*, in.: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství*, s. 150 – 178.

³⁵ Veronika SEMERÁDOVÁ, *Vizitační písemnosti Čech 17. století (Farní kostely a farní kléruš pražské arcidiecéze v letech 1623 – 1694)*, SAP 47, 1997, č. 1, s. 125 – 204.

³⁶ Nejnověji Pavel PUMPR, *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách*, Brno 2010.

³⁷ Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007; Václav Bůžek a kol. (edd.), *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010 (= Edice Česká historie 22).

Zásadním krokem vlády Josefa II. bylo rušení klášterů na konci 18. století, kterému věnovali pozornost ve svých studiích Věra a Karel Beránkovi³⁸ a Ondřej Bastl.³⁹ Významnou byla rovněž reforma farní sítě roku 1782, kterou byla pověřena Duchovní komise Českého zemského gubernia, jejíž historii a organizaci přiblížil ve své studii Rudolf Sander.⁴⁰ Josefinismem obecně se zabývá monografie Eduarda Wintra⁴¹ a zahraniční studie německých badatelů.⁴²

Pozornost byla věnována také Českobudějovickému biskupství a jeho vzniku, jelikož hrálo důležitou roli v procesu reorganizace církevní správy v druhé polovině 18. století. Tradiční díla Franze Mardetschlägera,⁴³ Johanna Trajera,⁴⁴ která nově doplňují práce Jaroslava Kadlece,⁴⁵ Miroslava Novotného⁴⁶ a Rudolfa Svobody,⁴⁷ jehož monografie o prvním českobudějovickém biskupovi Janu Prokopu Schaaffgotsche je velice zdařilým počinem. Rovněž je třeba zmínit, že tématu farností a církevní správy bylo v posledních letech věnováno i několik prací studentů Jihočeské univerzity.⁴⁸

³⁸ Karel BERÁNEK – Věra BERÁNKOVÁ, *Rušení klášterů v Čechách za Josefa II.*, in: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství*, s. 209 – 224.

³⁹ Ondřej BASTL, *Rušení klášterů v Čechách a na Moravě za Josefa II.*, HG 28, s. 155 – 177.

⁴⁰ Rudolf SANDER, *České zemské gubernium a církevní záležitosti v době josefínské*, SAP 45, 1995, č. 1, s. 73 – 130; k duchovní komisi také Alena PAZDEROVÁ a kol., *Průvodce po archivních fondech a sbírkách – Státní ústřední archiv v Praze I*, sv. 1, Praha 1997, s. 149 – 158.

⁴¹ Eduard WINTER, *Josefinismus a jeho dějiny. Příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy 1740 – 1848*, Praha 1945.

⁴² Herbert RIESER, *Der Geist des Josephinismus und sein Fortleben. Der Kampf der Kirche um ihre Freiheit*, Vídeň 1963; studie Rudolfa ZINHOBLERA či Elisabeth KOVÁCS; nejnověji také Helmut REINALTER, *Josephinismus als Aufgeklärter Absolutismus*, Vídeň 2008.

⁴³ Franz MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte des Bistums und der Diocese Budweis zur Jubiläumsfeier ihres hundertjährigen Bestehens*, Budweis 1885.

⁴⁴ Johann TRAJER, *Historisch-statistische Beschreibung der Diocese Budweis*, Budweis 1862.

⁴⁵ Jaroslav KADLEC, *Českobudějovická diecéze. Znaky a portréty českobudějovických biskupů*, České Budějovice 1995.

⁴⁶ Miroslav NOVOTNÝ, *Českobudějovická diecéze v kontextu proměn církevní správy v českých zemích v 18. – 20. století*, in: *Vývoj církevní správy na Moravě. XXVII. Mikulovské sympozium 2002*, Brno 2003, s. 169 – 180.

⁴⁷ Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop Schaaffgotsche. První biskup českobudějovický*, Brno 2009.

⁴⁸ Kulturně historické hledisko zohledňuje ve své práci Jana BENEDOVÁ, *Fara a kostel v Lišově v době „dlouhého“ 19. století*, České Budějovice 2009 (diplomová práce na HÚ FF JČU); Jan ŠIMÁNEK, *Venkovské farnosti Doudleby a Kamenný Újezd v době baroka*, České Budějovice 2007 (rigorózní práce

Vlastní studie věnovaná olešnické farnosti je uvedena kompilativně sestavenými kapitolami, které pojednávají o *církevní správě v době pozdního novověku, historii Českobudějovického biskupství a fungování Duchovní komise Českého zemského gubernia* (kapitoly 2. – 4.), a zasazují tak téma do širšího kontextu. K jejich sestavení mi posloužila výše zmiňovaná literatura. Pozornost druhé kapitoly je věnována procesu rekatolizace a organizační struktuře církve po třicetileté válce, stručně představena je i problematika týkající se postavení a vzdělání farního kléru. Dále je popsána situace církve v jižních Čechách v pobělohorské době a období baroka. Odtud se pozornost přesouvá k církevně-politickým reformám Marie Terezie, Josefa II. a jeho nástupců. Třetí kapitola přibližuje historii Českobudějovického biskupství s hlavním důrazem na jeho vznik a jednání, která mu předcházela. Kapitulu uzavírá organizační struktura českobudějovické diecéze. O organizační struktuře Duchovní komise Českého zemského gubernia a její úloze v reformě církevní správy roku 1782 pak pojednává čtvrtá kapitola.

Kapitoly týkající se přímo Olešnice vycházejí především z archivního materiálu (kapitoly 5. – 10.). Pátá kapitola stručně přibližuje *historii obce*. Čerpala jsem z drobné publikace, vydané k jejímu osmisetletému výročí.⁴⁹ Kromě vylíčení dějin obce jsou zde vyjmenované nejrůznější organizace a spolky, které zde působily, a je popsán všední život místních obyvatel. Výběr a text jednotlivých kapitol je ovlivněn dobou vydání, i tak se jedná o celkem zdařilou práci, která mapuje olešnickou historii. Dále jsem

na HÚ FF JČU); farními kronikami se ve svých kvalifikačních pracích na Ústavu archivnictví a PVH FF JČU zabývali také Jana HLAVOVÁ, *Nejstarší pamětní kniha farnosti Vlachovo Březí (1746-1806)*, České Budějovice 2010 (bakalářská práce); Jaroslav MRŇA, *Protocollum domesticum farnosti velkomeziříčské (1816-1938)*, České Budějovice 2009 (bakalářská práce); Libor STANĚK, *Pamětní knihy farního úřadu Malenice (1734 – 1945)*, České Budějovice 2010 (bakalářská práce); Miluše WAGNEROVÁ, *Farní kronika Olešnice (1787 – 1887)*, České Budějovice 2008 (bakalářská práce); nekatolíkům věnoval ve svých pracích pozornost Pavel HOLUB, *Liber pravitatis haereticorum z humpolecké farnosti z 50. až 80. let 18. století*, České Budějovice 2008 (bakalářská práce na Ústavu archivnictví a PVH na FF JČU); TÝŽ, *Tolerovaní před tolerancí, netolerovaní po toleranci? Nekatolíci v Humpolci ve druhé polovině 18. století*, České Budějovice 2007 (bakalářská práce na Historickém ústavu FF JČU).

⁴⁹ Marie BOČKOVÁ – Stanislav JINDRA – František VRÁNA, *Olešnice 1186/1986: několik nahlédnutí do historie obce*, Olešnice 1986.

využila několik větších monografií, věnujících se jižním Čechám.⁵⁰ Za zmínku stojí hlavně rozsáhlé dílo o Novohradsku,⁵¹ ve kterém je detailně popsána nejen historie, ale i život a příroda tohoto regionu. Kniha se speciálně se věnuje také panským sídlům, kostelům a božím mukám a nabízí též podrobné jmenné a místní rejstříky spolu s dalšími doplňujícími informacemi. Čerpala jsem rovněž z topograficko-statistických prací Johanna Trajera⁵² a Johanna Gottfrieda Sommera.⁵³ Historie obce je úzce spjata s místním zámečkem, který byl původně jejím centrem a koncem 18. století byl přestavěn na kostel sv. Václava. Jemu se blíže věnuje například August Sedláček ve svém díle *Hrady, zámky a tvrze Království českého*,⁵⁴ v menších publikacích také Pavel Koblasa a Daniel Kovář,⁵⁵ nebo Jiří Černý.⁵⁶ Celou kapitolu pak doplnily informace z obecní kroniky Olešnice.⁵⁷

Šestá kapitola si všímá *samotné historie farnosti*, s přihlédnutím k jejímu vzniku a jednáním, která mu předcházela. Významnou roli v tomto procesu hrála Duchovní komise Českého zemského gubernia, která byla tímto úkolem pověřena. Materiály týkající se vzniku nových expozitur jsou uloženy v Národním archivu v Praze a mají většinou jednotnou podobu ve formě soupisu pro jednotlivé kraje, případně i vikariáty, s předem danými rubrikami, které korespondovaly s císařským nařízením o vzniku nových beneficíí.⁵⁸ Zprávy z Duchovní komise pak doplňuje korespondence a dokumenty uložené ve fondu českobudějovické biskupské konzistoře ve Státním

⁵⁰ Petr DAVID – Vladimír SOUKUP, *Velká turistická encyklopedie. Jihočeský kraj*, Praha 2008; Stanislav KROUPA, *Zázraky před jižní hranicí: pohled z Novohradských hor do měst a vesnic v jižní části roviny třeboňské*, České Budějovice 2005.

⁵¹ Kolektiv autorů, *Novohradské hory a Novohradské podhůří – příroda, historie, život*, Praha 2006.

⁵² Johann TRAJER, *Historisch-statistische Beschreibung*.

⁵³ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen; statistisch-topographisch dargestellt. Neunter Band. Budweiser Kreis*, Praha 1841.

⁵⁴ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého III. (Budějovsko)*, Praha 1994.

⁵⁵ Pavel KOBLASA – Daniel KOVÁŘ, *Panská sídla na Českobudějovicku*, České Budějovice 1998.

⁵⁶ Jiří ČERNÝ, *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradska*, České Budějovice 2004.

⁵⁷ Státní okresní archiv České Budějovice (dále SOkA ČB), Archiv obce Olešnice (dále jen AO Olešnice), kniha č. 1 (Obecní kronika 1926 – 1965).

⁵⁸ Národní archiv (dále jen NA) Praha, České zemské gubernium – duchovní komise, inv. č. 67, sign. G 1 1 – 484, kart. 86 (Budějovicko) – 87 (Bechyňsko).

oblastním archivu v Třeboni.⁵⁹ Prameny k vlastní historii farnosti jsem pak čerpala zejména z fondu Českobudějovické biskupské konzistoře,⁶⁰ olešnické farní kroniky⁶¹ a fondu farního úřadu Olešnice.⁶² V kapitole je dále věnována bližší pozornost vizitacím⁶³ a vše uzavírá přehled místních duchovních správců společně s jejich medailonky, které byly sestaveny z katalogů kléru českobudějovické diecéze a její kněžské matriky.⁶⁴

Následující sedmá kapitola je věnována *olešnickému kostelu* a jeho stavebnímu vývoji, doplňují ji informace o faře, jejích hospodářských budovách a hřbitově. Druhá část se poté zaměřuje na kaple, boží muka a kříže v rámci farnosti. Využila jsem především materiály z fondu farního úřadu Olešnice,⁶⁵ ale i města Českých Budějovic,⁶⁶ jelikož město jako olešnický patron rozhodovalo a významně přispívalo na opravy a stavby kostela a fary. Cenné informace mi opět poskytla také farní kronika. Pozornost je věnována rovněž stavbě kostelní věže roku 1852, kde archivní materiály doplňuje článek Daniela Kováře.⁶⁷

⁵⁹ Státní oblastní archiv Třeboň (dále jen SOA Třeboň), Biskupský archiv ČB – Biskupská konzistoř ČB 1785 – 1945 (1949), sign. VIII/3/a/E/2 (Akta o jednotlivých beneficiích. Olešnice), kart. 347; TAMTÉŽ, sign. VIII/10/a/1 (Projekt na zřízení nových expozitur 1785 – 1786), kart. 927; TAMTÉŽ, sign. VIII/10/a/2 (Nařízení a korespondence o nových expoziturách všeobecně 1785 - 1791), kart. 928; TAMTÉŽ, sign. VIII/10/a/3 (Nařízení a korespondence o nových expoziturách 1785 – 1791), kart. 929; doplňující informace také v SOKA ČB, Děkanský úřad Trhové Sviny (1636 – 1949), sign. B 2150, kart. 1.

⁶⁰ SOA Třeboň, Biskupský archiv ČB – Biskupská konzistoř ČB 1785 – 1945 (1949), sign. VIII/3/a/E/2 (Akta o jednotlivých beneficiích. Olešnice), kart. 347.

⁶¹ Biskupství českobudějovické (dále jen BČ), Farní kronika Olešnice (1787 – 1970); v edičním zpracování Miluše WAGNEROVÁ, *Farní kronika*.

⁶² SOKA ČB, Farní úřad (dále jen FÚ) Olešnice (1784 – 1947), sign. B 1625.

⁶³ SOA Třeboň, Biskupský archiv ČB – Biskupská konzistoř ČB 1785 – 1945 (1949), sign. VI/10/b/1 (Povinnosti vikářů – kanonické vizitace (1786 – 1899), kart. 97; SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. Iib5 (Kanonické vizitace 1820 – 1900), kart. 4.

⁶⁴ Ve spolupráci s panem ing. Vladimírem Feldmannem (Biskupství českobudějovické).

⁶⁵ SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. Iib12 (kaple), kart. 4; TAMTÉŽ, sign. Iib13 (Hřbitov), kart. 5; TAMTÉŽ, sign. Iib15 (Opravy kostela a fary), kart. 5; TAMTÉŽ, sign. Iib16 (Stavba věže, hodiny), kart. 5; TAMTÉŽ, sign. Iib17 (Zvony), kart. 5.

⁶⁶ SOKA ČB, Archiv města České Budějovice (dále pouze AM ČB), sign. IV/10 (Olešnice).

⁶⁷ Daniel KOVÁŘ, *O kostelní věži v Olešnici u Trhových Svinů*, Rodopisná revue 2 (léto 2008), s. 6 – 7.

Osmá kapitola pojednává o *patronátních záležitostech*. V jejím úvodu je vymezen pojem patronátu a k němu příslušejících práv a povinností. Poté je pozornost přesunuta přímo k výkonu patronátní práva v Olešnici, které připadlo městu České Budějovice. Její poslední část se věnuje patronátní agendě, doplněné konkrétními příklady. Převzetí patronátu dokládají listiny uložené v archivu českobudějovické konzistoře.⁶⁸ Konkrétní záležitosti doplňuje spisový materiál ve fondu města České Budějovice,⁶⁹ farního úřadu Olešnice⁷⁰ a zápisy z farní kroniky.

Devátá kapitola se soustřeďuje na *školní záležitosti*, jelikož ty byly pod dohledem církve až do roku 1869, kdy byl vydán nový zákon o povinné školní docházce. V úvodu je stručně představena všeobecná situace školství a postavení učitelů na konci 18. století následované vylíčením historie olešnické školy. Informace o škole v Olešnici a jejích učitelích jsem čerpala opět z farní kroniky, dále školní kroniky⁷¹ a především ze spisového materiálu fondu farního úřadu Olešnice.⁷²

Poslední desátá kapitola podává celkové shrnutí a přehled *písemné agendy*, se kterou přicházel farář běžně do styku, přičemž často byl přímo jejím původcem. Klade si za cíl načrtnout na příkladu olešnického benefícia alespoň hrubý nástin písemné produkce farnosti na přelomu 18. a 19. století. Podkladem pro její sestavení byly dochované prameny z fondu farního úřadu Olešnice,⁷³ především pak kostelní inventáře⁷⁴ a vizitační protokoly.⁷⁵

⁶⁸ SOA Třeboň, Biskupský archiv ČB – Biskupská konzistoř ČB, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347; TAMTÉŽ, sign. VIII/10/a/3, kart. 929.

⁶⁹ SOkA ČB, AM ČB, sign. IV/10 (Olešnice).

⁷⁰ TAMTÉŽ, FÚ Olešnice, sign. IIb3, kart. 4.

⁷¹ TAMTÉŽ, Základní devítiletá škola Olešnice, Kronika školy Olešnice (1873 – 1940), kniha č. 1.

⁷² TAMTÉŽ, sign. IIb23 (škola), kart. 7.

⁷³ SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. B 1625.

⁷⁴ Konkrétně z let 1802, 1808, 1810, 1833 a 1854, TAMTÉŽ, sign. IIb7, kart. 4; SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347.

⁷⁵ Především pak vizitační protokoly z let 1848 – 1850, SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb5, kart. 4.

K určení místních názvů obcí a měst mi posloužila především publikace Antona Teichla o novohradském panství.⁷⁶ Celou práci doplňuje nezbytný seznam zkratek, pramenů a použité literatury společně s mapovými přílohami, tabulkami a ilustračními fotografiemi.

⁷⁶ Anton TEICHL, *Geschichte der Herrschaft Gratzen mit Zugrundelegung des Urbars vom Jahre 1553*, Gratzen 1889; dále také *Orts – Repertorium Königreichs Böhmen*, Prag 1872; *Seznam míst v království Českém*, Praha 1886.

2. CÍRKEVNÍ SPRÁVA V DOBĚ POZDNÍHO NOVOVĚKU

2. 1 Organizační struktura církve po třicetileté válce

Území Čech a Moravy tvořilo z církevního hlediska již od raného středověku území pražského (od roku 1344 arcibiskupství) a olomouckého biskupství. Pro rozsáhlost diecézí zamýšlel císař Ferdinand II. hned po bitvě na Bílé Hoře zřídit v Čechách další nová biskupství, a to v centrech velkých krajů, aby tak bylo dosaženo přiblížení církevní i politické správy. V návrzích se opakovala města Plzeň, České Budějovice, Litoměřice a Hradec Králové. Při jednáních se však narazilo na odpor městských rad budoucích sídel biskupství, které se obávaly omezení městských svobod a další finanční zátěže pro obyvatelstvo. Návrh však nepodpořila ani římská Kongregace, která poukazovala na nedostatečné ekonomické zajištění budoucích diecézí. Co se týče zřízení západočeského biskupství, připadalo v úvahu i město Klatovy, kde však tehdejší arcibiskup Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka narazil na stejnou neochotu a odpor.⁷⁷ Doložen je i plán Albrechta z Valdštejna na založení biskupství v Jičíně, jehož jednání v letech 1623 – 1624 probíhala zcela odděleně, bez jakékoliv návaznosti na celozemské projekty. Nakonec byla po delších průtazích zřízena jen dvě biskupství, a to v Litoměřicích (1656) a Hradci Králové (1664). Na přelomu 17. a 18. století patřilo tudíž třináct z tehdejších patnácti krajů k Pražské arcidiecézi, společně s Kladským hrabstvím.⁷⁸

Biskup, jako hlava diecéze, zastával úkoly, které se postupně připojovaly k jeho úřadu. Zákonodárná moc biskupa byla uplatňována především vyhlásováním důležitých papežských rozhodnutí o svátostech a církevní kázni. Vlastní biskupovy směrnice se ve většině případů omezovaly na napomenutí k řádnému plnění kněžských povinností. V 18. století vycházely ve formě tištěných oběžníků (kurendů), většinou latinsky, šlo-li o texty určené kněžím, v případě, jednalo-li se o záležitosti, s nimiž měl být obeznámen lid, česky a německy. Konzistorní tisky dostávali nejdříve děkani, kteří je dále rozesílali po farátech. Faráři je měli uschovat nebo opsat do knih, pravidelně

⁷⁷ Zdeněk BOHÁČ, *Vývoj*, s. 27 – 29; Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *Pokusy*, s. 46 – 54.

⁷⁸ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 191; Pavel POKORNÝ, *Jičínské biskupství*, s. 73 – 84.

prohlížených při děkanských vizitacích.⁷⁹ Administrativní exekutiva sledovala dodržování kanonických předpisů klérem a věřícími. Sem patřilo propůjčování beneficií, udílení zpovědní jurisdikce a též zkoumání dispenzí, zasílaných do Říma. Aby biskupové mohli tyto povinnosti řádně vykonávat, stanovil Tridentský koncil (1545 – 1563) několik zásad, podle nichž bylo jejich činnost možno posoudit. Byly to zejména povinnost rezidence, vizitování diecéze⁸⁰ a zasílání zpráv o jejím stavu do Říma.⁸¹

Po porážce stavovského povstání začala obnova církevní správy znovuvybudováním organizační struktury. Arcibiskup Arnošt z Harrachu (1623 – 1667) usiloval o novou úpravu své arcidiecéze, kterou rozdělil na vikariáty, jež umožňovaly lepší správu než dřívější arcijáhenství. Počet vikariátů byl dán rozlohou kraje a hustotou farní sítě. S hranicemi krajů se shodovaly tak, že kraj byl podle velikosti členěn až na tři vikariáty. Jejich území se však často měnilo přidělením nebo oddělením některé z farností. Rozhodujícím faktorem byla hlavně schůdnost cest a vzdálenost od kostela. Podněty k takovým změnám vycházely od místních vikářů nebo farářů. Vikariáty byly pojmenovány podle míst, kde sídlil vikář, proto nebyly jejich názvy stálé a měnily se podle místa, jehož duchovní správce tento úřad právě zastával.⁸²

Jako zástupci biskupa a vykonavatelé jeho instrukcí dohlíželi vikáři na kněze, zda plní své povinnosti a vedou bezúhonný život. Svolávali kněze dvakrát do roka, aby vyslechli jejich zprávy a dali jim směrnice pro další práci. Dbali, aby fary byly rychle obsazeny a zařízeno okamžité zastoupení v případě úmrtí duchovního správce, apod. Každoročně také kontrolovali benefícia při vizitacích, o kterých měla být odeslána zpráva arcibiskupskému úřadu. Byli také pojícím článkem mezi faráři a biskupskou konzistoří, které měli sdělovat případné nedostatky a poklesky svého kněžstva. Vikář pečoval o vikariátní archiv, který se vzhledem k měnícímu se sídlu

⁷⁹ Jaroslav KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 19; Antonín PODLAHA, *Dějiny*, s. 29; Rudolf ZUBER, *Osudy*, s. 31.

⁸⁰ Vizitace se měly konat každý rok, ve velkých diecézích jednou za dva roky. Kromě děkanských vizitací se v delších časových intervalech konaly tzv. generální vizitace, které prováděl biskup osobně, Rudolf ZUBER, *Osudy*, s. 32.

⁸¹ TAMTÉŽ, s. 31; Veronika SEMERÁDOVÁ, *Vizitační písemnosti*, s. 126 – 129.

⁸² Jaroslav KADLEC, *Rekatolizace*, s. 138; Antonín PODLAHA, *Dějiny*, s. 29 – 30; k vikariátům nejnověji Pavla STUHLÁ, *Prachatický vikariát*; Martin ZEMAN, *Farnosti*.

vikariátů rovněž často stěhoval. Pokud některý z vikářů těžce onemocněl, či zemřel, převzala odpovědnost nad archivem konzistoř.⁸³

Vikariát se skládal z různého počtu far. Již na Tridentském koncilu byla přijata nová koncepce duchovní správy, organizované podle farností. Centrem byl farní kostel, k němuž patřily také školy, bratrstva, cechy a charitativní organizace jako špitály a chudobince. Zřízení fary předpokládalo rovněž základní jmění pro stavbu kostela, jeho udržování a důchody pro beneficiáty. Právním nositelem farního jmění byl kostel, farář byl jen jeho uživatelem. Uplatňovalo se zde, tzv. patronátní právo.⁸⁴ Patronem mohl být šlechtic, město, či obec. Včele farnosti stál její duchovní správce, jako nejnižší článek církevní hierarchie. Faráři pečovali v průměru o dvě až tři benefícia, která měla v některých případech čestný titul děkanství, arciděkanství či proboštství. Ve větších a výnosnějších farnostech jim obvykle ještě vypomáhali kaplani. Ti bývaly také přidělováni k dispozici starým, popř. nemocným duchovním. Dočasně neobsazené fary spravovali administrátoři, kteří se často po určité době stávali jejich novými řádnými beneficiáty.⁸⁵

Velkým problémem byl však nedostatek kněžského kléru. Podle zprávy pražského arcibiskupa Arnošta z Harrachu z roku 1641 bylo v té době v Čechách zhruba pouhých tisíc farních kostelů, z nichž bylo obsazeno jen okolo 350, tzn., že celé dvě třetiny far byly bez duchovních správců. Obsazené farnosti byly velmi rozsáhlé a jejich správa vyžadovala od duchovních značné vypětí sil. Nijak výjimečná nebyla situace, kdy na jednoho faráře připadalo šest a více far. V prvních desetiletích 18. století se tento stav nijak zvlášť nezlepšil, ve všech třech diecézích v Čechách bylo řádně spravováno pouze 950 far, v olomoucké diecézi asi polovina z toho. Rostl také počet farníků, což ovlivňoval i celkový populační růst v zemi. Vcelku dobrá situace byla v tradičně

⁸³ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 191; Antonín PODLAHA, *Dějiny*, s. 194 – 205; Jiří MIKULEC, *Pobělohorská rekatolizace*, s. 33 – 34.

⁸⁴ Blíže sedmá kapitola práce – „Patronát“ (s. 88 – 93); srov. Pavel PUMPR, *Beneficia*; Alessandro CATALANO, *Zápas*, s. 172 – 173.

⁸⁵ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 177; Antonín PODLAHA, *Dějiny*, s. 154; Rudolf ZUBER, *Osudy*, s. 183; Pavel PUMPR, *Kostely farní nebo patronátní?*, in: Pavla Stuchlá (ed.), Antonín Jan Václav Vokoun (1691-1757) a církevní správa jeho doby v Čechách, s. 79; Marie RYANTOVÁ – Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *Sociální a kulturní úroveň*, s. 150; Martin GAŽI – Miroslav NOVOTNÝ – Marie RYANTOVÁ, *Duchovenstvo*, s. 108; Miroslav NOVOTNÝ, *Duchovní*, s. 116; Pavla STUHLÁ, *Prachatický vikariát*, s. 88.

katolických územích západních a jižních Čech, kdežto poměry v bývalých utrakvistických či luteránských oblastech severních a východních Čech stejně jako na severní a východní Moravě byly velmi nepříznivé. Počet a profesní úroveň farního kléru se sice působením teologických učilišť v Praze a Olomouci postupně zvyšovala, přesto ani na přelomu 17. a 18. století nebylo nijak neobvyklé, že jeden farář spravoval více farností.⁸⁶

2. 2 Farní klérus

V rámci světského duchovenstva zaujímali správci far nejnižší postavení. Duchovní pocházející z venkova zpravidla nacházeli uplatnění na vesnických farech a jen ojediněle získávali městská benefícia. Zhruba od sedmdesátých let 17. století se farní klérus pražské arcidiecéze doplňoval téměř výhradně z domácího prostředí. Jejich národnostní původ v podstatě odpovídal národnostnímu složení obyvatelstva v jednotlivých částech českého království. Podmínkou pro získání farního úřadu bylo od poslední třetiny 17. století absolvování ústavu pro výchovu světského kněžského dorostu. V této době byla také zhruba dobudována a stabilizována církevní správa pražské arcidiecéze a vyvstávala zde potřeba dostatečného počtu schopných katolických duchovních, kteří by v co největší míře obsadili do té doby většinou uprázdněné fary a věnovali se duchovnímu působení.⁸⁷

Především na nižších stupních církevní správy hráli kněží nejdůležitější úlohu při (náboženském) vzdělávání a výchově lidu, a to až do rozšíření všeobecné školní docházky. Samotní duchovní měli však různou úroveň vzdělání, což souviselo s jejich světskými i církevními vrchnostmi, stejně jako s velikostí jejich beneficií, ekonomickým a sociálním zázemím. Základní pravidla pro vzdělávání budoucích farářů a duchovních správců stanovoval v rámci katolické církve až do 19. století Tridentský koncil. Nařízení bylo možné interpretovat široce, jelikož podmínky v různých diecézích se značně lišily. U každého katedrálního, metropolitního nebo velkého kostela měla vzniknout kolej, v níž se budou chlapani vzdělávat v „církevních naukách“. Podmínkou

⁸⁶ Eliška ČÁŇOVÁ, *K počtu*, s. 179 – 180; Jaroslav KADLEC, *Rekatolizace*, s. 139 – 146; Eduard MAUR, *Problémy*, s. 164 – 168; Miroslav NOVOTNÝ, *Duchovní*, s. 115.

⁸⁷ Marie RYANTOVÁ – Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *Sociální a kulturní úroveň*, s. 151 – 153; TAMTÉŽ, s. 161.

přijetí byl věk nejméně dvanáct let, manželský původ, dobrá znalost čtení a psaní a předpoklad, že jsou schopni a rozhodnutí věnovat se v budoucnu církevní službě. Základní náplní výuky měla být gramatika, zpěv a křesťanská chronologie. Dále pak znalost Písma, církevních knih, homiletických děl, nauky o svátostech s důrazem na aspekty jejich udílení a vědomosti nutné ke zpovídání. O tom, kdo může být poslán do církevní služby a kdo se ještě musí vzdělávat, rozhodoval sám biskup.⁸⁸

Samotné teologické vzdělání však pro výkon duchovní služby nepostačovalo. Nezbytným předpokladem bylo přijetí kněžského svěcení, jehož jednotlivé stupně byly zpravidla udělovány během studia a završeny vlastním vysvěcením na kněze. Před udělením svěcení byl biskup povinen svolat ty, kteří se k přijetí připravovali, a společně se zkušenými kněžími prozkoumat a přezkoušet znalosti, chování, mravy, víru a motivaci uchazečů; navíc museli adepti dosáhnout věku alespoň pětadvaceti let, doložit manželský původ a být svobodní. Právo udělovat titul svěcení měli také šlechtici, města, městské úřady, církevní instituce a zeměpanský úřady spolu s ústavy sloužícími k výchově kněžského dorostu.⁸⁹

Na počátku 18. století měl na vyučování kněží značný vliv řád jezuitů a jeho studijní předpis *Ratio studiorum*, který rozděloval studium teologie na spekulativní (scholastické) – *cursus maior*, umožňující získat akademické hodnosti a pozitivní – *cursus minor*, které bylo určeno pro praktické vzdělávání duchovních správců. O zařazení do jednotlivých kurzů rozhodovaly výsledky zkoušek z filozofie. V pražské arcidiecézi bylo možné získat potřebné vzdělání buď v arcibiskupském semináři,⁹⁰ nebo v konviktu sv. Bartoloměje a semináři sv. Václava,⁹¹ spravovanými jezuiti. V Litoměřicích existoval od roku 1755 alumnát, jeho kandidáti ale museli absolvovat teologii na pražské univerzitě. Oproti tomu královéhradecká diecéze se dočkala zřízení semináře až roku 1802. Celý systém doplňovala ještě klášterní studia. Výuka probíhala společně pro světské studenty i pro řeholníky a měla poskytnout především dogmatický, morálně teologický a teoreticko-právní základ. Podíl řeholního kléru na řízení farních úřadů však díky rostoucímu počtu světského kněžstva rychle klesal. Začátkem

⁸⁸ Hedvíka KUCHAROVÁ – Zdeněk NEŠPOR, *Pastor*, s. 352 – 354.

⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 354 – 355; Miroslav NOVOTNÝ, *Duchovní*, s. 120 – 121; Marie RYANTOVÁ, *Příspěvek*, s. 66 – 67.

⁹⁰ K historii semináře Jan VICHRA, *Pražský arcibiskupský seminář*.

⁹¹ Podrobněji Eva DOLEŽALOVÁ, *Konvikt*.

18. století již řeholníci vykonávali správu pouze u těch beneficií, které byly přímo spojeny s patronátem některého církevního řádu.⁹²

Soubor reforem z počátku padesátých let 18. století, jehož autorem byl Gerhard van Swieten, rozšiřoval přístupnost teologických studií a rozděloval je na hodnotnější čtyřletý směr spekulativní teologie a dvouletý směr moralistický (kausistický). Teologické studium zahrnovalo výuku scholastiky, dogmatiky, výkladu Písma, polemické teologie, morální teologie (kausistiky) a hebrejštiny, nově přibily předměty týkající se církevního práva, dosud řazeného do scholastiky nebo morálky, církevních dějin, řečtiny, rétoriky a liturgiky pro moralisty; v Praze se vyučovalo i orientálním jazykům, jako byly arabština, syrština a chaldejština. Výrazně byl omezen vliv jezuitů a přední postavení dogmatiky. Od roku 1753 se měla morální i dogmatická teologie přednášet pouze podle tištěné učebnice, rok poté bylo omezeno studium filozofie, kterou měli přednášet na klášterních školách pouze řeholníci daného řádu podle předepsaných norem. Oficiálním důvodem bylo zvýšení úrovně studia, ale v popředí zájmu stála i jeho unifikace a posílení vlivu těch institucí, které se mohly státu snáze podřídit.⁹³

Se zrušením Tovaryšstva Ježíšova⁹⁴ v roce 1773 je spojena také výrazná proměna teologických studií. Reforma, kterou vytvořil břevnovsko-broumovský opat František Štěpán Rautenstrauch, byla vyhlášena dvorským dekretem z 5. října 1774. Prodlužovala studium na pět let⁹⁵ a výrazně omezovala spekulativní teologii ve prospěch praktických disciplín. Úlohou duchovních mělo být nejen vyučovat lid ve víře a morálce. Dále byly zavedeny nové či osamostatněné teologické disciplíny: pastorální teologie, katechetika, homiletika a liturgika. Tyto disciplíny společně s *Seelensorgenwissenschaft* byly spojeny a posunuty do pátého ročníku studia jako jeho

⁹² Alessandro CATALANO, *Zápas*, s. 178 – 181; Josef HANZAL, *Rekatolizace*, s. 62 – 63; Hedvika KUCHAROVÁ – Zdeněk NEŠPOR, *Pastor*, s. 356 – 359; Marie RYANTOVÁ – Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *Sociální a kulturní úroveň*, s. 153 – 154.

⁹³ Hedvika KUCHAROVÁ – Zdeněk NEŠPOR, *Pastor*, s. 368 – 369.

⁹⁴ K historii řádu a jeho působení v Čechách Ivana ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo*; TÁŽ (ed.), *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4. – 5. 6. 2003*, Praha 2004.

⁹⁵ Celková doba studia trvala fakticky sedm let, jelikož posluchači teologické fakulty museli absolvovat před nástupem na bohosloví povinné dvouleté studium filozofie.

vrchol. Pastorální teologie, tj. základní naučení o metodách působení na věřící a o jejich mravní výchově byla vůbec první teologickou disciplínou, která byla přednášena v „lidových“ jazycích, čímž byl zdůrazněn její praktický význam. Pro účel výuky byl vydán spis Jiljího Chládky,⁹⁶ který stanovil, že základem náboženského působení kněží mělo být srozumitelné kázání Slova, dále měl pečovat o etický život svých farníků, kterým měl jít příkladem. Duchovní pastýř měl oplývat ctnostmi, jako byla vnitřní svatost, láska k Bohu i bližnímu, opatrnost v řeči, vlídnost, střídmost, čistota těla i duše, atd.⁹⁷

Vrcholem osvícenských reforem Josefa II. bylo založení generálních seminářů, které zaručovalo žádanou centralizaci teologického studia. S výjimkou Lužického semináře, který byl krátce na to obnoven, bylo 30. března 1783 nařízeno zastavení všech filozofických a teologických studií v kláštorech a ústavech a místo nich byly na podzim zřízeny zemské generální semináře – v Praze pro Čechy a v Hradisku u Olomouce pro Moravu⁹⁸ a rakouské Slezsko. Řeholníci, kteří v kláštorech studovali, měli být posláni na své náklady do měst a pokračovat ve studiu na císařských univerzitách a lyceích. Každý uchazeč o vstup do řádu musel získat úplné teologické vzdělání v nově zřízených generálních seminářích, teprve potom se mohl stát řeholníkem. Podmínkou pro přijetí do generálního semináře byl příslib představeného k přijetí do vybraného řádu, který hradil adepty náklady na studium, absolutorium filozofického kurzu a uchazečova bezúhonnost.⁹⁹

Nově se vyučovalo (jak v generálních seminářích, tak na teologických fakultách) německy, s výjimkou latinských přednášek z dogmatiky, církevních dějin a kanonického práva, a české případně německé pastorální teologie. Vyučována byla i hospodářská nauka a fyzika. V roce 1786 došlo také ke zkrácení doby výuky z pěti na čtyři roky. Generální semináře sice zanikly a současně dvorský dekret z 6. září 1790 opětovně prodloužil teologické studium, avšak univerzitní teologické fakulty

⁹⁶ Jiljí CHLÁDEK, *Počátkové opatrnosti pastýřské aneb krátká naučení jak by se pastýřové duchovní v povolání chovati měli*, Praha 1780.

⁹⁷ Hedvika KUCHAROVÁ – Zdeněk NEŠPOR, *Pastor*, s. 370 – 377; Alois KŘIŠŤAN, *Počátky pastorální teologie v českých zemích*, Praha 2005, s. 39 – 40; srov. Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *K problematice*, s. 61 – 74.

⁹⁸ K historii moravského semináře blíže Jan DRÁBEK, *Moravský generální seminář*.

⁹⁹ Hedvika KUCHAROVÁ – Zdeněk NEŠPOR, *Pastor*, s. 381; Eduard WINTER, *Josefinismus*, s. 135.

od generálních seminářů téměř v úplnosti přežaly nejen strukturu, ale i obsahové vymezení předmětů dané povinnými vyučovacími knihami, a často i jejich učitele. Od roku 1807 byly rovněž postupně nahrazeny semináři diecézními, které řídili příslušní sídelní biskupové¹⁰⁰

Více než 97 % všech kleriků pocházelo z měšťanských a venkovských poměrů, minimálně byla zastoupena střední a drobná šlechta. Zatímco pro příslušníky šlechtických rodů nebyla nejnižší církevní místa nijak atraktivní, pro neurozené a nepříliš majetné adepty představovalo kněžské povolání nejspolehlivější možnost společenského vzestupu. Pro duchovní bylo však vlastnictví nemovitého majetku vyloučeno, ten pouze spravovali a jejich skutečný majetek se omezoval na držbu movitých věcí, které nabyli soukromě. Na některých farnostech byl nábytek a kuchyňské zařízení, někdy i knihovna farním inventářem, který nebyl osobním majetkem daného kněze a přecházel na jeho nástupce. Farářům bylo rovněž nařízeno, aby při nástupu do benefícia či odchodu z něj vyhotovovali inventáře, autentické seznamy kostelního a beneficiálního jmění.¹⁰¹

Do hmotného zázemí duchovních se promítal přístup patronů a majitelů panství, kteří jim přenechávali kupříkladu dřevo na otop, či kněží jinak finančně podporovali. Svou roli hrál i počet farníků a především jejich schopnost platit dávky. Nejdůležitějším zdrojem příjmu duchovních byly totiž desátky, tzn. desátý díl z příjmů obyvatelstva, odváděný původně v naturáliích.¹⁰² Za provádění církevních úkonů, jako křty, sňatky, pohřby, apod. příslušely duchovním tzv. štolové poplatky různé výše.¹⁰³ Značné prostředky plynuly také z různých fundací, zakládaných předchůdcem v beneficiu, patronem, apod. Část příjmů tvořily i výnosy farního hospodářství a pozemků, které příslušely k faře. Závisely však na úrodnosti půdy, její velikosti a také výši nákladů na hospodaření. Velice často vlastnili duchovní také koně, kterých bylo užíváno nejen k potahu, ale i k dopravě. Zvláště venkovští faráři a především vikáři potřebovali koně

¹⁰⁰ Hedvika KUCHAROVÁ – Zdeněk NEŠPOR, *Pastor*, s. 382; Martin GAŽI – Miroslav NOVOTNÝ – Marie RYANTOVÁ, *Duchovenstvo*, s. 349.

¹⁰¹ Miroslav NOVOTNÝ, *Duchovní*, s. 120 – 122; Martin GAŽI – Miroslav NOVOTNÝ – Marie RYANTOVÁ, *Duchovenstvo*, s. 104 – 105; Marie RYANTOVÁ, *Majetkové poměry*, s. 108 – 109.

¹⁰² K tématu desátků Jiří DOLEŽEL, *Nové dějiny desátků*, Ostrava 2009.

¹⁰³ Srov. Ferdinand MENČÍK, *Taxa štolová v Čechách*, ČKD (Časopis pro katolické duchovenstvo) 1895, č. 8, s. 449 – 464.

k řádnému výkonu funkce ve svých někdy dosti rozsáhlých farních či vikariátních obvodech. Výjimkou nebylo ani další hospodářské zvířectvo, jako skot, prasata, ovce, případně kozy, o které se starala farní čeleď, kterou duchovní vyplácel z vlastních prostředků. Na faře bývala zpravidla i farní kuchařka či hospodyně, která měla být starší padesáti let. Oproti tomu museli duchovní odvádět tzv. „cathedraticum“ a „seminaristicum“, kromě toho bylo veškeré duchovenstvo navíc státem zdaněno.¹⁰⁴

2. 3 Církev v jižních Čechách po Bílé Hoře a v období baroka

Díky tomu, že katolická církev postupně získala v jižních Čechách již před Bílou horou silnější postavení a vliv, mohl zde proces rekatolizace probíhat rychleji, s vynaložením menšího úsilí a nátlaku než v jiných oblastech.¹⁰⁵ Zhruba na konci 17. století byla tak náboženská situace na jihu Čech v podstatě konsolidována. Vznikla zde i řada nových klášterů a řádů. Na sklonku 17. století zde existovalo 26 mužských klášterů a kolejí a jeden ženský klášter klarisek v Českém Krumlově. Dosažené rekatolizační výsledky bylo ale nutné nadále upevňovat, což předpokládalo další stabilizaci a současně zdokonalování církevní správy, spojenou s přípravou dostatečného počtu schopných a oddaných katolických duchovních. Nedostatek diecézního kléru, se kterým se musely potýkat všechny tehdejší diecéze, se postupně zlepšoval, a to především díky nově vzniklým církevním ústavům sloužícím k výchově kněžského dorostu, zejména pak svatovojtěšského arcibiskupského semináře v Praze. Jestliže po skončení třicetileté války mělo jen asi 150 jihočeských farností vlastního duchovního správce, takže kněží museli spravovat i několik farností najednou, za arcibiskupa Jana Josefa Breunera (1694 – 1710) byly již obsazeny všechny tehdejší farnosti (242 far a 90 filiálek).¹⁰⁶

¹⁰⁴ Miroslav NOVOTNÝ, *Duchovní*, s. 120 – 122; Martin GAŽI – Miroslav NOVOTNÝ – Marie RYANTOVÁ, *Duchovenstvo*, s. 322; Marie RYANTOVÁ – Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *Sociální a kulturní úroveň*, s. 156 – 159; Marie RYANTOVÁ, *Majetkové poměry*, JSH 62, 1993, s. 108; Rudolf ZUBER, *Osudy*, s. 200.

¹⁰⁵ Srov. Josef HANZAL, *Pobělohorská rekatolizace*, s. 181 – 191.

¹⁰⁶ Jaroslav KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 11 – 17; Marie RYANTOVÁ, *Majetkové poměry*, s. 61; Josef HANZAL, *Pobělohorská rekatolizace*, s. 181.

Počátkem 18. století vypadalo církevně-správní rozdělení v jižních Čechách následovně. V *Bechyňském kraji* se nacházelo pět vikariátů: Krumlovský, Jindřichohradecký, Chýnovský, Vltavotýnský a Budějovický. V roce 1700 přibyl ještě šestý vikariát Kaplický, který byl oddělen od rozsáhlého vikariátu Krumlovského.¹⁰⁷ V *kraji Prácheňském* to pak byly vikariáty tři, a to Sušický, Písecký a Prachatický. Jejich počet zůstal nezměněn, postupně se však měnily názvy vikariátů, jelikož vikariátní sídla se přesouvala do míst, jejichž duchovní správci byli funkcí vikáře právě pověřeni. Kaplický vikariát se tak od roku 1723 změnil na Velešínský, Chýnovský od roku 1709 na Miličinský, v roce 1714 měl tento vikariát sídlo v Pelhřimově a od roku 1718 opět v Chýnově. V Prácheňském kraji doznali změn všechny tři zmiňované vikariáty. Sušický vikariát se stal v roce 1704 Volyňským, Písecký byl v letech 1707 – 1708 přejmenován na Blatenský. Nejvíce se pak stěhovalo sídlo vikariátu Prachatického, v letech 1705 – 1706 to byly Vodňany, v letech 1707 – 1710 opět Prachatice, 1711 – 1722 Netolice, od roku 1722 opět Vodňany.¹⁰⁸

Většina duchovních působících v obou jihočeských krajích pocházela z Čech a téměř výlučně z krajů, které patřily k pražské arcidiecézi. Výjimkou nebýval ani fakt, že se zdejší duchovní narodili přímo v kraji, či vikariátě, v němž později působili. Církevní úřady kleriky záměrně posílaly do oblastí, z nichž pocházeli, jelikož znali místní poměry a ovládali i mnohdy potřebný jazyk. Řada duchovních používala vedle latiny i oba zemské jazyky, tj. češtinu a němčinu. Národnostní rozložení světského kléru odpovídalo tehdejšímu jazykovému oblastem. Německé obyvatelstvo převažovalo po Bílé Hoře hlavně na Jindřichohradecku, Českobudějovicku, Kaplicku a Českokrumlovsku, německá byla i část Prácheňského kraje, kde přibližnou hranici tvořily Prachatice a Vimperk. Vnitřní části obou krajů patřily k oblastem s převahou českého etnika. Ve vikariátech Český Krumlov a Kaplice proto působili výhradně němečtí kněží, hlouběji ve vnitrozemí i česky mluvící duchovní. Postupně se však národností poměr vyrovnával. Vzhledem k sociálnímu původu pocházela většina duchovních z měšťanského prostředí, jen velmi málo bylo příslušníků drobné šlechty. Někteří kněží pocházeli také z vesnic, i když poddaní byli zřejmě v řadách duchovenstva zastoupeni

¹⁰⁷ Trhové Sviny, pod které tehdy spadala i Olešnice, patřily tedy do roku 1700 pod Krumlovský vikariát a poté přešly pod nově zřízený vikariát Kaplický, Antonín PODLAHA, *Dějiny*, s. 31.

¹⁰⁸ TAMTÉŽ, s. 102; Marie RYANTOVÁ, *Majetkové poměry*, s. 62; srov. Pavla STUHLÁ, *Prachatický vikariát*, s. 23.

jen nepatrně. V malé míře byli do církevní správy zapojováni příslušníci různých církevních řádů, objevují se spíše výjimečně, přesto více než v jiných oblastech.¹⁰⁹

Po stránce duchovního života je pro dobu baroka charakteristickým rysem velká religiozita lidu. K jejím výrazným rysům patřilo především uctívání svatých a jejich ostatků. Vedle nově kanonizovaných světců zejména hispánského původu se velké oblibě těšili i čeští světci, Mlada, Zdislava z Lemberka a zejména Jan Nepomucký.¹¹⁰ Významnou roli zastávala rovněž úcta k Panně Marii,¹¹¹ uctívání eucharistie a kultu kříže umučeného Krista. Zakládala se také nejrůznější zbožná bratrstva, tj. dobrovolná společenství laiků pod vedením duchovních, která měla sloužit duchovnímu růstu svých členů.¹¹² K důležitým atributům především lidové zbožnosti patřila i víra v nejrůznější zázraky a zásahy boží prozřetelnosti, včetně úcty k milostným a zázračným obrazům.¹¹³ Celý život člověka i přírody byl posvěcován. Svátosti a žehnání se užívalo při nejrůznějších příležitostech, jako byly nemoci, mor, bouřky, požáry, apod. Nejen veřejná prostranství, kostely, či školy hlásaly již zdaleka katolickou víru představovanou nejrůznějšími sousošními, obrazy, či nápisy; ale i domy obyvatel byly zdobeny stejnými náboženskými symboly a odznaky (kříže, lidové obrázky, sošky, růžence a medailóny). Velké oblibě se těšily i náboženské poutě,¹¹⁴ procesí či slavení nedělí a svátků.¹¹⁵ To vše bylo úzce spjato se stavbou nových kostelů, kaplí, kalvárií, křížových cest, ale i vznikem velkých klášterních, či kostelních knihoven. Tato barokní

¹⁰⁹ Marie RYANTOVÁ, *Příspěvek*, s. 63 – 70; Marie RYANTOVÁ – Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *Sociální a kulturní úroveň*, s. 152 – 153.

¹¹⁰ Podrobněji Vít VLNAS, *Jan Nepomucký – česká legenda*, Praha 1993.

¹¹¹ Srov. Josef HANZAL, *Mariánský kult*, s. 17 – 28; zde s. 19.

¹¹² Jiří MIKULEC, *Náboženská bratrstva*, s. 39 – 48, zde s. 39; nověji TÝŽ, *Barokní náboženská bratrstva*.

¹¹³ Pro oblast jižních Čech Martin GAŽI, *Vazby*; TÝŽ, *Vesmírná jeviště*; rigorózní práce Zdeňky PROKOPOVÉ, „*Virgo potens*“.

¹¹⁴ K tématu poutnictví a poutním místům na území jižních Čech blíže Jiří ČERNÝ, *Poutní místa jižních Čech*; TENTÝŽ, *Poutní místa Českobudějovicka*; obecně k tématu poutí pak Zdeněk BOHÁČ, *Poutní místa*; Zdeněk KALISTA, *Česká barokní pout'*; Norbert OHLER, *Náboženské poutě*.

¹¹⁵ Slavilo se 52 nedělí a 33 svátků, Václav MEDEK, *Cesta*, s. 224.

zbožnost se také v následujícím období stala hlavním předmětem rozporu mezi církví a císařem a zdrojem odporu k přijímání josefínských reforem.¹¹⁶

2. 4 Josefinismus

Jako josefinismus bývá označován systém, způsob vlády v habsburské monarchii druhé poloviny osmnáctého a první poloviny devatenáctého století. Jedná se o osvícenský církevně-politický absolutismus rakouského ražení, který své jméno získal podle císaře Josefa II. Do tohoto období je zahrnuta i doba vlády Marie Terezie (1740 – 1780), již zmíněného Josefa II. (1780 – 1790), Leopolda II. (1790 – 1792) a Františka II. (1792 – 1835). Náboženství mělo poskytnout státu mravní základ a zároveň sloužit lidskému blahu, mělo být nástrojem blaha a bezpečnostním faktorem, který by vykonával policejní dohled v oblasti, kde se světská moc nemohla uplatnit. Josefinismus razil heslo „stát potřebuje náboženství“. Musel si však církev podrobit. I když uvádění církevněpolitického absolutismu do praxe bývá označováno jako josefinismus, je třeba podotknout, že již předchozí rakouští panovníci omezovali pravomoci církve.¹¹⁷

U současných badatelů je josefinismus vnímán jako specifická forma celoevropského hnutí osmnáctého století, která byla silně určována evropským osvícenstvím. Projevila se snad ve všech oblastech života tehdejší společnosti: politikou, novou organizací státní správy, reformami v oblasti vojenství, snahou o úplnou integraci církve do státu. Ne každý v tomto období byl josefinistou či osvícencem. Obyvatelé habsburské monarchie se nezbavili duchovního dědictví přes noc. Velká část obyvatel si velmi vážila svých náboženských zvyklostí, poutí, posvátných míst, svátků a všeho, co bylo součástí pozdně barokní zbožnosti. Po revolučních událostech roku 1848 nastalo období jednání mezi církví a státem

¹¹⁶ TAMTÉŽ, s. 223 – 224; Jaroslav KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 18; Miroslav NOVOTNÝ, *Duchovní*, s. 113; Jan ROYT, *Lidová zbožnost*, s. 179 – 181; srov. Jan HORSKÝ – Zdeněk NEŠPOR, *Typologie české víry raného novověku. Metody a možnosti studia lidové religiozity v 18. století*, ČČH 103, 2005, s. 41 – 86.

¹¹⁷ Jaroslav KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 20; Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 19.

o novém uspořádání vzájemných vztahů, které nakonec vyústilo v uzavření konkordátu v roce 1855, kterým systém josefinismu definitivně padl.¹¹⁸

2. 5 Církevně-politický systém osvícenství za vlády Marie Terezie

Marie Terezie zastávala ideu blaha státu jako nejvyššího zájmu. Její způsob vlády se dá již nazvat osvícenským absolutismem, avšak v mnohém zůstávala, a to zejména v osobní zbožnosti, věrna barokním tradicím. Snaha o centralisticky a racionalisticky řízený stát vedla k potlačování moci stavovské obce a v některých oblastech i katolické církve. Za své vlády provedla Marie Terezie reformy v rámci správy, vojenství, hospodářství, soudnictví, školství a církve. Tyto reformy nebyly zaměřeny proti náboženství, ba naopak samotná Marie Terezie byla velice zbožná žena. Stejně jako její nástupci neodmítala náboženství. Právě náboženství mělo státu poskytovat mravní základ a sloužit lidem a stát vyvíjel patřičné úsilí, aby měl kontrolu nad ní pevně ve svých rukou. Protože barokní církev požadavkům státu nevyhovovala, bylo třeba ji zreformovat.¹¹⁹

První reformní vlna začala roku 1749 zřízením Direktorია pro politickou a finanční správu ve všech dědičných zemích (*Direktorium in publicis et cameralibus*), jehož vedením byl pověřen hrabě Friedrich Wilhelm Haugwitz (1700 – 1765). Direktorium bylo zodpovědné i za náboženské a církevní záležitosti. Vyvinulo snahy omezit pravomoci představených klášterů sídlících mimo habsburskou monarchii, důsledně podřídit papežské dokumenty souhlasu státu, to znamenalo, že veškerý styk s církevními činiteli v zahraničí byl podroben státní kontrole. Komunikace s papežskou stolicí v Římě byla možná písemně pouze prostřednictvím ústředního státního orgánu pro věci zahraniční, jímž byla dvorská a státní kancelář ve Vídni. Papežské buly směly být vyhlášovány a platily jen tehdy, pokud jim bylo uděleno *placetum regium*, tj. předchozí schválení císařem. Mezi dalšími cíli direktoria bylo zdanění církevních úřadů, omezení církevního práva azylu a redukce církevních svátků.

¹¹⁸ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 195; Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 20 – 26, TAMTÉŽ, s. 62; k josefinismu dále Eduard WINTER, *Josefinismus*; Herbert RIESER, *Der Geist*; studie Rudolfa ZINHOBLERA či Elisabeth KOVÁCS; nejnověji také Helmut REINALTER, *Josephinismus*.

¹¹⁹ Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 49 – 51; Radomír MALÝ, *Církevní dějiny*, s. 225 – 226.

Václav Kounic (1711 – 1794), který se stal kancléřem roku 1753, tyto snahy dále podporoval. Reformy byly ještě urychleny po vyčerpávající sedmileté válce (1756 – 1763). Duchovenstvo se mělo zabývat pouze duchovními záležitostmi, konkrétně hlásáním křesťanské víry, slavením mší, udělováním svátostí a vnitřní církevní disciplínou. Ostatní církevní záležitosti měla mít na starosti státní moc.¹²⁰

Všechny nároky ze strany církve byly odmítnuty, pokud nezískaly souhlas panovníka. Inkvizice se ukázala být zbytečnou, protože její funkci nahradila státní cenzura. Svůj význam ztrácely také další církevní soudy, redukován byl počet beneficí a roku 1769 začalo také rušení klášterů. Jednou z velkých událostí bylo také zrušení jezuitského řádu v roce 1773 papežem Klementem XIV. (1769 – 1774). S tím úzce souvisela i reforma v oblasti školství, jelikož zrušením jezuitů přestala existovat i řada gymnázií. Na jejich místě byly zakládány tzv. hlavní školy, nižší školství bylo třeba vybudovat. V návaznosti na zavedení povinné školní docházky, platné od roku 1775, vyrostla na vesnicích hustá síť triviálních škol, ve městech byly zřizovány školy hlavní a k vzdělání učitelů nižších škol i školy normální. Dozor nad školstvím byl ponechán duchovenstvu.¹²¹

Co se týče majetkových a právních poměrů, veškeré církevní jmění bylo postaveno pod dozor státu. Světské i řádové duchovenstvo mohlo nabývat statky jen s vládním souhlasem. Státní cenzuře podléhalo také teologické studium, všechny teologické spisy, modlitební knihy a všechna náboženská literatura. Byl omezen počet svátků, protože zabíraly příliš pracovní doby, zakázány poutě do Říma, Cách a jiných míst v zahraničí. Písemný styk duchovenstva s papežskou kurií byl možný výhradně prostřednictvím ministerstva zahraničí.¹²²

¹²⁰ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 139, 190; Rudolf SANDER, *České zemské gubernium*, s. 74; Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 54.

¹²¹ Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 55; Jaroslav KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 21; Eduard WINTER, *Josefinismus*, s. 117 – 118.

¹²² Jaroslav KADLEC, *Dějiny*, s. 108 – 109; Václav MEDEK, *Cesta*, s. 255 – 259.

2. 6 Josef II. a jeho nástupci

Josef II. pokračoval v linii nastavené za vlády své matky. Pokoušel se dát politice nové impulsy a konfesní spory podřídil reformním cílům státu. Naprosto souhlasil s Kounicem v tom, že hospodářská síla státu je důležitější než náboženské otázky. I přes odpor vídeňského arcibiskupa kardinála Migazziho a papežského nuncia Giuseppe Garampiho vyhlásil Josef II. 13. října 1781 toleranční patent, kterým povolil vyznání augsburské, helvetské a ortodoxní. Patent se vztahoval na Rakousko, Čechy, Bukovinu a Halič (Uhersko obdrželo rozsáhlé náboženské svobody již po míru u Szatmáru roku 1711). Císařův patent však garantoval kromě svobody vyznání i plná občanská práva pro nekatolíky. Roku 1782 byl vydán také edikt týkající se židů, který jim zajistil náboženskou a společenskou toleranci na stejné úrovni, jako toleranční patent nekatolíkům.¹²³

Ještě za života Marie Terezie přistoupil Josef II. k rušení všech klášterů, které se nezabývaly vyučováním nebo péčí o nemocné či jinými veřejně prospěšnými úkoly. V jižních Čechách to byly: klášter klarisek v Českém Krumlově (1782), dominikánský klášter v Českých Budějovicích (1784), převorství milevské (1785), cisterciácký klášter ve Zlaté Koruně (1785), karmelitánský klášter v Pacově (1785) a paulánský u Nové Bystřice (1785), kapucínský klášter v Českých Budějovicích (1786), dominikánské kláštery v Písku (1787) a Klatovech (1785), augustiniánské kanonie v Třeboni a Borovanech (obě 1785), klášter augustiniánských eremitů v Pivoni (1787). Dále také klášter servitů na Nových Hradech, františkánský klášter v Jindřichově Hradci a minoritský klášter v Českém Krumlově, všechny tři však byly po císařově smrti opět obnoveny.¹²⁴ Peněžitá hotovost zrušených klášterů propadla státní pokladně, nemovité statky skoupila sousední šlechta, zlaté a stříbrné nádoby byly dány do mincovny nebo prodány, archivy a knihovny, pokud nebyly zničeny, odvezeny do státních archivů a knihoven a klášterní budovy přeměněny na školy, kasárny, nemocnice, případně panské kanceláře, ale i v továrny a skladiště. Dále byly zrušeny i některé klášterní kostely, kaple, poutní svatyně; některé byly srovnány se zemí, jiné proměněny v obytné

¹²³ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 193 – 194; Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 57 – 59; Jaroslav V. POLC, *Stručný přehled*, s. 9.

¹²⁴ Karel BERÁNEK – Věra BERÁNKOVÁ, *Rušení*, s. 220 – 224; Ondřej BASTL, *Rušení*, s. 162 – 164.

budovy.¹²⁵ Byla zrušena i všechna bratrstva a zmizelo i sedmnáct poustevn roztroušených v jihočeských lesích.¹²⁶

Ve věcech majetku patřícího církevním institucím a určeného trvale k církevním účelům odvozovala Marie Terezie i Josef II. tzv. zeměpanský patronát – souhrn běžných patronátních práv na nejvyšším stupni, opravňující panovníka zasahovat do organizačních a majetkových záležitostí církve. Aby podpořila volný pohyb majetku, obnovila Marie Terezie roku 1753 a 1771 a později i Josef II. *amortizační zákony*, které omezovaly církevní instituce ve volnosti získávat zejména nemovitý majetek a odnímat jej tak trhu. Takovýto majetek trvale věnovaný církevním účelům byl zpravidla nezcizitelný a tím vyňat z hospodářského oběhu, tzn., byl „umrtven“.¹²⁷

V letech 1782 – 1784 probíhala druhá vlna zavírání klášterů, kterého zůstaly ušetřeny pouze ty, které se věnovaly výchovným a charitativním činnostem. Kláštery byly považovány za místo lenivého života, zdroj pověr a náboženského fanatismu a v majetkové oblasti představovaly mrtvě ležící kapitál. Celkem bylo zavřeno asi sedm set klášterů a více než třicet osm tisíc členů řádů obojího pohlaví bylo zproštěno řeholních slibů. Vedle klášterů byla roku 1783 zrušena také náboženská bratrstva. Majetek získaný ze zrušených klášterů byl soustředěn spolu s jinými příjmy do tzv. *náboženského fondu* zřízeného v Čechách roku 1782, z něhož byly poté hrazeny různé církevní potřeby, zejména doplňovány důchody duchovenstva a zvláště pak financována síť nově zřizovaných far a lokálií a k tomu potřebných budov včetně škol, což se také stalo.¹²⁸ Byly zřizovány nové farnosti a otevírány nové školy. Každý rok Josefovy vlády bylo zřízeno v průměru padesát nových farností. V letech 1777 – 1791 bylo také založeno dvanáct nových diecézí.¹²⁹

¹²⁵ V případě Olešnice to byla filiální kaple Panny Marie Sněžné v lese „Kostelík“, která byla v roce 1787 zbořena a získaný kámen byl použit na ohrazení nově vzniklého olešnického hřbitova, BČ, Farní kronika, s. 2; SOA Třeboň, Biskupský archiv, inv. č. I/148, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347.

¹²⁶ Karel BERÁNEK – Věra BERÁNKOVÁ, *Rušení*, s. 211 – 213; Ondřej BASTL, *Rušení*, s. 157 – 159; Jaroslav KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 21 – 22.

¹²⁷ Rudolf SANDER, *České zemské gubernium*, s. 74.

¹²⁸ Podobnou funkci jako náboženský fond měl již roku 1774 zřízený *studijní fond*, do něhož byl převeden majetek jezuitského řádu. Z něj byly financovány školské reformy, TAMTÉŽ, s. 75.

¹²⁹ TAMTÉŽ, s. 75; Jaroslav KADLEC, *Dějiny*, s. 422 – 423; Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 59.

Mezi další reformy patřilo též zlepšení a sjednocení vzdělávání kněží. Kněz měl na jedné straně zcela sloužit duchovnímu vedení a vykonávat úkoly spojené s duchovní správou, na straně druhé měl být učitelem a rádcem svých farníků v oblastech hygieny, v hospodářských záležitostech, věnovat se nemocným a chudým, a také mít pod dozorem veřejnou morálku. Měl zastávat zároveň roli kněze i služebníka státu. Proto byly výnosem z 30. března 1783 zřízeny tzv. *generální semináře*, ve kterých měli být budoucí kněží vzdělávání šest let. Později byla délka studia poněkud zkrácena.¹³⁰

Trestní stíhání duchovních bylo církevním soudům odňato a převedeno na soudy světské. Roku 1787 bylo zrušeno právo azylu, chránící provinilce v prostorech kostela před trestním postihem. Manželství, dosud spravované právem kanonickým, bylo nově upraveno manželským patentem Josefa II. z roku 1783. Uzavření manželství se tak stalo úkonem občanskoprávním, prováděným církví. Pro manželské soudy byly příslušné soudy světské. Také evidence stavu v matrikách vedených faráři se stala věcí státní, svěřenou církvi.¹³¹

Jedním z nejvýznamnějších kroků Josefovy vlády byla reforma farního systému. Právě úprava diecézní a farní organizace v monarchii byla státem viděna jako klíčová nejen pro změnu církevních poměrů, ale také pro realizaci a prosazování dalších státních reforem. Podle instrukce z února roku 1782 měly být nové duchovní správy zřizovány zejména v obtížně dostupných pohraničních oblastech. Příliš rozsáhlé a obtížně spravovatelné správní obvody byly rozděleny na menší, nově zřizované fary a lokálie tak, aby v osadě čítající alespoň sedm set obyvatel neměli farníci kostel dál než jednu hodinu chůze.¹³² Náklady na reorganizaci farního systému nesl z větší části náboženský fond, zřízený ze jmění zrušených klášterů, zbytek šlechticů patroni a kláštery. Nové farní kostely byly většinou prosté, vnitřní zařízení bylo do nich přeneseno ze zrušených kostelů.¹³³

¹³⁰ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 192; Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 59.

¹³¹ Rudolf SANDER, *České zemské gubernium*, s. 75.

¹³² V jižních Čechách bylo zřízeno 65 nových samostatných duchovních správ (52 lokálií, 2 farní administratury a 11 far). Jejich počet se v době založení českobudějovického biskupství rozrostl až na 117, Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 154; Jaroslav KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 22.

¹³³ Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 154 – 155; Jaroslav KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 22; Eduard WINTER, *Josefinismus*, s. 134.

Nový farní systém měl sloužit nejen duchovní správě, ale také státu. Kněží byli povinni oznamovat z kazatelny vyhlášky a úřední nařízení (každý farář byl navíc povinen zapisovat je do zvláštní knihy), nabádat své farníky k poslušnosti zákonů Božích ale i světských, museli vést matriky, konskripční seznamy, spolupracovat s krajskými úřady a dohlížet na zdravotní stav a hygienu v obci. Volné fary byly zprvu spravovány bývalými řádovými kněžími, později byla místa duchovní správy obsazována konkurzem, ve kterém museli kandidáti prokazovat své schopnosti zvláštními zkouškami. Závislost farářů na státu zvyšovalo i to, že stát jim zajistil existenční minimum (150 až 600 zlatých ročně), tímto platem byly nahrazeny zrušené desátky. Po duchovní stránce byl nad farnostmi vykonáván dohled vikáři a ze strany státu krajskými úřady. Farnost se de facto stala nejnižší správní jednotkou státu, vykonávala určitý dozor nad vrchnostenskými úřady a jejím předním úkolem bylo vychovávat lid v duchu vládního osvícenství. Předpokladem bylo, že se z faráře stane loajální a spolehlivý státní úředník.¹³⁴

Po smrti Josefa II. se vlády ujal jeho bratr **Leopold II.** (1790 – 1792), který nehodlal udělat v oblasti církevní politiky žádnou významnou změnu. Nakonec učinil některé menší ústupky. Výnosem ze 4. července 1790 zrušil generální semináře a dekretem ze 17. března 1791 měla být odstraněna nejradikálnější Josefova nařízení. Byla uvolněna závislost duchovenstva na krajských úřadech. Kněží už nemuseli předčítat z kazatelen úřední výnosy, josefínský bohoslužebný řád musel být sice zásadně zachovávan, ale biskupové mohli podle potřeby zavádět nové modlitby, písňe i zvláštní pobožnosti a průvody. Také už nebyly rušeny další kláštery.¹³⁵

Po Leopoldově předčasné smrti nastoupil na císařský trůn jeho syn **František II.** (1792 – 1835). Za jeho vlády se v církevně-politickém systému nic zásadního nezměnilo. Sám František byl osobně zbožný a přál si, aby církev měla dobré biskupy a kněze, kteří by se nevměšovali do politiky. V roce 1802 byly vydány císařské kabinetní listy, které měly zlepšit dosavadní stav duchovenstva. První list stanovil, že biskupové budou mít pod svou přímou správou svůj diecézní seminář s tříletým studiem a předepsanými předměty. Druhým listem bylo dovoleno klášterům, které

¹³⁴ Jaroslav KADLEC, *Dějiny*, s. 22 – 23; Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 155; Martin GAŽI – Miroslav NOVOTNÝ – Marie RYANTOVÁ, *Duchovenstvo*, s. 324.

¹³⁵ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 195; Jaroslav KADLEC, *Dějiny*, s. 112; Václav MEDEK, *Cesta*, s. 227.

budou vychovávat akademickou mládež, přijímat tolik noviců, kolik jich potřebují. Všem klášterům bylo navíc povoleno zřídit si vlastní bohovědné studium. Od císaře vyšel roku 1825 popud k zakládání farních a děkanských knihoven. Základem se staly dary z kněžských soukromých knihoven. Rysem českého kléru první poloviny 19. století bylo jeho národní cítění – tzv. kněží buditelé. Fary vlasteneckých kněží se staly středisky národního obrození. Byly zde zakládány četné hudební, čtenářské kroužky a knihovny.¹³⁶

V druhé polovině 19. století navazovala církevní správa v podstatě na stávající struktury, formy a zvyklosti a jen jejich aplikaci přizpůsobovala dobovým požadavkům. Oktrojovaná ústava ze 4. března 1849 zaručila církvi a státem uznaným náboženským vyznáním právo samostatně spravovat vlastní záležitosti. Následující císařské patenty z 18. a 23. dubna 1850 se týkaly jen katolické církve a výslovně zrušily „*placetum regium*“ a ponechaly biskupům plnou samostatnost v rozhodování o vnitřních církevních záležitostech. Šlo především o jmenování katechetů do škol a profesorů teologie, úpravu teologického studia a zkoušky při farním konkursu. Dověšením dosavadního vývoje vztahů a spolupráce mezi církví a státem bylo podepsání konkordátu mezi Apoštolskou stolicí a habsburskou monarchií dne 18. srpna 1855. Ten vracel církvi nejdůležitější práva, svobodnou správu diecéze, svobodné vedení kněžstva a věřících, dozor nad školou a manželské soudy.¹³⁷

Po pádu absolutismu byly pak jednotlivé body konkordátu postupně rušeny. Nepřímo šlo o změnu situace zakotvenou v konkordátu už při vydání protestantského patentu z roku 1861, dále o zákon z května roku 1868, který církvi odebral dozor nad školstvím a vytvořil státní školy, a téhož roku vydaný tzv. manželský zákon, který místo kanonického zavedl státní manželské právo a upravil přestupy mezi konfesemi. Roku 1870 byl pak konkordát jako celek odvolán. Květnové zákony z roku 1874, které upravily vnější právní poměry katolické církve a zásady uznávání náboženských společností, znamenaly definitivní závislost církve na státní správě, místodržitelství a ministerstvu kultu, jež byla vyvažována státní ochranou. Šlo o všechny podstatné akty jmenováním biskupů císařem počínaje přes správu jmění až po školství. Přesto si církev

¹³⁶ Jaroslav KADLEC, *Dějiny*, s. 136; Václav MEDEK, *Cesta*, s. 278 – 280; Miloš TRAPL, *Církevní poměry*, s. 251 – 253.

¹³⁷ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 195; Miloš TRAPL, *Církevní poměry*, s. 254 – 256.

v 19. století získala široké vrstvy lidu a stálý růst obyvatelstva vyžadoval nutně zřizování nových sídel duchovní správy.¹³⁸

¹³⁸ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 195; Miloš TRAPL, *Církevní poměry*, s. 257 – 258; Jaroslav KADLEC, *Dějiny*, s. 144; Václav MEDEK, *Cesta*, s. 263.

3. ČESKOBUDĚJOVICKÉ BISKUPSTVÍ

K jedné ze zásadních církevních reforem císaře Josefa II. patří reorganizace farností, která byla spojena s úpravou dosavadních hranic diecézí a se zřízením nových biskupství. Diecézní hranice byly upraveny tak, aby žádné území monarchie nebylo podřízeno zahraničnímu ordináři, aby mohla být každá diecéze přímo řízena vlastním biskupem, a tak se snáze dosáhlo spojení státních úřadů s biskupy. V pražské diecézi byly roku 1780 upraveny hranice farností v Kladsku tak, aby se kryly s hranicí zemskou. Správa far v Žitavsku (spojeném s Lužicí) byla roku 1783 delegována na děkana budyšínské kapituly. V Chebsku nařídil sice Josef II. roku 1787 jeho připojení k pražské diecézi, ale roku 1789 tu byl ustanoven pouze samostatný komisař pro toto území a Chebsko bylo připojeno k pražské diecézi až v letech 1807 – 1808. Litoměřická diecéze byla roku 1784 rozšířena o kraje Boleslavský a Žatecký, vyňaté z dosavadní, většinu Čech zabírající diecéze pražské. Téhož roku byly k hradecké diecézi připojeny kraje Čáslavský, Chrudimský a Bydžovský. Potřeba lepší správy byla rovněž jedním z hlavních důvodů pro založení nového biskupství na jihu Čech.¹³⁹

3. 1 Snahy o zřízení biskupství v minulosti

Jednání o zřízení biskupství má své kořeny již v období vlády císaře Ferdinanda I. (1526 – 1564), kdy je doložena existence plánu na rozdělení pražského arcibiskupství a založení několika sufragánních biskupství. K živější diskuzi došlo však až za vlády císaře Ferdinanda II. (1619 – 1637). Důvodem byla snaha o zlepšení situace v církevní správě v Čechách, ale také otázka znovuzískání zdejšího obyvatelstva pro katolickou víru. Od roku 1630 probíhalo jednání mezi panovníkem a papežem o zřízení dalších nových biskupství v Čechách, a to v Hradci Králové, Litoměřicích, Plzni a Českých Budějovicích. V úvahu připadaly ještě města Klatovy, vybrané jako alternativa za Plzeň a Jičín. V Českých Budějovicích, Plzni a posléze i v Klatovech ztroskotala jednání na odporu místních městských rad, které se obávaly, že by biskup sídlící ve městě mohl omezovat jejich práva a svobody, a také na problémech

¹³⁹ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 193; Jaroslav KADLEC, *Dějiny*, s. 111.

s hmotným zabezpečením nových biskupství a biskupů. Podle názoru budějovických měšťanů by se jako sídlo biskupství spíše hodil Tábor, který byl teprve nedávno obrácený na pravou víru, a tudíž by zde biskup zastával důležitou roli. V původním návrhu z roku 1630 se měl českobudějovickým biskupem stát tehdejší olomoucký probošt Jan Platejs z Platenštejna.¹⁴⁰

Nakonec byla v druhé polovině sedmnáctého století založena biskupství v Litoměřicích (1655) a v Hradci Králové (1664), a to díky velké snaze pražského arcibiskupa Arnošta Harracha (1623 – 1667). Hranice nových diecézí byly důsledně upraveny podle platného územního členění Čech, takže litoměřická diecéze zahrnovala Litoměřický kraj a Šluknovský a Frýdlantský výběžek, diecéze Hradecká zase kraj Hradecký. I tak ale spadaly pod pražskou arcidiecézi nadále celé střední, západní, jižní Čechy a hrabství Kladské. Tato situace zůstala nevyřešena téměř do konce osmnáctého století, kromě toho zásadně narostl počet obyvatel, takže církevně-správní těžkosti byly oproti minulosti ještě výraznější.¹⁴¹

Již v roce 1774 předložila císařovna Marie Terezie papeži Klementu XIV. všeobecný plán zřízení nových biskupství v Čechách a na Moravě a přizpůsobení jurisdikce biskupů tak, aby odpovídala území státu. Zejména kvůli neúspěšným válkám s Pruskem přišla monarchie o značnou část Slezska, tudíž bylo potřeba provést nutné církevně-správní úpravy. Na Moravě měla být zřízena biskupství v Brně a Opavě, v Čechách v Českých Budějovicích a v Plzni. Ještě za vlády Marie Terezie bylo roku 1777 olomoucké biskupství povýšeno na arcibiskupství a současně došlo k založení biskupství v Brně. K jeho diecézi patřily kraje Jihlavský, Znojemský a polovina Brněnského. Ze zřízení biskupství v Opavě a v Plzni sešlo.¹⁴²

¹⁴⁰ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 119; Jaroslav KADLEC – Miroslav NOVOTNÝ, *Biskupství*, s. 46; Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *Pokusy*, s. 46 – 54; Pavel POKORNÝ, *Jičínské biskupství*, s. 73 – 79; Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 117 – 118.

¹⁴¹ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 119; Antonín PODLAHA, *Dějiny*, s. 29; Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 117 – 118.

¹⁴² Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 193; Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 119.

3. 2 Jednání o založení biskupství v letech 1783 – 1785

O založení biskupství v Českých Budějovicích se jednalo hned na několika stranách. V první řadě to byl císař, který svou vůli dával na vědomí především dvorskými dekrety posílanými z Vídně přes dvorské úřady, na úrovni zemí Koruny české zastupovalo zájmy státu zemské gubernium se sídlem v Praze. Druhou jednací stranou bylo pražské arcibiskupství v čele s arcibiskupem Antonínem Petrem Příchovským (arcibiskupská konzistoř a kancelář). Třetí stranou byl Jan Prokop Schaaffgotsche, budoucí českobudějovický biskup. Čtvrtou stranou byl Řím, respektive papež Pius VI., s jehož vědomím probíhaly práce římských kongregací, zejména *Sacra Congregatio Consistorialis*, která měla na starosti záležitosti týkající se zakládání biskupství již od roku 1588. Spojovacím článkem Říma s josefínským státem a naopak byla nunciatura se sídlem ve Vídni.¹⁴³

Za počátek založení českobudějovického biskupství je považován 9. únor 1783, kdy byl olomoucký kanovník Jan Prokop Schaaffgotsche jmenován dvorským dekretem za generálního vikáře pražské arcidiecéze se sídlem v Českých Budějovicích. Tento generální vikariát měl zahrnovat Budějovický, Klatovský, Plzeňský, Prácheňský a Tábořský kraj. Dalším krokem se stal dvorský dekret z 6. října 1783, kterým císař Josef II. rozhodl, že má Jan Prokop Schaaffgotsche být nejen generálním vikářem v Českých Budějovicích, ale také světícím biskupem. Císař zároveň nařídil zemskému guberniu, aby v této věci zahájilo jednání s arcibiskupem Příchovským – vyjednáváním s Římem byl pověřen ministr kardinál Herzan. Zemské gubernium sdělilo Schaaffgotschovi přebývajícímu v Brně císařovo rozhodnutí v dopise ze 17. října s tím, že by měl požádat o udělení biskupského svěcení a měl by se v blízké době přestěhovat do Českých Budějovic.¹⁴⁴

S ohledem na stárnoucího pražského arcibiskupa Antonína Petra Příchovského císař původně zamýšlel založit nové biskupství na jihu Čech až po jeho smrti, nakonec se ale rozhodl jinak a celou záležitost urychlil. Dvorským dekretem z 5. prosince 1783 byl Schaaffgotsche informován, že dochází ke změně předchozích rozhodnutí a že je nutno čekat na další pokyny panovníka. V praxi to znamenalo, že byla zastavena

¹⁴³ Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 119 – 120.

¹⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 120 – 122.

jednání potřebná k udělení biskupského svěcení, a také proces prezentace Schaaffgotscheho do úřadu generálního vikáře. Rozhodnutí císaře o založení českobudějovického biskupství je nakonec datováno 18. dubnem 1784. Předcházela mu jednání, jejichž hlavním bodem byly finanční záležitosti, především pak otázka biskupova platu. Jeho roční příjem byl nakonec stanoven na dvanáct tisíc zlatých, z toho měl třemi tisíci přispívat arcibiskup, devíti náboženský fond. Arcibiskup Příchovský byl požádán, aby kvůli oddělení jihočeské části arcidiecéze navázal styk se Svatým stolcem. Také nově jmenovaný biskup měl požádat Řím o vyhotovení potřebných jmenovacích listin. Dále si měl podat návrh na složení kapituly, konzistoře a kanceláře, jejichž plat měl zajistit stát.¹⁴⁵

Součástí jednání byla i otázka biskupské rezidence. Uvažovalo se o zrušeném dominikánském klášteře. Ten se ale vzhledem ke svému umístění a nedostačujícím prostorám ukázal být nevhodným a sám biskup Schaaffgotsche navrhl, aby sídlo biskupství bylo zřízeno v nově postavené budově piaristického kolegia v blízkosti náměstí. Tento návrh byl schválen dvorským dekretem z 31. října 1784 a piaristé obdrželi jako náhradu již zmiňovaný dominikánský klášter. Konečně dvorským dekretem z 25. října 1784 byl jako sídelní kostel biskupa stanoven farní kostel sv. Mikuláše. Patronátní právo mělo připadnout městu České Budějovice, jmění katedrálního chrámu měl pak kontrolovat biskup společně s magistrátem a roční zprávy měly být zasílány guberniu.¹⁴⁶

Současně byla při farním kostele sv. Mikuláše zřízena i katedrální kapitula. Ta se skládala ze tří dignitářů (probošta, děkana a kustoda) a čtyř kanovníků. Přímo z kapituly měl být vybírán biskupův generální vikář a jeden z kanovníků měl zastávat funkci městského děkana. Povinnost financování kapituly byla určena Náboženské matici a právo jmenovat kanovníky si pro sebe a své nástupce vyhradil císařský zakladatel. Všem třem dignitářům byl stanoven plat na dvanáct set zlatých, kanovníci měli dostávat tisíc zlatých. Protože patronátní právo ke kostelu sv. Mikuláše náleželo

¹⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 123 – 126; Miroslav NOVOTNÝ, *Českobudějovická diecéze*, s. 175; Franz MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 4 – 5.

¹⁴⁶ Jaroslav KADLEC, *Dějiny*, s. 23 – 24; Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 131 – 135; Franz MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 4 – 5.

českobudějovické obci, měl si magistrát volit za děkana jednoho ze tří kanovníků.¹⁴⁷ Kanovníkům bylo podle dvorního dekretu z 25. října 1784 povoleno nosit oválný odznak – na jedné straně bylo vyryto jméno patrona katedrály,¹⁴⁸ na druhé straně jméno zakladatele biskupství. Papežskou bulou z 1. října 1785 bylo členům kapituly povoleno nosit mozettu a vlečku (cappa magna) a kapitulní děkan a probošt dostali právo pontifikálií. Kanovníci tvořili biskupův poradní sbor, jako členové jeho konzistoře vyřizovali přidělené referáty, vypomáhali v duchovní správě a ve vyučování náboženství v klášterních školách a působili v katolických spolcích. V letech 1805 – 1869, kdy bylo nižší školství podřízeno dohledu církve, vykonávali také funkci diecézních školních inspektorů.¹⁴⁹

Vedle katedrální kapituly byla zřízena místa čtyř dómských vikářů, kteří byli počítáni mezi diecézní kněze. Podřízení byli přímo městskému děkanovi, jejich výběr byl však přenechán biskupovi. Měli mít kromě bohoslužeb také povinnosti v duchovní správě. Dále byli určeni také dva kostelníci, jeden zvoník a choralisté, kteří měli být placeni ze jmění farního kostela. Biskupská konzistoř se měla skládat z kancléře, dvou kancelářských úředníků, písařů, kurzora a kancelářského poslíčka. Kancléře měla jmenovat na návrh biskupa dvorská kancelář, ostatní členy mělo opět na návrh biskupa jmenovat zemské gubernium. Platy všech úředníků měly být hrazeny z náboženského fondu.¹⁵⁰

Konečná verze listiny „*Instrumentum cessionis*“, kterou se arcibiskup Příchovecký vzdal krajů Budějovického, Klatovského, Prácheňského a Táborského ve prospěch nově vznikajícího českobudějovického biskupství, je datována na 15. října 1784. Této žádosti o oddělení krajů od pražské arcidiecéze vyhověl papež Pius VI. 13. prosince 1784. Formální prosba o zřízení biskupství byla císařem

¹⁴⁷ Toto ustanovení bylo guberniálním výnosem z 6. srpna 1806 pozměněno tak, aby po uprázdnění místa městského děkana byl vypsán v diecézi konkurz a biskup předložil seznam uchazečů magistrátu, který z nich vybere. Biskup pak předloží tento seznam guberniu a gubernium dvorské kanceláři, načež císař jednoho ze tří magistrátů navržených kandidátů jmenuje kanovníkem a městským děkanem, Jaroslav KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 47.

¹⁴⁸ Na žádost biskupa Schaaffgotscheho bylo císařským dekretem z 12. července 1785 povoleno, aby jméno sv. Mikuláše bylo nahrazeno jeho obrazem; TAMTÉŽ.

¹⁴⁹ Jaroslav KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 47 – 48, Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 131.

¹⁵⁰ Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 132.

Josefem II. papeži zaslána 20. prosince 1784. Císař v ní mimo jiné požádal o povýšení kostela sv. Mikuláše na katedrální chrám. V nové diecézi mělo působit 246 diecézních kněží, 39 řádových kněží a 84 kaplanů. Celá diecéze čítala 590 711 obyvatel, 60 měst, 52 opevněných míst a 2778 vesnic.¹⁵¹

3. 3 Založení biskupství

Českobudějovické biskupství bylo založeno bulou papeže Pia VI. *Cunctis ubique* ze dne 20. září 1785. Po této erekční bule následovalo ještě několik bul nesoucích datum 26. září 1785, za všechny například konfirmační bula, týkající se jmenování Jana Prokopa Schaaffgotsche českobudějovickým biskupem. Nový biskup dále získal: papežskou absoluci, právo udílet biskupské požehnání, právo privilegovat oltáře, právo udělení plnomocných odpustků při první pontifikální mši, při generální vizitaci, měl povoleno číst a vlastnit zakázané knihy, světit kněze své diecéze, právo udělovat různé dispenze, aj.¹⁵²

Konsekrační bula byla vydána 27. září 1785 v Římě, Schaaffgotsche však musel čekat na její *placetum regium*, které se vztahovalo na oficiální listiny zasláné z Říma; obdržel ho až 1. listopadu téhož roku. Jan Prokop Schaaffgotsche byl arcibiskupem Příchovským vysvěcen 11. prosince 1785 ve svatovítské katedrále v Praze. Vznik českobudějovického biskupství ohlásil nový biskup obyvatelům diecéze pastýřským listem z 1. ledna 1786. Slavnostní intronizace se pak konala 26. února 1786. Záležitosti zřízení biskupství byly definitivně uzavřeny až 18. ledna 1789, kdy císař Josef II. vydal zakládací listinu českobudějovického biskupství, ve které popsal proces jeho vzniku, výsledky jednotlivých jednání a oznámil ukončení celého dlouhotrvajícího procesu.¹⁵³ Císař si mimo jiné vyhrazoval právo jmenovat českobudějovické biskupy – českobudějovické biskupství bylo ve vztahu k pražskému biskupství sufragánním. Znak biskupa, stejně jako kapituly, byl předepsán císařem.¹⁵⁴

¹⁵¹ TAMTÉŽ, s. 130 – 138; Franz MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 6.

¹⁵² Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 140 – 142; Franz MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 6; Jaroslav KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 23 – 24.

¹⁵³ Založení nové diecéze v Čechách bylo součástí plánu regulace diecézí.

¹⁵⁴ Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 143 – 148; srov. TENTÝŽ, *Proces založení českobudějovického biskupství v letech 1783 – 1789*, *Studia theologica* 10, 2008, č. 3, s. 19 – 40.

3. 4 Církevní poměry českobudějovické diecéze

Do roku 1790 byla Budějovická diecéze rozdělena na 16 vikariátů. Vikariátní obvody byly v jednotlivých krajích následující:

- I. Budějovický kraj: Český Krumlov, Borovany, Soběslav, Hosín
- II. Tábořský kraj: Tábor, Strmilov, Pacov, Chousník
- III. Klatovský kraj: Horšovský Týn, Domažlice, Břeskovice (Vřeskovice), Němčice
- IV. Písecký (Prácheňský) kraj: Nezamyslice, Blatná, Netolice, Sušice¹⁵⁵

V roce 1789 pořádal biskup Jan Prokop Schaaffgotsche konferenci s krajskými úřady ve věci nového uspořádání vikariátů a Budějovická diecéze byla nově rozdělena na 5 archipresbyteriátů a 30 vikariátů:

- I. Budějovický archipresbyteriát: vikariáty Benešov, Český Krumlov, Hluboká nad Vltavou, Kaplice, Nové Hrady, Soběslav, Rychnov u Nových Hradů a Třeboň
- II. Klatovský archipresbyteriát: vikariáty Dešenice, Hostouň, Horní Lukavice, Nepomuk, Domažlice, Horšovský Týn
- III. Strakonický archipresbyteriát: vikariáty Blatná, Horažďovice, Mirovice, Písek, Vodňany
- IV. Vimperský archipresbyteriát: vikariáty Kašperské Hory, Prachatice, Sušice, Volyně.
- V. Tábořský archipresbyteriát: vikariáty Bechyně, Chýnov, Jistebnice, Kamenice, Jindřichův Hradec, Pacov, Pelhřimov.¹⁵⁶

Toto rozdělení trvalo až do 60. let 19. století, kdy byla nařízením biskupa Jana Valeriána Jirsíka zavedena nová organizace a arondace archipresbyteriátů a vikariátů. Tato nová organizace vešla v platnost 1. ledna 1857. Budějovická diecéze se poté vedle Budějovického generálního vikariátu, ke kterému patřilo arciděkanství Český Krumlov a proboštství Jindřichův Hradec¹⁵⁷ skládala ještě z 34 vikariátů uspořádaných do osmi archipresbyteriátních obvodů.

¹⁵⁵ Franz MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 115.

¹⁵⁶ TAMTÉŽ, s. 116.

¹⁵⁷ Papež Urban VIII. povýšil 18. srpna 1625 farnost Jindřichův Hradec na proboštství a udělil proboštům právo k užívání pontifikálií, TAMTÉŽ, s. 118.

Nová organizace vypadala následovně:

- I. Budějovický archipresbyteriát: vikariáty Hluboká nad Vltavou, Týn nad Vltavou, Soběslav, Vodňany.
- II. Krumlovský archipresbyteriát: vikariáty Vyšší Brod, Český Krumlov, Kaplice, Horní Planá.
- III. Klatovský archipresbyteriát: vikariáty Dešenice, Klatovy, Nepomuk, Plánice.
- IV. Jindřichohradecký archipresbyteriát, vikariáty: Kamenice, Jindřichův Hradec, Nové Hrady, Třeboň.
- V. Strakonický archipresbyteriát: vikariáty Blatná, Horažďovice, Mirovice, Písek, Sušice.
- VI. Tábořský archipresbyteriát: vikariáty Bechyně, Jistebnice, Pacov, Pelhřimov, Tábor.
- VII. Domažlický archipresbyteriát: vikariáty Hostouň, Lukavice, Domažlice, Horšovský Týn.
- VIII. Vimperský archipresbyteriát: vikariáty Kašperské hory, Prachatice, Vimperk, Volyně.¹⁵⁸

¹⁵⁸ TAMTÉŽ, s. 117; Johann TRAJER, *Historisch-statistische Beschreibung*.

4. DUCHOVNÍ KOMISE ČESKÉHO ZEMSKÉHO GUBERNIA

4.1 České zemské gubernium a církevní záležitosti

V instrukci z 15. prosince 1764 bylo Českému zemskému guberniu¹⁵⁹ (guberniálnímu oddělení pro věci veřejné a politické, *Gubernium in publicis et politicis*) přisouzeno všeobecně reprezentovat a vůči církvi vykonávat výsostná práva státu, která zahrnovala různé formy státního dozoru a zasahování do činnosti církevních institucí a správy jejich jmění. Gubernium mělo napomáhat k upevnění katolického náboženství a posilování křesťanských zásad mezi lidmi, zároveň potlačovat jevy příčící se morálce. Dále mělo dbát na zvyšování počtu far, tohoto cíle mělo dosahovat působením na místní patrony a příslušné církevní činitele a využívat k tomuto účelu prostředků solné pokladny.¹⁶⁰ Duchovenstvo mělo být kontrolováno v plnění svých povinností v duchovní správě a postihováno oznamováním zjištěných nedostatků vyšším církevním činitelům.¹⁶¹

České zemské gubernium mělo udržovat s církevními ordináři, s arcibiskupem a biskupy dobré vztahy. Mělo jim poskytovat v souladu se zákony asistenci při výkonu jejich nařízení, pokud ovšem neodporovaly nařízením císařským. V praxi to znamenalo, že gubernium mělo mít dobré vztahy s duchovenstvem jen potud, pokud se církevní představitelé podrobí císařským nařízením. Jeho úkolem bylo bdít nad tím, aby bez vědomí císaře nebyly nad poddanými vyhlášovány církevní tresty, aby bez císařského souhlasu nebyla uveřejňována a prováděna církevní nařízení, aby církevní představitelé nezasahovali do světské soudní pravomoci a aby cizí

¹⁵⁹ K vzniku a organizaci gubernia Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 147 – 152; Alena PAZDEROVÁ a kol., *Průvodce*, s. 149 – 158.

¹⁶⁰ Solná pokladna (*cassa salis*) byla v Čechách založena za třicetileté války a měla církvi nahradit utrpěné škody. Z rozhodnutí císaře Ferdinanda III. roku 1630 plynula do pokladny tzv. solná dávka, tj. 15 krejcarů vídeňské mince (později 7,5 krejcaru v. m.) z každé dovezené nebo v zemi vydobyté bečky soli. Správa pokladny připadla pražskému arcibiskupovi. Za vlády Josefa II. byla solná pokladna začleněna do náboženského fondu; Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 191; Jaroslav KADLEC, *Rekatolizace*, s. 138; Antonín PODLAHA, *Dějiny*, s. 479 – 484; blíže Hynek KOLLMANN, *O vlivu Propagandy na vznik tak řečené pokladny solní (cassa salis)*, ČMKČ 72, 1898, s. 139 – 157; nověji také Alessandro CATALANO, *Zápas*, s. 159 – 164.

¹⁶¹ Rudolf SANDER, *České zemské gubernium*, s. 76.

duchovní nevykonávali bez císařského povolení svou pravomoc. Dále mělo gubernium dohlížet na výběr štolových poplatků za církevní úkony a vykonávalo dozor nad vším, na co se vztahoval nejvyšší patronát. Proto vysílalo komisaře k volbám prelátů, organizovalo obsazování uvolněných beneficií konkurzním řízením. Úkolem gubernia bylo dohlížet na to, aby byla zachována vážnost a autorita císařské moci a aby církev dodržovala a plnila všechna císařská nařízení.¹⁶²

Roku 1771 došlo k reorganizaci Českého zemského gubernia, které bylo nyní rozděleno na dva od sebe oddělené senáty – *Gubernium in publicis et politicis* a *Gubernium in judicialibus*; oběma senátům předsedal nejvyšší purkrabí jako prezident gubernia. Církevní záležitosti zůstaly nadále v agendě gubernia pro věci veřejné a politické, avšak volba prelátů, návrhy na obsazení zeměpanských beneficií a udělování titulů mensae¹⁶³ byly přenechány guberniu judičiálnímu. Jemu podléhala také Komise pro duchovní správu a Nadační komise.¹⁶⁴

Činnost Českého zemského gubernia byla od samého počátku provázena existencí různých komisí a sborů, kterým byla sice přiznána určitá samostatnost jednání, ale které fungovaly jako nerozlučná součást úřadu. Některé z těchto komisí působily i v církevních záležitostech. Jednou z nejstarších byla **Fundační** nebo **Nadační komise** (*Fundationskommission, Stiftungskommission*), která vznikla již za Karla VI. v roce 1725. Jejím úkolem bylo soustředit od klášterů a církevních institucí opisy nadačních listin, zrevidovat je a podat o nich podrobnou zprávu českému místodržitelství. Průběžně měla dohlížet na záležitosti nadační vůbec. Její činnost byla upřesněna instrukcemi Marie Terezie z let 1764 a 1775. Komise evidovala založené nadace a dohlížela na to, aby byla splněna vůle jejího zakladatele a účel jím stanovený.¹⁶⁵ Nadační komise byla zrušena v roce 1784. Část její agendy poté přešla na Duchovní komisi českého gubernia. Další významnou komisí byla **Komise pro zřizování far** (*Pfarreinrichtungskommission*), zvaná od sedmdesátých let

¹⁶² TAMTÉŽ, s. 77 – 78.

¹⁶³ Mensae = právo kandidáta duchovního stavu na zabezpečení výživy z náboženského fondu, udělované při ordinaci.

¹⁶⁴ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 148; Alena PAZDEROVÁ a kol., *Průvodce*, s. 150.

¹⁶⁵ Zakladatel určil darované jmění buď k použití ryze církevnímu, nebo ke světským účelům v oblasti sociální a humanitní péče – chudobince, špitály, sirotčince, apod.

Komise pro duchovní správu (*Seelsorgskommission*). Při svém vzniku v roce 1724 (císařský reskript z 28. dubna 1724) měla výrazně protireformační charakter a její zřízení bylo zdůvodňováno potřebou prohloubení duchovní správy a zvýšení počtu far za účelem lepší kontroly a boje proti kacířství. Komise měla za úkol zjišťovat hmotné podmínky pro zřízení nových far a ustavování duchovních správců. Zrušena byla dvorským dekretem z 27. června 1782 a její činnost přešla na samotné gubernium.¹⁶⁶

Zrušením řádu jezuitů papežem Klimentem XIV. roku 1773 připadla českému guberniu nová rozsáhlá agenda, spojená s likvidací jezuitských kolejí v Čechách. Reskriptem a dvorským dekretem Marie Terezie ze září 1773 bylo nařízeno, aby pověření královští komisaři vyhlásili v jezuitských kolejích papežskou bulu a breve o zrušení řádu, převzali jejich majetek ve prospěch státu, zapečetili všechny archivy a spisy, zjistili skutečný stav jmění, ověřili nadační jmění a pořídili inventáře majetku. Ke splnění těchto úkolů byla zřízena tzv. **Jezuitská komise**, která zajistila správu jezuitských statků a postupně převáděla jezuitské jmění do *Studijního fondu*, určeného pro zaopatření bývalých jezuitů a uhrazení nadací výhradně školským účelům. Jesuitské nadace odváděla komise do nadačního fondu a kostely do správy *Náboženského fondu*.¹⁶⁷

4. 2 Duchovní komise při Českém zemském guberniu a centrální Dvorská duchovní komise ve Vídni

Nedlouho poté, co se Josef II. ujal trůnu, došlo k zásadní reorganizaci úřadů, které se dosud zabývaly církevními záležitostmi. Podnětem byla první akce rušení klášterů, vyhlášená císařským reskriptem ze dne 12. ledna 1782, jejíž provedení připadlo v Čechách právě českému guberniu. Gubernium zřídilo k tomuto účelu zvláštní **Komisi pro rušení klášterů** (*Klösteraufhebungskommission*), které předsedal prezident gubernia. Spolu s ním zde působilo pět guberniálních radů a dva duchovní.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Rudolf SANDER, *České zemské gubernium*, s. 78 - 80.

¹⁶⁷ Karel BERÁNEK – Věra BERÁNKOVÁ, *Rušení*, s. 209; Rudolf SANDER, *České zemské gubernium*, s. 80; Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 55.

¹⁶⁸ Rudolf SANDER, *České zemské gubernium*, s. 80 – 81; Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 55 – 56;

Krátce poté, co komise zahájila svou činnost, byla zrušena (srpen 1782) a nahrazena novou tzv. **Duchovní komisí** (*Geistliche Kommission*), jejíž působnost byla podstatně rozšířena. Zároveň převzala od judiciálního gubernia obsazování zeměpanských far, děkanátů, beneficií a duchovenských míst. Také zřizování nových far a nadační záležitosti přešly na Duchovní komisi; což v důsledku znamenalo přesun církevních záležitostí, dosud vyřizovaných guberniem a jeho několika komisemi, do tohoto nového orgánu. Toto opatření bylo důsledkem realizace císařského záměru centralizovat a sjednotit v celostátním měřítku rozhodování státu o církevních záležitostech. Proto byla zároveň zřízena **Dvorská duchovní komise** ve Vídni jako nejvyšší orgán pro záležitosti církve v dědičných německých a uherských zemích a u zemských úřadů všech zemí habsburské monarchie byly zároveň vytvořeny filiální duchovní komise.¹⁶⁹

Působnost Duchovní komise byla císařskou instrukcí z 31. srpna 1782 orientována do oblasti církevního majetku, péče o duchovenstvo a duchovní správy. Ve věcech majetkových měla především dohlížet na správu všech nemovitostí, které stát převzal ze zrušených klášterů; sledovat běžné hospodaření církevních institucí; vést v patnosti církevní majetek a příjmy duchovenstva; dozírat na převody majetku církevních komunit a spravovat církevní i světské nadace. V oblasti péče o duchovenstvo měla duchovní komise spolupůsobit při udělování penzí a ročních plateb z náboženského fondu duchovním ze zrušených klášterů. Prostředky na mše, pobožnosti a požehnání, darované věřícími, měla komise dle potřeby rozdělit na venkov ve prospěch nedostatečně dotovaných farářů a nově zřízených lokálních kaplanů. V oblasti duchovní správy měla komise pečovat o rovnoměrné rozmístění duchovních ve městech a na venkově. Měla také působit na majetnější kláštery, aby přispěly na zřizování far a lokálií. Ve městech pak měla komise dohlížet na potřebný počet kostelů podle počtu obyvatel a zároveň i počet mší a pobožností, které se v nich měly denně konat. Nesměla však zasahovat do věcí věroučných, do vysluhování svátostí a do vnitřní kázně; nepatřily jsem ani záležitosti, týkající se nekatolíků, které vyřizovalo samo gubernium.¹⁷⁰

¹⁶⁹ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 192; Rudolf SANDER, *České zemské gubernium*, s. 81.

¹⁷⁰ Rudolf SANDER, *České zemské gubernium*, s. 81 – 82.

Vedle rušení klášterů a zřizování nových far vykonávala Duchovní komise značně rozsáhlou agendu nadační, převzatou od nadační komise. V podstatě dohlížela na splnění účelu nadace podle vůle jejího zakladatele. Evidenci o duchovních nadacích a o plnění nadačního účelu získávala z příznání kostelního a nadačního jmění a z fasí, které byla jednotlivá panství povinna pravidelně zasílat prostřednictvím krajských úřadů. Zařizovala také ustavení českobudějovického biskupství a prováděla nová rozhraničení českých diecézí. Ve věci udělení královského placeta, které musely mít všechny papežské buly a breve, působila duchovní komise jako prostředník mezi dvorskou kanceláří a církevními hodnostáři. Fungovala také v oblasti seznamování duchovenstva a veřejnosti se zeměpanskými nařízeními. Všechna císařská nařízení v církevních záležitostech, která duchovní komise dostávala od českého gubernia, zasílala konzistořím a krajským úřadům s pokynem, aby obsah oznámily cirkulářem všemu duchovenstvu. Faráři pak byli povinni císařské nařízení oznámit lidu v kostele. O uveřejnění císařských nařízení podávala duchovní komise hlášení dvorské kanceláři. Dozírala na kázeň, řád a zvyklosti v církvi. Vyšetřovala stížnosti duchovních na nadřízené církevní hodnostáře a odvolání proti zneužití církevní moci biskupy a konzistořemi. Ve věcech manželských, které byly nově upraveny manželským patentem z 16. ledna 1783, působila duchovní komise v řízení o dispenciaci od manželských překážek. Po podání žádosti o dispenc dala komise prostřednictvím krajských úřadů vyšetřit okolnosti manželské překážky a podle výsledku buď postupovala žádost s vyjádřením dvorské kanceláři k rozhodnutí, nebo ji zamítla.¹⁷¹

Duchovní komise byla součástí Českého zemského gubernia a ve vnějším styku nebyla samostatným správním subjektem, ale vystupovala pod jeho jménem. Měla však značně samostatnou pravomoc omezenou jen dozorem gubernia a skutečností, že předseda komise byl zároveň prezidentem gubernia. Přesto pravomoc zemských úřadů v absolutní centralistické monarchii byla velmi omezená. Komise pro rušení klášterů a Duchovní komise stejně jako České gubernium byly převážně jen výkonnými orgány císařských nařízení a jen v omezené míře orgány se samostatnou rozhodovací pravomocí. Duchovní komise prováděla na rozkaz česko-rakouské dvorské kanceláře šetření v různých církevních záležitostech, připravovala dvoru podklady pro úřední

¹⁷¹ TAMTĚŽ, s. 105 – 106; Alena PAZDEROVÁ a kol., *Průvodce*, s. 185 – 186.

opatření, vykonávala dvorská rozhodnutí a vedla duchovenstvo k dodržování císařských nařízení.¹⁷²

Centrální Dvorská duchovní komise ve Vídni měla působnost pro celou habsburskou monarchii a byla podřízena dozoru dvorských kancelářů, českorakouské a uherské. Její agenda se vztahovala především na vypracovávání návrhů právních předpisů v církevní oblasti a všechny záležitosti související s papežskou stolicí, např. papežské rezervace (výhradní právo papeže obsazovat některá beneficia), odvádění plateb do Říma a udělování císařského povolení k vyhlašování papežských bul a breve. Důležitým polem působnosti byla také organizační stránka zřizování a rušení biskupství, územního vymezení diecézí, vyčleňování částí diecézí, jmenování a voleb biskupů a koadjutorů.¹⁷³ Spadaly sem v nejvyšší instanci i věci rušených klášterů a správy klášterních nemovitostí, stejně tak penzijní a platební věci jejich řádových duchovních. V souvislosti s tím jí příslušela i péče o řádné odvádění příspěvků do náboženských fondů. Měla v pravomoci zásadní věci zřizování far, řešení patronátních sporů a obsazování beneficií. Řešila i další věci kázeňské, církevních trestů a náboženského kultu. Byla dovolacím orgánem v případech zneužití církevní moci biskupy a konzistory.¹⁷⁴

4. 3 Složení Duchovní komise Českého zemského gubernia a jednání o jejím ustanovení

Duchovní komisi předsedal v Čechách *nejvyšší purkrabí* jako její prezident (František Antonín hrabě Nostic), dále se měla skládat ze *čtyř guberniálních radů* (Filip hrabě Clary, Jan Marcel Hennem, Jan František Herrmann a Matyáš Josef Smitmer), kteří byli ale plně zaměstnáni prací v Českém zemském guberniu, a proto nejvyšší purkrabí navrhoval další *tři apelační rady* (Filip hrabě Swerts, Vilém svobodný pán Mac-Neven a Adam František z Escherichu) k pomoci a jako poslední zde měl své místo ještě jeden *přisedící z řad duchovenstva* (kanovník u sv. Víta Jan Schmidt). Tento návrh na složení Duchovní komise byl císařem schválen 28. prosince 1782 s výjimkou navržených

¹⁷² Rudolf SANDER, *České zemské gubernium*, s. 86; TAMTÉŽ, s. 108.

¹⁷³ Koadjutor = pomocník pro správu diecéze, ustanovený zdravotně nebo věkově nezpůsobilému biskupovi.

¹⁷⁴ Rudolf SANDER, *České zemské gubernium*, s. 82.

apelačních radů, což bylo zdůvodněno tím, že jednotlivé duchovní komise v zemích nebudou samostatně rozhodovat, ale budou pouze provádět dvorská nařízení a podávat zprávy dvoru. Duchovní komise byla v Čechách definitivně ustavena v lednu roku 1783 a svoji agendu si rozdělila do pěti referátů, přičemž platilo pravidlo, že světší členové komise měli na starosti převážně záležitosti hospodářského a finančního rázu.¹⁷⁵

1. Tento referát vedl guberniální rada Filip hrabě Clary, měl na starosti všechny majtkové záležitosti zrušených a k zrušení určených klášterů, hmotné zabezpečení jejich řeholníků a odvody prostředků do náboženského soudu. Měl také dozor na hospodaření nezrušených klášterů.
2. V čele druhého referátu stanul další guberniální rada Jan Marcel Henet. Zabýval se legislativní činností v církevních věcech, publikací zeměpanských právních předpisů duchovenstvu, věcmi týkajícími se papežské stolice, právní úpravou pořizování závětí duchovních a majtkovými záležitostmi duchovenstva podle amortizačních předpisů.
3. Další referát v pořadí se zabýval především věcmi finančních plateb do ciziny, náboženského fondu a církevních trestů proti civilním osobám. V jeho čele zasedal guberniální rada Matyáš Josef Smitmer.
4. V tomto referátu, kterému předsedal guberniální rada Jan František Herrmann, se řešily patronátní spory a dotace kostelům.
5. Poslední referát řídil duchovní člen komise, kanovník Jan Schmidt, kterému byly svěřeny věci, které zasahovaly do vnitřních záležitostí církve, do její organizace a činnosti, jejích řádů a zvyklostí, a které vyžadovaly zvláště odborných znalostí v církevním oboru.

Dvorským dekretem z 30. dubna 1805 byla duchovní komise v Čechách jako poslední ve všech habsburských zemích zrušena. Duchovní referent, měl napříště předkládat záležitosti svého referátu k projednání plénu gubernia. Byla mu přiznána stejná práva jako ostatním guberniálním radům. Byl oprávněn účastnit se a hlasovat na jednáních gubernia i v záležitostech necírkevních.¹⁷⁶

¹⁷⁵ TAMTÉŽ, s. 84 – 85; Alena PAZDEROVÁ a kol, *Průvodce*, s. 185.

¹⁷⁶ TAMTÉŽ.

4. 4 Duchovní komise a reforma církevní správy v roce 1782

Na počátku roku 1782 zahájilo České zemské gubernium přípravné práce pro uskutečnění císařova záměru zlepšit místní duchovní správu a přiblížit ji obyvatelstvu. Především šlo o to, zjistit, ve kterých místech by bylo potřebné doplnit dosavadní farní síť novými farami a lokáliemi, kde by byly vhodné podmínky pro jejich zřízení a jak by bylo možné upravit obvody farností. V první polovině roku 1782 se u Českého zemského gubernia shromáždily návrhy na zřízení nových far a lokálií a na úpravu farních obvodů, které z příkazu dvorských dekretů z 16. ledna a 4. února 1782 předložily arcibiskupská a biskupské kanceláře, vrchnostenské úřady a městské magistráty. Výsledek tohoto předběžného průzkumu oznámilo gubernium Dvorské kanceláři. Na základě toho byly dvorským dekretem z 12. září 1782 krajským úřadům vydány potřebné směrnice a dalším rozhodnutím z 20. října 1782 jim bylo uloženo, aby zahájily v této věci úřední řízení.¹⁷⁷

Podle dvorských směrnic měla být zřízena nová fara nebo lokálie tam, kde cestu do farního kostela ztěžují přírodní a povětrnostní podmínky, vodní toky, mnoho sněhu, hory nebo špatné cesty, nebo kde vzdálenost kostela je větší než jedna hodina cesty, a také tam, kde v místě žije více než 700 osob, popř. 500 i méně, jde-li o místa nábožensky smíšená. Přednostně měla být vybírána ta místa, kde již stál kostel, u něhož kdysi býval ustanoven duchovní správce a kde také byly prostředky pro jeho vydržování. U míst, která měla výhodnější spojení s jinou farou, měla být navržena úprava farní příslušnosti. Krajské úřady nejprve vyhlásily císařské nařízení a uložily vrchnostenským úřadům na panstvích a statcích, aby shromáždily žádosti míst o zřízení fary nebo lokálie a podaly o tom zprávu krajskému úřadu. Tyto žádosti pak přezkoumali krajský a biskupský komisař (některý duchovní jmenovaný biskupem) ústním řízením přímo v sídlech vrchnostenských úřadů za přítomnosti farářů, zástupce vrchnosti a rychtářů a sepsali o tom protokol. Protokoly zaslal krajský komisař krajskému úřadu, který následně vypracoval návrh na zřízení far a lokálií v celém kraji a předložil jej i s protokoly nově ustavené duchovní komisi. Šetření bylo provedeno koncem roku 1782 a dokončeno v prvním čtvrtletí roku 1783. Podobně zjišťovala Duchovní

¹⁷⁷ TAMTÉŽ, s. 93; blíže NA Praha, České zemské gubernium – duchovní komise, inv. č. 67, sign. G 1 1-484.

komise prostřednictvím konzistoří potřebu úpravy duchovní správy i ve městech. Protokoly vyhotovené krajskými komisaři zaslala Duchovní komise konzistořím k vyjádření.¹⁷⁸

Zjišťování potřeby nových far, lokálií nebo přefaření pokračovalo v roce 1783 a probíhalo po celý rok 1784. Bylo třeba přešetřovat některé okolnosti, doplňovat podané návrhy a vyžadovat vyjádření konzistoří. Počátkem roku 1785 dospěla akce tak daleko, že České zemské gubernium mohlo 11. března 1785 poslat císaři obsáhlou zprávu vypracovanou Duchovní komisí. Ta obsahovala podrobně odůvodněný návrh na zřízení nových far, lokálií a dalších duchovenských míst společně s návrhem na úpravu farností v jednotlivých diecézích, krajích a vikariátech, dále seznam beneficí v diecézích a seznam klášterů s počtem jejich řeholníků a posudkem, které kláštery mohou v duchovní správě vypomoci a které jsou pro tento účel nepotřebné.¹⁷⁹

Celkem mělo být v Království českém zřízeno 108 nových farností a 481 lokálií obsazených kaplany a současně mělo být původních 89 farností posíleno kooperátorem. K tomu bylo navrhováno postavit:

- v pražské arcidiecézi 13 kostelů, 107 kněžských bytů a 120 škol
- v litoměřické diecézi 25 kostelů, 108 bytů a 73 škol
- v hradecké diecézi 18 kostelů, 132 bytů a 118 škol
- v budějovické diecézi 31 kostelů, 122 bytů a 136 škol

Dále mělo být stavebně zvětšeno 17 kostelů a opraveno 21 kněžských bytů a 7 škol. K zprávě byla také připojena vyjádření církevních a světských úřadů. Navrhovaná opatření se týkala území Království českého včetně Chebského okresu, který dosud patřil k řezenské diecézi, ale nikoliv měst pražských, která měla být regulována zvlášť.¹⁸⁰

Na základě zprávy předložené Českým zemským guberniem rozhodl císař Josef II. dvorským dekretem z 24. září 1785, aby v určených místech, uvedených ve schváleném seznamu, byli ustanoveni samostatní duchovní správcové (podle potřeby faráři, místní kaplani, popřípadě kooperátoři), a aby v souvislosti s tím byly stanoveným způsobem nově upraveny farní obvody. Na rozdíl od návrhu českého gubernia

¹⁷⁸ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 192 – 193; Václav MEDEK, *Cesta*, s. 270; Rudolf SANDER, *České zemské gubernium*, s. 94.

¹⁷⁹ Rudolf SANDER, *České zemské gubernium*, s. 94.

¹⁸⁰ TAMTÉŽ, s. 95.

byl císařem schválený seznam podstatně skromnější. Celkem mělo vzniknout 72 nových far a 247 lokálií obsazených kaplany s pravomocí faráře, společně s 40 novými kostely a 8, které měly být opraveny.

- v pražské arcidiecézi pro 20 farářů, 67 lokálních kaplanů a 19 kooperátorů
- v litoměřické diecézi pro 15 farářů, 49 kaplanů a 13 kooperátorů
- v hradecké diecézi pro 19 farářů, 66 kaplanů a 14 kooperátorů
- v budějovické diecézi pro 18 farářů, 65 kaplanů a 10 kooperátorů¹⁸¹

Nově ustanovení duchovní správce získání jednak z řad řeholníků, kteří prokázali zkouškou způsobilost k duchovní správě, a jednak ze světských duchovních vybraných konkurzem, měli být placeni z náboženského fondu. Faráři měli dostávat 400 zlatých, kaplani 300 zlatých a kooperátoři 200 zlatých ročně a k tomu ještě jednorázově 30 zlatých na ošacení. Nová regulace far neměla ohrozit příjmy dosavadních duchovních správců. Pokud by k tomu došlo, měli být odškodněni z náboženského fondu. Postavení nových kostelů a farních budov měl zajistit klášter, pokud se jednalo o fary jím obstarávané, v ostatních případech připadla tato starost náboženskému fondu, pokud se toho někde neujalo přímo dominium.¹⁸²

Provedení dvorského dekretu uložil císař Českému zemskému guberniu, které tímto úkolem pověřilo právě Duchovní komisi. Ta zaslala všem krajským úřadům seznam míst, kde má být zřízena nová fara nebo lokálie a uložila jim, aby zjistily, zda příslušné vrchnosti jsou ochotny převzít povinnost postavit nové kostely a farní budovy a tím získat patronátní právo. Krajské úřady měly:

- vyhlásit samostatnost nových far a lokálií
- spolupracovat s vikáři při úpravě farností
- zajistit prozatímní ubytování nových duchovních ve vrchnostenských budovách
- oznámit zrušení štolových poplatků ze křtu a zavření některých kostelů
- ujistit dosavadní faráře, že nová opatření se nedotknou jejich příjmů¹⁸³

¹⁸¹ TAMTÉŽ.

¹⁸² TAMTÉŽ, s. 96; Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 59.

¹⁸³ Rudolf SANDER, *České zemské gubernium*, s. 96 – 97.

Dvorský dekret o úpravě duchovní správy se netýkal farností v Praze, kde si císař vyžádal od gubernia samostatný návrh. Nakonec bylo schváleno rozdělení Prahy na dvacet farností. Tohoto úkolu se ujala pražská arcibiskupská konzistoř během roku 1787.¹⁸⁴

¹⁸⁴ TAMTÉŽ.

5. HISTORIE OBCE OLEŠNICE

Olešnice, též Wolesschnitze, Olessnicz, Volešnice, Elexnitz, Elexnicium, či Wolessnic, patří k nejstarším vsím Trhosvinenska.¹⁸⁵ Leží 4,5 km východně od Trhových Svinů a původně patřila k župě doudlebské. Celé území někdejší župy můžeme zhruba vymezit povodím horní Vltavy, na východě řekou Stropničkou a na severu Českobudějovickou kotlinou. K Doudlebsku patřovalo ještě Vitorazsko s Boletickem, osídlené též Dúdlebany. Území bylo ovládané rodem Slavníkovců a po jejich vyvraždění, roku 995 za knížete Boleslava II., se dostalo pod nadvládu Přemyslovců.

Není jisté, jestli se „Olešničané“ z kmene Doudlebů vydělili, nebo jestli osídlili toto území samostatně. Ústně se traduje, že původní osada ležela v blízkosti Hrádku, v lese zvaném „Kostelík“ či též „Kostelíček“.¹⁸⁶ Na tomto místě prokazatelně stála filiální kaple, tzv. kostelíček Panny Marie Sněžné, která po zřízení lokálie v Olešnici v době josefinismu roku 1787 ztratila na významu a byla zbořena.¹⁸⁷ První písemně doložená zmínka o „Olešničanech“ (Olesnichani) je z roku 1186, kdy jsou uvedeni jako svědkové listiny, kterou český kníže Bedřich potvrdil darování statku Žár cisterciáckému klášteru ve Světlé.¹⁸⁸ Tato listina, datovaná 16. června 1186 na Kamýku,¹⁸⁹ je zachována v originále v archivu kamýckého kláštera.¹⁹⁰

Vesnice se rozkládala na jihovýchod od olešnické tvrze, která stávala na místě dnešního zámku. První známou majitelkou osady je roku 1387 Kateřina, vdova po Koňatovi z Olešnice. Z roku 1394 známe Nezamysla Koňatu z Olešnice a v různých rožmberských listinách nacházíme od roku 1425 jako svědka nebo ručitele

¹⁸⁵ Zdeňka ŘEZNÍČKOVÁ, *Místopis*, in.: Kolektiv autorů, Novohradské hory, s. 302.

¹⁸⁶ Marie BOČKOVÁ – Stanislav JINDRA – František VRÁNA, *Olešnice*, s. 4 – 5.

¹⁸⁷ O počátcích zmíněné filiální kaple zatím nejsou spolehlivé informace. Kaple je však zmíněna roku 1692, kdy hraběnka Markéta z Abensberku, manželka a dědička Ferdinanda Buquoe, prodala 27. 10. 1692 zámek Olešnici s dvorem, vsí a kaplí v lese „Na kameni“ svému synovi Filipu Emanuelovi za 44 tisíc zlatých, Jiří ČERNÝ, *Poutní místa Českobudějovicka*, s. 119.

¹⁸⁸ Zwettel v Dolním Rakousku.

¹⁸⁹ Heidenreichstein v Dolním Rakousku.

¹⁹⁰ Marie BOČKOVÁ – Stanislav JINDRA – František VRÁNA, *Olešnice*, s. 9 – 10.

Jana Koňatu.¹⁹¹ Jak se zdá, Olešnici prodal a držel potom Vlhavy. Roku 1479 a 1484 se stal vlastníkem Olešnice Sigmund Kehar z Mirošovic spolu se svou manželkou Annou z Čemin, ten ale roku 1487 zemřel a pozůstalost pak až do roku 1496 spravovala za jeho nezletilé syny Petra a Jindřicha právě Anna, která si v těchto letech často vypůjčovala peníze od okolních zemanů. Od roku 1499 to byli Krajířové z Krajku, titulář z roku 1534 uvádí jako majitele Olešnice Wolfa mladšího z Krajku, který roku 1541 prodal Olešnici, tvrz, poplužní dvůr a ves, Třebíčsko ves a v Klení, Bukvici a Vrcově dvory kmecí Oldřichu Pouzarovi z Michnic za 45 000 kop grošů českých.¹⁹² Po Pouzarově smrti v roce 1549 převzal ves jeho syn Vok Jošt, po němž od roku 1575 spravovala zdejší statky jako poručnice nezletilých dětí jeho vdova Marjana z Drahenic. Po její smrti, roku 1578, převzal poručenství Vokův bratr Jindřich.¹⁹³ Zletilý Albrecht Řehoř Pouzar, syn Voka Jošta a Marjany z Drahenic, se ujal statku roku 1590, ale jelikož se zúčastnil stavovského povstání, byly mu roku 1622 dvě třetiny majetku zkonfiskovány.¹⁹⁴ Pravděpodobně právě rod Pouzarů z Michnic provedl v průběhu druhé poloviny 16. století přestavbu gotické tvrze na nevelký, avšak výstavný renesanční zámek s pivovarem.¹⁹⁵

Po konfiskacích koupilo Olešnici 1. května 1623 město České Budějovice a hned nato, roku 1628, ji prodalo Gerhartovi ze Stratenu za 24 984 kop míšeňských.¹⁹⁶ Gerhartův bratr Filip si pronajal od hraběte Buquoye panství rožmberské a novohradské, což po jeho smrti Gerhart jako dědic převzal, nemohl však řádně platit, a proto se padesát let táhly soudy, které vedla jeho dcera Kateřina Barbora, vdaná

¹⁹¹ TAMTÉŽ, s. 6; Například 10. března 1456 koupil platy v Ledenicích a Štěpánově (dnes Štěpánovice) a 12. června 1462 učinil Jan Koňata urovnání s Janem z Rožmberka, protože svým rybníkem zatopil pole lidem v Bukové, August SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 282.

¹⁹² August SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 282.

¹⁹³ „Ten vdal Vokovu dceru Annu za Jana Hradištského z Hořovic, a to bez věna. Teprve až po dlouhých soudech, roku 1584, jí vydal 1000 kop věna a jako díl mateřský šaty choděcí a ložní, některé svrchky a klenoty“, TAMTÉŽ.

¹⁹⁴ Roku 1628 odjel ze země, ale když roku 1630 vtrhli do země Sasové, vrátil se zpět a hlásil se znovu o své vlastnictví. Kvůli tomu byl roku 1634 znovu odsouzen ke ztrátě cti, hrdla a majetku, TAMTÉŽ; Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich*, s. 31.

¹⁹⁵ Pavel KOBLASA – Daniel KOVÁŘ, *Panská sídla*, s. 66.

¹⁹⁶ K Olešnici patřily tehdy tvrz, dvůr a ves, ves Třebíčsko, díly Klení, Bukvice a Vrcova, August SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 282; Marie BOČKOVÁ – Stanislav JINDRA – František VRÁNA, *Olešnice*, s. 6.

za Jana Jiříka Radeckého z Radče; s ním měla syna Kryštofa Ferdinanda a dcery Marii Elišku, vdanou Údrckou, a Annu Polyxenu, vdanou Šmerovskou. Po Kateřinině smrti roku 1670 spravoval Olešnici Jan Jiřík, ale 2. března 1680 ji prodal Ferdinandovi Buquoyovi za 9000 zlatých. Ferdinandova manželka a dědička Markéta z Abensberka pak vše prodala v roce 1692 svému synovi Filipovi Emanuelovi za 44 000 zlatých. Později byla Olešnice z buquoyského panství odprodána a roku 1727 ji jistý Adam Hungar znovu prodal Českým Budějovicím, a to za 59 300 zlatých.¹⁹⁷

K Olešnici patřily také rozsáhlé jehličnaté lesy, které celou obec obklopovaly a ještě v polovině 19. století tvořily samostatný revír, který sloužil především k získávání dřeva, částečně také k lovu zajíců a koroptví.¹⁹⁸ Kolem vsi se rozkládalo rovněž celkem sedmnáct rybníků osázených kapry.¹⁹⁹ Právě rybníky, ale i močály společně s převažujícím východním a severním větrem byly příčinou celkem nepříznivého klimatu. Okolí Olešnice bylo tak často vystavováno velkým mrazům, krupobití, pravidelně docházelo také k vylévání Stropnického potoka, což nepříznivě ovlivňovalo úrodu a také zdravotní stav obyvatelstva, které právě z těchto důvodů trpělo častým horečnatým onemocněním. Lidé se živili nejčastěji pěstováním obilí, obhospodařováním polí a chovem dobytka. Statisticko-topografické přehledy uvádějí, že „Obyvatelstvo je z velké části dobré, ale kvůli častým pohromám chudé.“²⁰⁰

¹⁹⁷ August SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 282; Johann TRAJER, *Historisch-statistische Beschreibung*, s. 347.

¹⁹⁸ Na severu to byl les Kamenný a Borek, severovýchodně U Bartošů a Olešnický, východním směrem Doubravice a na jihozápadě Kostelík, Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich*, s. 31; SOKA ČB, AO Olešnice, *Kronika obce Olešnice (1926 – 1965)*, kniha č. 1, s. 81 – 82.

¹⁹⁹ Z toho obecní rybníky: u cesty do Bukové Křišťanec, směrem ke Lhotce Obecník a cestou k Trhovým k Trhovým Svinům Bukvický. Větší část zaujímaly panské rybníky, a to směrem od severu k východu: Lhoták, Borek, Vidimáček, Velká Jitra, Malá Jitra, Hadlíf, Velký a Malý Bartoš, Parezník, Březina, Vejšovec, Jandovec, Nový, Rouda a Velký Olešnický, Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich*, s. 31 – 32; SOKA ČB, AO Olešnice, *Kronika obce Olešnice*, s. 81; blíže mapa Olešnice a blízkého okolí příloha 3.

²⁰⁰ SOA Třeboň, Biskupský archiv, kart. 347; SOKA ČB, AO Olešnice, *Kronika obce Olešnice*, s. 78; TAMTÉŽ, FÚ Olešnice, sign. I1b4, kart. 4.

V době josefínských církevních reforem byla v Olešnici zřízena nová lokálie trhosvinenské fary, která našla umístění v části zámku, a někdejší pivovar se přestavbou proměnil na kostel sv. Václava.²⁰¹ Spolu s lokálií byla v Olešnici roku 1787 zřízena i jednotřídní škola. Místnost pro ni bezplatně přidělily České Budějovice, a to v přízemí zámku. K olešnické škole se přiškolily ještě následující obce: Lhotka, Buková a Petříkov. Prvním vyučujícím byl pan Martin Steinbauer, který zde působil v letech 1787 – 1801. V roce 1866 byla zřízena i druhá třída a o dva roky později třída třetí. První dvě třídy byly umístěny v zámku, třetí v domě č. p. 84. Roku 1908 byla v obci otevřena i třída čtvrtá.²⁰²

Město České Budějovice bylo olešnickou vrchností až do roku 1848, kdy se stala Olešnice samostatnou obcí; samotnou budovu zámku měly Budějovice ve vlastnictví až do doby po druhé světové válce. Obce byly již v roce 1849 organizovány podle prozatímního obecního zřízení jako orgány územní samosprávy a jejich volebním sborům byla kromě vlastní, přirozené působnosti přiznána i působnost přenesená, která spočívala ve výkonu některých úkolů státní správy. Obce se tak staly nejnižšími články a instancemi územní samosprávy. V každé obci se zřizovaly dva povinné orgány, a to kolegiátní obecní výbor volený na tři roky, který rozhodoval většinou hlasů a měl usnášecí a dozorčí moc. Výbor volil ze svého středu obecní představenstvo jako užší orgán. To se skládalo z purkmistra (obecního představeného, starosty) a alespoň dvou radních. Radní byli pouze purkmistrovým pomocným a zastupitelským orgánem, sám purkmistr byl výkonným orgánem, který prováděl usnesení obecního výboru. Nové obecní zřízení bylo vydáno teprve v roce 1859, roku 1864 bylo pak vydáno obecní zřízení a řád volební pro Moravu a Čechy.²⁰³

²⁰¹ Daniel KOVÁŘ, *Panská sídla*, in: Kolektiv autorů, *Novohradské hory*, s. 495; Podrobněji o historii farnosti a kostela kapitoly „*Historie farnosti*“ (s. 61 – 77) a „*Sakrální objekty v rámci farnosti*“ (78 – 87).

²⁰² SOKA ČB, *Základní devítiletá škola Olešnice*, inv. č. 1, kniha č. 1 (Školní kronika 1873 – 1940); Marie BOČKOVÁ – Stanislav JINDRA – František VRÁNA, *Olešnice*, s. 35; Olešnické škole je blíže věnována devátá kapitola práce „*Školské záležitosti*“ (s. 94 – 98).

²⁰³ Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ, *Dějiny*, s. 297 – 300; k obecní samosprávě také Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ (edd.), *Občanské elity a obecní samospráva 1848 – 1948*, Brno 2006; Jan JANÁK, *Státní správa a územní samospráva 1740 – 1945*, in: Mikulovské sympozium XXIII, *Ústřední moc a regionální samospráva 1993*, Brno 1995, s. 53 – 88; Josef MACENAUER, *Samospráva obecní*, Brno 1899.

Prvním historicky doloženým starostou Olešnice byl Václav Jindra (řečený Brejcha), který tento úřad vykonával v letech 1866 – 1867; z této doby je zachována zmínka, že se ve vsi přenášela dům od domu dřevěná sekera, což znamenalo povinnost prosekávání ledu na rybnících. Po V. Jindrovi nastoupil Jan Roubín,²⁰⁴ který setrval v úřadu starosty dvanáct let. Do konce století se pak v čele obce vystřídali:

1879 – 1881 Jan Tomášek

1881 – 1890 Jakub Lošek

1890 – 1893 Tomáš Jindra

1893 – 1896 Jan Tomášek

1896 – 1899 Josef Selba

1899 – 1909 Josef Průka.²⁰⁵

Obec bývala vždy česká, byla zde dokonce založená vlastenecká protiněmecká společnost „Národní jednota pošumavská“, i když v obci žil jen jeden Němec.²⁰⁶ Již v roce 1890 vznikl pod heslem „Bližnímu k ochraně, vlasti k oslavě“ olešnický požární sbor. V roce 1908 zde byl založen Spořitelní záložní spolek pro Olešnici a okolí (tzv. kampelička), který zanikl až sloučením se Státní spořitelnou po roce 1945. Od 1. listopadu 1909 měla Olešnice poštovní úřad a od 1. listopadu 1919 i četnickou stanici, která byla v polovině 20. století zrušena. Tělovýchovná jednota Sokol vznikla v roce 1923 a v roce 1929 si postavila sokolovnu, v níž bylo i sokolské divadlo.²⁰⁷

V roce 1926 patřila Olešnice pod okres Trhové Sviny, kde byl i soud a berní úřad. Okresní správa politická, okresní školní výbor a okresní finanční ředitelství bylo v Českých Budějovicích. Podle sčítání z 16. února roku 1921 měla obec 164 popisných čísel a 866 obyvatel, z toho 865 Čechů a 1 Němka. Současná obec Olešnice je tvořena třemi místními částmi: Olešnice, Buková, Lhotka a má 730 stálých obyvatel. Od roku 2003 náleží k obci s rozšířenou působností Trhové Sviny, v okrese

²⁰⁴ Byl rolníkem, vlastnil usedlost č. p. 35, Marie BOČKOVÁ – Stanislav JINDRA – František VRÁNA, *Olešnice*, s. 20.

²⁰⁵ TAMTÉŽ, s. 20 – 21.

²⁰⁶ Pavel KOBLASA – Daniel KOVÁŘ, *Panská sídla*, s. 67; Stanislav KROUPA, *Zázraky*, s. 132; Zdeňka ŘEZNÍČKOVÁ, *Místopis*, in: Kolektiv autorů, *Novohradské hory*, s. 332.

²⁰⁷ Marie BOČKOVÁ – Stanislav JINDRA – František VRÁNA, *Olešnice*, s. 22, 26; SOKA ČB, AO Olešnice, *Obecní kronika*; Stanislav KROUPA, *Zázraky*, s. 132.

České Budějovice, v Jihočeském kraji.²⁰⁸

Dominantou obce je zámek, stojící v její jižní části, který patří k nejlépe dochovaným panským sídlům na Trhosvinensku. Tři krátká patrová křídla svírají spolu s kostelní věží malé nádvoří, do nějž lze vstoupit průjezdem s pozdně gotickým portálem. Vznikl přestavbou původní gotické tvrze, která je poprvé písemně doložena v roce 1541.²⁰⁹ Jak již bylo uvedeno, pravděpodobně rod Pouzarů z Michnic ji v průběhu druhé poloviny 16. století přestavil na nevelký, ale výstavný renesanční zámek s pivovarem. Objekt byl tehdy rozšířen, doplněn o arkády a průčelí byla pokryta dosud znatelnými psaníčkovými sgrafity. Pozdější barokní a klasicistní úpravy byly provedeny s ohledem na druhotné využití budovy, která už nesloužila jako šlechtické sídlo.²¹⁰

Z původní gotické tvrze se dodnes dochoval kamenný vstupní portál, o reprezentativním vzhledu renesančního zámku svědčí zazděné arkády na nádvoří a zbytky sgrafitové výzdoby. Někdejší pivovar byl v letech 1786 – 1787 přebudován na kostel sv. Václava, doplněný na konci 19. století na východní straně o hranolovou věž. Některé zámecké místnosti sloužily například potřebám školy, ve druhé polovině 20. století zde byly byty a kanceláře MNV, či pošta, která je v objektu dodnes. Za nacistické okupace zde byla ukryta část českobudějovického městského archivu. Do roku 2001 vlastnilo zámek město České Budějovice, od kterého jej obec Olešnice získala zpět do svého vlastnictví.²¹¹

²⁰⁸ SOKA ČB, AO Olešnice, s. 77 – 78; www.olesnice-obec.cz; Zdeňka ŘEZNÍČKOVÁ, *Místopis*, in: Kolektiv autorů, *Novohradské hory*, s. 302.

²⁰⁹ Daniel KOVÁŘ, *Panská sídla*, in: Kolektiv autorů, *Novohradské hory*, s. 495; Petr DAVID – Vladimír SOUKUP, *Velká turistická encyklopedie. Jihočeský kraj*, Praha 2008, s. 209.

²¹⁰ Pavel KOBLASA – Daniel KOVÁŘ, *Panská sídla*, s. 66.

²¹¹ Petr DAVID – Vladimír SOUKUP, *Velká turistická encyklopedie*, s. 209; Pavel KOBLASA – Daniel KOVÁŘ, *Panská sídla*, s. 67; *Obec Olešnice*, Regionální zpravodaj 1, 2006, s. 13; Karel TRŽÍSKA a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. V, *Jižní Čechy*, Praha 1986, s. 144.

6. HISTORIE FARNOSTI

6. 1 Jednání o zřízení lokálie v Olešnici

Koncem 18. století vzrostl v monarchii počet obyvatelstva tak, že kostely už nestačily rostoucímu počtu farníků. V rámci své reformní politiky se císař Josef II. rozhodl zlepšit místní duchovní správu a farní síť reorganizovat.²¹² Tímto úkolem bylo pověřeno České zemské gubernium, respektive jeho duchovní komise, o které podrobněji pojednává předešlá kapitola. Na základě dvorských směrnic byly v průběhu let 1782 – 1785 shromažďovány podklady pro zřízení nových far a lokálií, popř. k úpravě dosavadních farních obvodů. Nová farnost nebo lokálie měla vzniknout v každé osadě, která měla alespoň 700 obyvatel a byla vzdálena od stávajícího farního kostela hodinu pěšky. Nové fary měly být zřízeny také tam, kde věřícím ztěžovaly cestu do kostela voda, pohoří nebo sněh, stejně jako špatné komunikace. Instanční postup byl následující: císařské nařízení bylo nejprve vyhlášeno krajskými úřady, ty pověřily vrchnostenské úřady, které jim následně zpět podaly o celé věci zprávu, ta byla přezkoumána krajskými a biskupskými komisaři a na jejím základě byl vypracován návrh na zřízení nových far či lokálií pro celý kraj, který byl předložen duchovní komisi. Ta podala prostřednictvím Českého zemského gubernia výslednou zprávu přímo císaři, který měl v konečném rozhodnutí hlavní slovo.²¹³

²¹² Snahy reorganizovat farní síť a zlepšit tak poměry církevní správy můžeme pozorovat již od 2. poloviny 17. století, kdy byla také založena nová biskupství v Hradci Králové a Litoměřicích. Pokusy Josefových předchůdců však nezaznamenaly žádné výraznější úspěchy, ačkoliv můžeme pozorovat zlepšující se stav počtu far. V roce 1651 mělo pražské arcibiskupství podle údajů „Status animarum pražské arcidiecéze“ zhruba 511 far (není zde však zahrnut kraj Hradecký a Podbrdský), roku 1713 to již bylo 950 a v roce 1760 čítala pražská, hradecká a litoměřická diecéze dohromady 1235 farností, bez 38 far, které připadaly na Kladsko. I přesto byla hustota farní sítě stále nedostačující. Hlavním problémem byl především nedostatek farního kléru, Eliška ČÁŇOVÁ, *K počtu far v Čechách v 17. a 18. století*, HD 18, 1994, s. 179 – 180; Jaroslav KADLEC, *Rekatolizace v Čechách*, in: Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994*, s. 141 – 146.

²¹³ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 192 – 193; Jaroslav KADLEC, *Dějiny katolické církve IV*, s. 111; Václav MEDEK, *Cesta*, s. 263; Rudolf SANDER, *České zemské gubernium*, s. 93 – 94.

Tyto podklady měly většinou jednotnou podobu ve formě soupisu pro jednotlivé kraje, případně i vikariáty, s předem danými rubrikami, které korespondovaly s císařským nařízením o vzniku nových beneficí. Formulář obsahoval následující údaje: příslušnost ke kraji, diecézi a vikariátu, popř. děkanátu; název místa, kde má vzniknout nová farnost; jméno panství; dále farnost, ke které doposud obec náležela; důvody pro zřízení nové farnosti, které byly ještě specifikovány vysokým počtem duší či ztíženým přístupem, kterému zabraňují hory, vodstvo, nebo obtížná cesta; seznam vesnic, které budou k nově vzniklému beneficiu přiřazeny; nynější vzdálenost těchto osad od stávající farnosti; zda se v místě nachází kostel, byt pro duchovního a škola; počet duší, které budou přiřazeny; informace, jestli zde již v dřívějších dobách byla farnost; na konci byl vyhrazen prostor pro případné další poznámky. U některých seznamů byly ještě připojeny rubriky s údaji o příslušnosti osady ke klášteru a upřesňujícími údaji o tom, zda bude v obci ustanoven farář, lokalista, nebo kooperátor.²¹⁴

V Budějovickém kraji a jeho jednotlivých vikariátech²¹⁵ se podle těchto zpráv jednalo o vzniku následujících farností a lokálií:

1. Budějovický vikariát: Rudolfovo, Plav, Ostrolovský Újezd, Dobrá Voda, **Olešnice**, Roudné (u Českých Budějovic), Hojná Voda (dříve také Vilémova Hora), Ločnice a Netřebice.
2. Krumlovský vikariát: Pohorská Ves, Klení, Tichá, Pohoří na Šumavě, Věžovatá Pláně, Besednice, Pěkná, Výtoň, Křišťanov, Černá v Pošumaví, Hartůnkov, Zvonková, České Žleby, Vitěšovice, Loučovice, Dolní Jílovice, Slavkov.

²¹⁴ NA Praha, České zemské gubernium – duchovní komise, inv. č. 67, sign. G 1 1 – 484, kart. 86 – 87; SOA Třeboň, Biskupský archiv České Budějovice – Biskupská konzistoř České Budějovice, sign. VIII/10/a/1 – VIII/10/a/3, kart. 927 – 929.

²¹⁵ Rozdělení na vikariáty je uvedeno podle dochovaných zpráv duchovní komise Českého zemského gubernia, které pocházejí z počátku 80. let 18. století. Ve vikariátním členění se prameny rozcházejí, Franz MARDETSCHLÄGER uvádí ve své knize *Kurz gefasste Geschichte des Bistums und der Diocese Budweis* v Budějovickém kraji vikariáty Krumlovský, Borovanský, Soběslavský a Hosínský. Ve fondu Biskupského archivu České Budějovice – Biskupská konzistoř České Budějovice v SOA Třeboň jsou to v daném období vikariáty Krumlovský, Hosínský, Soběslavský a Trhosvininský (kart. 927), případně pouze vikariáty Budějovický, Krumlovský a Vltavotýnský (kart. 928) a rovněž vikariáty Vltavotýnský, Novohradský, Soběslavský, Krumlovský, Rychnovský (Německý Rychnov) a Prachatický (kart. 929).

3. Vltavotýnský vikariát: Hluboká nad Vltavou, Libnič, Dříteň, Nákří, Nedvědice, Skalice, Koloděje nad Lužnicí, Bukovsko, Bošilec, Nové Sedlo, Žimutice, Mláka a Dolní Slověnice
4. Strmilovský vikariát: Jílovice a Cep
5. Velešínský vikariát: Zborov, Římov.²¹⁶

V rámci těchto návrhů bylo součástí šetření i zřízení nové lokálie v Olešnici. Ta je zmíněna hned v několika protokolech, které byly krajskými úřady zaslány duchovní komisi. Ve všech nalezneme téměř stejné informace. Olešnice je evidována v Budějovickém kraji s příslušností k Budějovickému vikariátu a pod správou panství Nové Hrady. Ačkoliv samotná Olešnice měla pouze 428 duší, bylo doporučováno ustanovit zde lokalistu hned z několika důvodů. Prvním z nich byla její vzdálenost od dosavadní farnosti Trhové Sviny, pod kterou v té době spadala, prameny shodně uvádějí 1 – 1 ½ hodiny cesty. Dalším důvodem byla nepřízeň počasí v zimních měsících, kdy přístupu k farnosti bránilo velké množství sněhu, což bylo zapříčiněno především rázem okolní krajiny a blízkostí Novohradských hor.²¹⁷

Důležitou roli hrála také možnost přestavby zdejšího zámečku na kostel a byt pro duchovního, případně i prostor pro školu, k čemuž, jak uvádějí prameny, v té době neexistovaly žádné peněžní prostředky.²¹⁸ Ačkoliv projekt zřízení nových expozitur měl být hrazen z větší části náboženským fondem, očekávala se finanční spoluúčast příslušných obcí a také jejich budoucích patronů; patronem se však na mnoha místech stal právě náboženský fond, stejně jako v případě Olešnice. O finančních prostředcích, potřebných na zřízení zdejší lokálie, hovoří též podkladové zprávy krajského úřadu v Českých Budějovicích zaslané v průběhu roku 1782 Českému zemskému guberniu. Tyto fáse uvádějí, že právě probíhá jednání o stavebním rozpočtu na již zmiňované zřízení olešnického kostela, hřbitova, dále zpovědnice a v neposlední řadě také bytu pro duchovního. Náklady na tyto stavební práce a úpravy byly vypočítány v celkové výši 1657 zlatých 35 krejcarů. Městská obec České Budějovice byla ochotná

²¹⁶ NA Praha, České zemské gubernium, kart. 86; blíže mapa plánovaných nových lokálií a farností v Budějovickém kraji, příloha 2.

²¹⁷ TAMTÉŽ; SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/10/a/1, kart. 927.

²¹⁸ Topografický popis farnosti Trhové Sviny uvádí, že k dispozici je zde ještě domácí kaple a malá veřejná kaple, vzdálená ¼ hodiny, NA Praha, kart. 86 – 87, SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/10/a/1, kart. 927.

poskytnout na stavbu potřebný materiál v podobě tašek, vápna a částečně také dřeva. Jako možný zdroj jsou taktéž zmiňovány příspěvky zdejších farníků.²¹⁹

Dalším bodem jednání byla úprava dosavadní farní příslušnosti, tj. možné přiřazení blízkých obcí přímo k nové lokálii v Olešnici. V úvahu připadaly následující vesnice, řazené podle vzdálenosti od Olešnice, které doposud spadaly taktéž pod farnost Trhové Sviny:

Buková – 220 duší, $\frac{6}{4}$ hodiny cesty, do Olešnice $\frac{1}{2}$ hodiny

Lhotka – 94 duší, 1 hodina cesty od Trhových Svinů, do Olešnice $\frac{1}{2}$ hodiny

Červený mlýn u Lhotky – 6 duší, $\frac{6}{4}$ hodiny cesty, do Olešnice $\frac{1}{2}$ hodiny

Petrův – 35 duší, 2 hodiny cesty, do Olešnice $\frac{3}{4}$ hodiny

Koudelův mlýn u Petříkova – 7 duší, $\frac{6}{4}$ hodiny cesty, do Olešnice $\frac{3}{4}$ hodiny

Kolomazníková usedlost u Petříkova – 5 duší, $\frac{6}{4}$ hodiny cesty do Olešnice $\frac{3}{4}$ hodiny.²²⁰

V roce 1785 již bylo definitivně rozhodnuto, že v Olešnici bude zřízena lokálie, jejíž součástí bude obec Olešnice a všechny projednávané přiřazené osady Buková, Lhotka, Červený mlýn, Petřův, Koudelův mlýn a Kolomazníková usedlost.²²¹ Patronátní právo bylo nabídnuto magistrátu města Českých Budějovic, ale město ho odmítlo a přenechalo náboženskému fondu. Zároveň byl ustanoven i první olešnický duchovní správce, kterým se měl stát páter František Skrbek; ten byl vybrán na základě své čtrnáctileté praxe v duchovní správě, kdy působil většinou jako kaplan na panstvích.²²² Hlavním problémem se pak staly již v úvodu nastíněné finanční prostředky potřebné nejen na zřízení lokálie, ale především na stavbu kostela. Ten měl být původně postaven uprostřed vsi na místě tehdejšího hostince. Tento návrh se však ukázal finančně nerealizovatelný. Další a zároveň konečnou variantou byla přestavba budovy zdejšího zámku, kterou dalo k dispozici město České Budějovice jako pozemková vrchnost. Prostor na severní straně, kde bývaly stáje a později pivovar, měl být upraven na kostel. Dvě místnosti, nacházející se v prvním patře směrem na jih, přestavěny na předsíň, pokoj pro čeleď a byt pro lokalistu. Místnost vpravo vedle

²¹⁹ NA Praha, České zemské gubernium, kart. 87.

²²⁰ TAMTÉŽ, kart. 86; SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/10/a/1, kart. 927; blíže mapa Olešnice a blízkého okolí – příloha 3.

²²¹ Listina z 21. října 1785, SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/10/a/1, kart. 927; blíže také zpráva o nově vzniklé lokálii v Olešnici ze 7. února 1786, SOkA ČB, Děkaný úřad TS, sign. IIb1, kart. 1.

²²² Listiny z 30. června a 21. července 1786, SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/10/a/3, kart. 929.

vjezdové brány pak byla plánována na byt pro učitele a prostory vlevo od brány byly určeny pro školu. Vše bylo nutno adaptovat co nejlépe a především co nejrychleji vzhledem ke krátkému času, který byl k dispozici.²²³

6. 2 Historie farnosti od jejího založení až po současnost

Samotný vznik lokálie můžeme tedy na základě dochovaných pramenů datovat do roku 1786.²²⁴ Fakticky však začala fungovat počínaje rokem 1787, jak ostatně uvádí protokol o jejím založení ve fondu „Farní úřad Olešnice“,²²⁵ a také olešnická farní kronika, která se v tomto roce začala vést.²²⁶ Nová lokálie v Olešnici, vzniklá oddělením od farnosti Trhové Sviny, byla začleněna do Novohradského vikariátu Budějovické diecéze v Budějovickém kraji. V návaznosti na předchozích jednáních k ní byly přifařeny obce Buková, Lhotka společně s Červeným mlýnem, Petříkov a k němu náležející Koudelův mlýn a Kolomazníková usedlost. Olešnice měla tehdy 73 domů a 490 duší s obyvateli výhradně české národnosti a patřila k panství města České Budějovice. K tomuto panství náležela i Lhotka s 19 čísly a 111 dušemi české národnosti. Zbylé dvě obce Petříkov (22 domů) a Buková (35 čísel) byly pod správou panství Nové Hrady a čítaly dohromady 337 duší smíšené české a německé národnosti. Celkem se měl tudíž nový duchovní správce ve zdejší lokálii starat o téměř 1000 farníků.²²⁷

Výkon patronátního práva připadl náboženskému fondu, na jehož náklady byl podle předeslaných plánů zřízen ve zdejším zámku kostel, byt místního lokalisty a škola s učebnou. Olešnický kostel sv. Václava byl v roce 1787 slavnostně vysvěcen tehdejším

²²³ TAMTÉŽ, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347.

²²⁴ Listina o nově vzniklé lokálii v Olešnici, SOkA ČB, Děkanský úřad, kart. 1; Soupis a popis jednotlivých beneficí českobudějovické diecéze, SOA Třeboň, Biskupský archiv, inv. č. 21, kniha č. 21; Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, s. 32; Johann TRAJER, *Historisch-statistische Beschreibung*, s. 347.

²²⁵ SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb1, kart. 1.

²²⁶ BČ, Farní kronika, s. 1.

²²⁷ TAMTÉŽ; NA Praha, České zemské gubernium, kart. 86; SOA Třeboň, Biskupský archiv, inv. č. 20 – 21, kniha č. 20 – 21.

kanovníkem a generálním vikářem budějovické kapituly Františkem Hníkem²²⁸ za přítomnosti Karla Baukala,²²⁹ novohradského krajského vikáře a titulárního děkana. Současně s kostelem byl vystavěn také hřbitov, na jehož stavbu byl použit materiál ze zrušené filiální kaple Panny Marie Sněžné, která se nacházela poblíž Olešnice jihozápadním směrem, v lese zvaném Kostelík.²³⁰

Důležitou otázkou stále zůstávalo financování nové lokálie. Podle dvorského dekretu z 27. září 1785 byla stanovena výše ročního platu lokalistům na 300 zlatých, pro faráře to bylo 400 zlatých a kooperátorům bylo vyměřeno 200 zlatých, které měly být hrazeny z náboženského fondu. Dalším možným zdrojem byly příjmy ze štolů a desátků, ty však zůstaly mateřské faře Trhové Sviny.²³¹ Štolové poplatky byly Olešnici přenechány až v roce 1826, desátků se ale trhosvinenská farnost ani v tomto roce nevzdala. Finanční potíže měla lokálie hlavně v počátku své existence, což bylo způsobeno investicemi na její zřízení, přestavbu kostela a hřbitova. Jisté materiální podpory se lokálii dostalo také od města České Budějovice, v jehož panství se Olešnice nacházela. V letech 1790 – 1791 přenechalo město olešnickému lokalistovi a jeho nástupcům k bezplatnému užívání část vrchnostenského rybníka Jandovce, konkrétně o rozloze 274 sáhů na délku a 10 sáhů na šířku (plocha 1 jitro a 1140 sáhů).²³² Kromě rybníka byla lokalistovi rovněž pronajata louka vpravo vedle vjezdu do zámku o ploše 203 sáhů za roční poplatek 34 krejcarů. Pozemek byl určen na zřízení zahrady k lokalistově vlastní potřebě, jak se také stalo. Bylo mu však zakázáno ho pronajímat, prodávat, či komukoli propůjčovat; další podmínkou bylo též navrácení pozemku městu

²²⁸ Celým jménem František Josef Hník, se narodil v Jesenicích na počátku 18. století. Od roku 1767 působil jako děkan v Bechyni, od roku 1780 pak jako děkan v Holohlavech. Ještě před oficiálním zřízením diecéze, dne 25. října 1784, byl císařem jmenován kanovníkem a generálním vikářem. Zemřel 2. července 1797.

²²⁹ Karel Baukal (též Boukal) byl již při zřízení českobudějovické diecéze děkanem v Trhových Svinech. Poslední zmínka o něm v katalogu kléru je z roku 1802, kde vystupuje jako novohradský vikář.

²³⁰ BČ, Farní kronika, s. 1 – 2; Johann TRAJER, *Historisch-statistische Beschreibung*, s. 347; Jiří ČERNÝ, *Poutní místa Českobudějovicka*, s. 119 – 120.

²³¹ Farnost Trhové Sviny však olešnickou lokálii zpočátku částečně finančně podporovala. Hned v roce 1787 byla farnost Trhové Sviny požádána, zda může odstoupit olešnické lokálii nějaký kapitál (dopis svinenskému děkanovi Karlu Baukalovi z 2. května 1787), nalezneme zde i další žádosti o poskytnutí příspěvků většinou na zařízení a dostavbu kostela, SOkA ČB, Děkaný úřad, kart. 1.

²³² Dvorské dekrety z 12. srpna a 17. září 1790.

České Budějovice v případě zániku jeho funkce, respektive zrušení lokálie.²³³ Nejvyšším dvorským dekretem z 6. srpna 1801 byl místnímu duchovnímu správci přiznán i roční příspěvek ve výši 80 zlatých z náboženského fondu, který byl určen k vydržování koně.²³⁴

Celkový roční příjem duchovního činil tedy 380 zlatých, které sloužily k obživě nejen jeho samotného, ale také k obstarávání jeho skromného hospodářství.²³⁵ Později přibýly ještě štolové poplatky a příjmy z nadací, které se pohybovaly v průměru kolem 8 – 20 zlatých.²³⁶ Duchovní platil ze svých příjmů rovněž služebnictvo na faře, tzn. čeledína s posluhovačkou, která současně zastávala také funkci kuchařky. S výdaji se ovšem muselo počítat i na rutinní opravy farních budov či kominické práce.²³⁷ Lokalistovy příjmy nebyly nijak významné a on sám musel být v mnoha případech velice soběstačný a spořivý.²³⁸ Často se musel spoléhat také na podporu ze strany obce a místních farníků. Jako projev úcty a spokojenosti s jeho službami se v roce 1854 rozhodla olešnická obec darovat místnímu duchovnímu Janu Bakulovi

²³³ Dvorské dekrety z 12. dubna a 8. května 1791. Roku 1833 podal místní páter Václav Renner magistrátu stížnost, že zdejší obyvatelé si na část tohoto pozemku nárokují právo a nezákonně si ho přivlastňují. Pozemek dokonce po 6 let pronajímali místnímu vrchnostenskému myslivci Františku Doudlebskému za roční poplatek 1 zlatý a 30 krejcarů a vymáhali pachtovné ve výši 9 zlatých. Magistrát potvrdil Rennerova práva a přikázal Olešnickým zaplatit zmíněných 9 zlatých, které měly být předány chudobinci, BČ, Farní kronika, s. 43 – 45.

²³⁴ TAMTÉŽ, s. 1; SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347; TAMTÉŽ, sign. VIII/10/a/2, kart. 928; SOKA ČB, AM ČB, IV/10, rok 1795; Johann TRAJER, *Historisch-statistische Beschreibung*, s. 340.

²³⁵ Lokalista vlastnil koně, krávu a s největší pravděpodobností v pozdější době i prase (soudě podle jeho žádosti z roku 1862 o postavení prasečího chléva, SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb3, kart. 4). Kromě toho se přímo u kostela nacházela farní zahrada, SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347; SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb3, kart. 4.

²³⁶ SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347; SOKA ČB, sign. IIb7, IIb10, kart. 4; TAMTÉŽ, sign. IIb20, kart. 6.

²³⁷ SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347; SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb3, IIb5, IIb7, kart. 4.

²³⁸ V žádosti z roku 1856 ve věci povýšení olešnické lokálie na farní úřad lokalista sám zdůrazňuje, že ačkoliv nakládá s přidělenými příjmy navýsost šetrně, na pokrytí jeho životních potřeb, také díky nepřestávající drahotě, často nedostačují. Zmiňuje se také o tom, že potřebné věci musí kupovat ve městě Trhové Sviny, které je vzdáleno od Olešnice jednu hodinu cesty, SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347.

k užívání několik pozemků,²³⁹ aby, jak sami uvádějí, „si (duchovní) *na nich aspoň brambory a zelí nasázeli a nákou míru žita zasíti mohli*.“²⁴⁰ Tyto pozemky byly Bakulovi přenechány bezplatně. Sám však musel převzít platbu císařské daně, která se na ně vztahovala, a jako vděk za poskytnuté grunty měla být každoročně slavena pouť na neděli po svátku Panny Marie Sněžné, tj. 5. srpna. Tradice této pouti zůstala v Olešnici zachována dodnes, i když od dob jejího vzniku nabyla poněkud světských rozměrů.

Podle dvorského dekretu z 12. července 1794 bylo patronátní právo nad olešnickou lokálií přenecháno magistrátu města Českých Budějovic, které tímto převzalo všechna práva a povinnosti, jež mu jako patronovi příslušela. Zároveň se zavázalo spolupodílet se na ročním příspěvku 300 zlatých pro lokalistu. Vztah patrona a lokálie měl spíše majetkoprávní charakter. Město podporovalo lokalistu a finančně se podílelo na stavebních úpravách a opravách kostela či jeho vybavení. Jednou z nejvýznamnějších událostí byla pak stavba místní kostelní věže v padesátých letech 19. století, kterou dotoval právě patron společně s farníky.²⁴¹

Důležitým okamžikem v historii olešnické lokálie bylo její povýšení na farnost. Žádost v této věci je datována dnem 7. června 1856. Tehdejší lokalista, páter Jan Bakula, zdůvodňuje svůj návrh následovně. Celá lokálie, tzn. čtyři osady včetně Olešnice, z čehož dvě osady byly vzdáleny půl hodiny a třetí hodinu, měla téměř 1400 duší a pastorence tudíž obnášela značné problémy. Dalším důvodem byly finanční příjmy, ty byly vymezeny 300 zlatými ročně (kongrua) a příspěvkem na koně, který činil 80 zlatých. Bakulově žádosti bylo bez větších průtahů vyhověno. Ministerstvo kultu a vyučování schválilo výnosem ze dne 30. září 1857 povýšení lokálie Olešnice na farní úřad. Novému faráři byla vyměřena kongrua ve výši 400 zlatých ročně.

²³⁹ Konkrétně: pole v Čeřencích (560 sáhů), gruntík mezi pastvišti a vozovou cestou v Čeřencích (365 sáhů), gruntík s mezičkou vedle pastviště u rybníka Velkého (545 sáhů) a gruntík vedle rybníka v Malých Bartoších (630 sáhů), Dobrovolná smlouva ze dne 20. srpna 1854, SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. Iib9, kart. 4.; TAMTÉŽ, sign. Iib21, kart. 6 (blíže mapa Olešnice a blízkého okolí příloha).

²⁴⁰ V úvodu smlouvy Olešničtí hodnotí Bakulovi zásluhy a titulují ho „*panouškem*“ či „*velebníčkem*“, TAMTÉŽ.

²⁴¹ BČ, Farní kronika, s. 31 – 34; SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347; Franz MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 220.

Vše bylo nakonec stvrzeno ordinariátním dekretem českobudějovického biskupa Jana Valeriána Jirsíka ze 4. listopadu 1857.²⁴²

Do fungování farnosti těžce zasáhla i druhá světová válka, když byl v roce 1941 místní farář Josef Pašek zatčen. Důvodem bylo, že nechtěl sejmut kříž, který visel na chodbě před farním úřadem. Zemřel 21. května 1942 v koncentračním táboře Dachau.²⁴³ Historii farnosti poznamenal také komunistický režim, např. byla zrušena tradiční výuka náboženství na zdejší škole.²⁴⁴ Dnešní římskokatolická farnost Olešnice se nachází pod správou vikariátu České Budějovice – venkov, v budějovické diecézi. Přifařeny obcemi zůstaly, jako v době jejího vzniku, Olešnice, Lhotka, Buková a Petříkov. Současným farářem je páter Mgr. Marcin Źelazny, kterému jsou kromě Olešnice přiděleny také římskokatolické farnosti v Trhových Svinech, Benešově nad Černou a Žumberku, se střediskem právě v Trhových Svinech.²⁴⁵

6.3 Vizitace

Již Tridentský koncil (1545 – 1563) stanovil povinnost vizitování diecéze, respektive kostelů a farností. Vizitace, tzn. kontrolní návštěvy vizitátora, se měly konat každý rok, ve velkých diecézích jednou za dva roky. Byly rozděleny na kanonické a školní, ve většině případů však byly prováděny společně. Kromě těchto každoročních vizitací se v delších časových intervalech konaly ještě tzv. generální vizitace, které prováděl biskup osobně, a byly zpravidla spojeny s biřmováním.²⁴⁶ Vizitace byla vždy předem ohlášena, dochovány jsou také podrobné plány vizitačních cest.²⁴⁷ Během vizitace byly vyplňovány podrobné dotazníky zpracované do protokolů,²⁴⁸ na jejichž

²⁴² BČ, Farní kronika, s. 42 – 43; SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347.

²⁴³ Jiří TOMÁŠEK, *Z historie farnosti olešnické*, Olešnické listy (květen 2007), Olešnice 2007, s. 3.

²⁴⁴ TENTÝŽ, *Z historie*, Olešnické listy (září 2007), Olešnice 2007, s. 1.

²⁴⁵ Oficiální stránky českobudějovického biskupství, www.bcb.cz.

²⁴⁶ Tento fakt dokládají i zápisy ve farní kronice Olešnice, které se o biřmování ve spojitosti s generálními vizitacemi vždy zmiňují, BČ, Farní kronika Olešnice, s. 38 – 39; TAMTÉŽ, s. 52 – 53, TAMTÉŽ, s. 59; srov. Lenka MARTÍNKOVÁ, *Archivy*, s. 103.

²⁴⁷ Od roku 1852, kdy budějovická diecéze začala vydávat ordinariátní listy, byly přesná data a místa vizitací ohlašovány v nich, SOkA ČB, Ordinariátní listy, D 664 (1852 – 1900).

²⁴⁸ Vizitační protokol byl povinně veden od roku 1696, kdy byla vydána „*norma visitationis*“, která udávala přesný návod ke konání vizitace, Antonín PODLAHA, *Dějiny*, s. 143 – 152.

základě sestavili vikáři konečnou vizitační zprávu, která byla odesílána biskupské a následně arcibiskupské konzistoři. Faráři měli vikářům během vizitace prokazovat povinnou úctu, poskytovat jim občerstvení, popř. obstarávat povozy.²⁴⁹

V následující části bude pozornost věnována vizitačním protokolům ve sledovaném období, tj. na konci 18. a v první polovině 19. století. Ty měly většinou jednotnou podobu, zpravidla již tištěných formulářů s konkrétními otázkami. První z nich se věnoval *stavu farního kostela, jeho filiálek a veřejných kaplí*. Podrobně se zde zjišťovalo vybavení kostela, jeho vlastnictví a příjmy, záležitosti nadací, darů, stav kostelní pokladny, výše příjmů ze štoly, výdaje kostela, fyzický stav hřbitova a kostela, příp. soch a křížů nacházejících se ve farnosti.²⁵⁰

Další formulář sledoval *duchovní správu a všechny její náležitosti*, to znamená, jestli jsou drženy předepsané bohoslužby, zda jsou během nich uzavřeny hostince či se o nedělích a svátcích pracuje, jaká je účast farníků na bohoslužbách, jak se při nich chovají a jestli vykonávají velikonoční zpověď. Kontrolovalo se dodržování diecézního ritu při výkonu svátostí, ale i záležitosti jinověrců, tj. jaké cizí konfese se ve farnosti vyskytují, kolik je zde Židů a „smíšených“ manželství (římskokatolické a jiné konfese). Okruh otázek se zaměřoval také na smýšlení lidu o církvi a monarchii, konkubinát, nebo ve farnosti kolující neslušné knihy. Nalezneme zde dále statistické údaje o počtu duší, příslušejících farních osadách a pozemkové vrchnosti. Do této části byla zahrnuta i evidence vedení předepsaných knih, jmenovitě matrik, knih biřmovanců, účetních a nadačních knih, knih nařízení či knih snubních protokolů a pamětních knih.²⁵¹

Třetí v řadě byl oddíl věnovaný *duchovním správcům*, kde se dozvídáme personálie místních farářů, výši jejich příjmů, zda vlastnili nějaké pozemky, které obhospodařovali či je pronajímali. Dále se zjišťovalo vedení kostelního inventáře a farní agendy společně se stavem jejich uložení. Nalezneme zde dotazy mapující stav bytu místních duchovních a ostatních farních budov s údaji o financování jejich oprav. Další okruh otázek je zaměřen na osobu faráře, popřípadě kaplana, tzn. jakou má v obci

²⁴⁹ SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VI/10/b/1, kart. 97; Martin GAŽI – Miroslav NOVOTNÝ – Marie RYANTOVÁ, *Duchovenstvo*, s. 526; Lenka MARTÍNKOVÁ, *Archivy far*, s. 103; Veronika SEMERÁDOVÁ, *Vizitační písemnosti*, č. 1, s. 126; Rudolf ZUBER, *Osudy*, s. 32.

²⁵⁰ Protokoly o proběhlé kanonické vizitaci z let 1786 – 1850, SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VI/10/b/1, kart. 97; SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. I1b5, kart. 4.

²⁵¹ TAMTÉŽ.

pověst, jak se k němu farníci chovají, zda vede nějaké spory, kde bydlí a stravuje se, jaké má mravy, či zda nemá sklon ke hrám, nestřídmosti, tanci a opačnému pohlaví.²⁵²

Čtvrtý formulář kontroloval *školu a učitele*, konkrétně v jakém stavu se nacházejí školní budovy a jejich zařízení, kolik je v obvodě školáků, kteří z nich museli být k povinné školní docházce donuceni, zda se pravidelně účastní bohoslužeb, kolik z nich bylo u svatého přijímání a velikonoční zpovědi. Dále to byly informace o místním učiteli, jeho osobní údaje, výše platu, jaká je jeho praxe a učitelské schopnosti, jaké jsou jeho mravy a chování vůči duchovnímu, rodičům a dětem. Zda a kým je drženo školní kázání společně s náboženskou výukou a jak pravidelná je tato výuka. Sledovala se též existence školní knihovny a její přírůstky.²⁵³

Poslední část se zabírala *chudinskými a ostatními dobročinnými instituty*, zjišťovala se existence chudinského institutu ve farnosti, jeho dotace, reality a příjmy, kolik chudých je z něj dotováno, či co stojí v cestě jeho zřízení, v případě jeho absence. Zbýlé otázky se zaměřovaly na špitály, veřejné ozdravovny a stav jejich budov.²⁵⁴

Ačkoliv vizitace se konaly každoročně, co se týče olešnické farnosti, dochovalo se k této agendě ve farním fondu pouze několik exemplářů vizitačních protokolů,²⁵⁵ stejný stav můžeme konstatovat, i co se týče fondu biskupské konzistoře,²⁵⁶ kam byly tyto protokoly zasílány. Zmínky o vizitacích najdeme i ve farní kronice, kde jsou však popsány pouze vizitace generální.²⁵⁷

Celkově se při vizitacích v Olešnici nezjistily žádné větší nedostatky, jediným problémem byl neuspokojivý stav farních budov, hřbitova a školy. Zdůrazňovány jsou malé příjmy kostela, které nedostačovaly na pokrytí všech výdajů a tím pádem i požadovaných oprav. U kostela nebyla rovněž zřízena márnice, k jejímuž postavení, jak je uvedeno, nebyl k dispozici prostor. V závěrečných připomínkách je upozorňováno na bezúspěšný stav zvonového lešení, které bylo postaveno jako provizorní úložiště

²⁵² TAMTÉŽ.

²⁵³ TAMTÉŽ.

²⁵⁴ TAMTÉŽ; K průběhu vizitací a podobě vizitačních dotazníků v předešlém 17. století blíže Veronika SEMERÁDOVÁ, *Vizitační písemnosti*, s. 125 – 204.

²⁵⁵ Protokoly a zprávy o proběhlých vizitacích z let 1820, 1829, 1848, 1849 a 1850, z pozdějšího období pak roky 1887 a 1900, SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. Iib5, kart. 4.

²⁵⁶ SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VI/10/b/1, kart. 927.

²⁵⁷ BČ, Farní kronika, s. 37 – 40; TAMTÉŽ, s. 52 – 53; TAMTÉŽ, s. 59.

pro kostelní zvony; vizitátor tedy apeluje na postavení nové kostelní věže, k čemuž skutečně roku 1852 došlo. Co se týče vybavení kostela, bylo vše v odpovídajícím stavu, stejně tak farní archiv a všechna předepsaná agenda. Bezproblémová byla rovněž pastorační činnost, ve farnosti se podle protokolů nenacházeli žádní příslušníci jiné než římskokatolické, konfese, nebyly zaznamenány ani žádné případy smíšených manželství. Obyvatelstvo žilo podle těchto zpráv mravně, v souladu s katolickou vírou a jeho smýšlení o církvi a monarchii je hodnoceno jako „*velmi dobré*“. Velice kladně vycházejí z těchto protokolů také místní duchovní správci, vyzdvihována je jejich mravnost, dobrá pověst v obci, ale i spořivost a nakládání s přidělenými finančními prostředky. V pořádku byl shledán rovněž stav školy společně s řádně vedenou výukou. Nedostatkem mohla být snad jen absence školní knihovny. Proti osobám učitelů nenajdeme v protokolech také žádné výtky. K farnosti nepatřily žádné vlastní pozemky a nebyl tu ani zřízen žádný chudinský institut či ozdravovna, čemuž bránila chudoba a neochota místních farníků.²⁵⁸

Ohledně generálních vizitací, které vykonával biskup osobně, se dochovala pouze zpráva z roku 1829 a zápisy ve farní kronice z let 1854, 1865 a 1877. První z nich proběhla za episkopátu biskupa Arnošta Konstantina Růžičky a zbylé čtyři vizitace za episkopátu Jana Valeriána Jirsíka. Překvapivě není v olešnické farní kronice, ani ve spisovém materiálu dochována zmínka o první generální vizitaci v rámci nově vzniklé českobudějovické diecéze z roku 1811, kterou vykonal první českobudějovický biskup Jan Prokop Schaaffgotsche.²⁵⁹ Kronika se v tomto roce omezuje pouze na zprávy o rozsáhlém požáru v Olešnici²⁶⁰ společně s informací o velké neúrodě a panující drahotě.²⁶¹ Vyjma zápisu z roku 1854 jsou zbylé zprávy o proběhlých generálních vizitacích kusé a omezují se na konstatování, že farnost i škola se nacházejí v naprostém pořádku. Ke všem zápisům je ještě připojen záznam o uděleném biřmování, které bylo

²⁵⁸ SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb5 (Kanonické vizitace 1820 – 1900), kart. 4.

²⁵⁹ Blíže Kurt Augustin HUBER, *Der Budweiser bischöfliche Visitationsbericht von 1811/1812*, in: K. A. HUBER (ed.), *Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien 7* (Festschrift zur zweiten Säkularfeier des Bistums Budweis 1785 – 1985), Königstein, 1986²; srov. Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop*, s. 233 – 245.

²⁶⁰ BČ, Farní kronika, s. 9 – 10.

²⁶¹ TAMTÉŽ, s. 10.

s generálními vizitacemi spojeno.²⁶²

Pro ilustraci průběhu generální vizitace uvádím jako příklad zápis z farní kroniky Olešnice z roku 1854: *„Dne 20. června 1854 připadlo olešnickému duchovnímu to potěšení a velká čest, přivítat zde jeho vřele milovaného velebného biskupa, Jana Valeriána Jirsíka. Toto se odehrálo u příležitosti kanonické generální vizitace, při které se přehorlivý nejvyšší duchovní pastýř uvolil v oddané péči o své vřele milované ovečky osobně navštívit toto malé místní benefícium. Slavnostně oděni a s vlajícími prapory očekávali jsme jeho příjezd v 7 hodin ráno od Trhových Svinů, a když jeho biskupská milost vystoupila, doprovázená panem kanovníkem Vojtěchem Mokrým, panem okresním vikářem Josefem Vobischem, panem děkanem z Trhových Svinů páterem Františkem Šimákem, císařsko královským komisařem J. Laminou, výběřčím daní z Trhových Svinů, komisařem patronátního úřadu vysoce chvályhodným radním Bernhartem, vysoce chvályhodným kostelním účetním z Budějovic Tomášem Fulínem, vysoce chvályhodným farářem z Žumberka páterem Leopoldem Procházkou, vysoce chvályhodným Vincentem Roštlapilem a páterem Josefem Jiskrou, servítem z Nových Hradů a páterem Petrem Pilbauerem, kaplanem z Trhových Svinů; byli totiž zavedeni do kostela za zpěvu zbožných písní a nesení kříže. Na prahu kostelních dveří, nad kterými se ve zlatě skvěl velký latinský nápis, obtočený květinovými věnci: „Hle, velký kněz“, byl nejvyšší duchovní pastýř uvítán místním duchovním, páterem Janem Bakulou, s krátkým proslovem, ve kterém byla obzvlášť zdůrazněna velká pocta a milost, že můžeme poprvé spatřit vkročit následníka apoštola do tohoto malého chrámu Páně. Poté byl zanotován a zazpíván odstavec z Eccli 44 c.: „Hle, velký kněz“, načež pozdravila Jeho biskupská milost shromážděnou farní obec, pak osobně celebrowala posvátné obětování při mši a věnovala věřícím nejsvětější svátost oltářní. Po svaté mši vystoupil místní duchovní, doprovázen apoštolským požehnáním, na kazatelnu ke kázání, při kterém líčil překážky, které zabraňují vstupu ducha svatého do našich srdcí a vylévání síly jeho božího milosrdenství nad námi. Jakmile bylo řečeno Amen, chopila se Jeho biskupská milost slova, uvážila s přítomnými věřícími ještě jednou každý přednesený bod, obzvlášť biřmovancům kladla vřele na srdce učení naší posvátné víry a se svátostí biřmování spojené milosrdenství a uzavřela se slovy apoštola: „Nezapomeňte milosti, která vám*

²⁶² BČ, Farní kronika, s. 37 – 40; TAMTÉŽ, s. 52 – 53; TAMTÉŽ, s. 59; SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb5, kart. 4.

byla zprostředkována vložení apoštolových rukou.²⁶³

„Poté darovala Jeho biskupská milost sto tři svátostí biřmování. Sto jedna patřilo k olešnické, dva k trhosvinenské farnosti. Právě narozené dítě Jana Gangla, sedláka z Bukové č.p. 33, bylo přivedeno ke křtu, Jeho biskupská milost se rozhodla, že pokřtí toto dítě, které obdrželo při svatém křtu jméno Anna. Poté následovala katechese a náboženské zkoušky, po kterých se Jeho biskupská milost ještě jednou obrátila na věřící, aby je vybídla k pobožnosti a zbožnosti a k obrácení se k jednomu Bohu, opustila chrám Páně a vstoupila do školní místnosti ke školním zkouškám. Mezitím byly vysoce chvályhodným kanovníkem zkontrolovány matriky a farní záležitosti. Zkoušky dopadly proti očekávání k velké spokojenosti našeho nejvyššího pastýře, s výjimkou počtů. Poté následovalo sčítání hlasů a kolem jedné hodiny oběd. Po skončeném obědě byl olešnický lokalista zavolán k Jeho biskupské milosti, která mu vyjádřila svoji plnou spokojenost a za odměnu za jeho úsilí ho jmenovala osobním farářem. Také mu bylo vyplaceno deset zlatých konvenční měny k rozdělení mezi chudé farní obce s prosbou modlitby za Jeho biskupskou milost. Úderem třetí hodiny odpoledne se jeho biskupská milost se všemi přítomnými odebrala opět do kostela, kde při určené svátosti zazpívala „Te Deum“, načež bylo uděleno svaté požehnání. Ještě jednou pronesl neúnavný nejvyšší pastýř k věřícím slova povznesení, povzbuzení a útěchy a žehnající božímu vykupiteli, když se hodlal rozloučit s jeho milovanou mládeží, opustil náš vysoce velebný biskup plačící a nahlas vzlykající olešnickou farní obec, naléhající k poslednímu políbení ruky, aby se vydal za stejným účelem do Borovan.“²⁶⁴

²⁶³ BČ, Farní kronika, s. 37 – 38.

²⁶⁴ TAMTÉŽ, s. 39 – 40.

6. 4 Duchovní správci olešnické lokálie do počátku 20. století

Od vzniku olešnické lokálie až do počátku 20. století se zde vystřídalo celkem devět duchovních správců. Pozice lokalisty nebyla lukrativní a jeho plat nijak vysoký. Většinou byla tato místa obsazována začínajícími kněžími, kteří po několika letech postoupili na vyšší pozici, či kněžími, kteří již byli v penzi. Proto v lokálii působili pouze několik let. Je třeba ještě podotknout, že všichni místní duchovní, ačkoliv někteří za svou kariéru vystřídali i jiná benefícia než Olešnici, nepřekročili ve svém působení hranice českobudějovické diecéze. Tento trend můžeme pozorovat i v Olešnici.²⁶⁵

František Skrbek (* 1743 v Táboře) V roce 1787 byl presentován jako první lokalista do Olešnice, kde také 13. března 1793 zemřel.

Evžen Eckl (* 1746 v Písku) V červenci 1793 se ujal olešnické lokálie jako její duchovní správce a působil zde až do své smrti 29. dubna 1802.

Antonín Müller (* 29. listopadu 1773 v Klatovech) Dne 26. ledna 1800 byl vysvěcen na kněze a zprvu působil jako kaplan a katecheta v Českých Budějovicích. Od roku 1802 zastával úřad olešnického lokalisty, ale již v roce 1807 byl přeložen jako farář do Dubného, vedle toho byl jmenován i sekretářem a později vikářem hlubockého vikariátu. Od roku 1831 byl pak farářem v Kostelní Radouni. Krátce před svou smrtí žil v Jindřichově Hradci, kde 3. června 1854 zemřel.

Antonín Hájek (* 25. února 1777 v Písku) Ordinován byl dne 8. září 1802. Působil nejdříve jako kaplan v Českých Budějovicích, v letech 1807 – 1810 jako olešnický lokalista. V roce 1810 byl povýšen na faráře do Rudolfova a zároveň ustanoven i sekretářem hlubockého vikariátu. Zemřel v roce 1836.

František Bürgermeister (* 1776 ve Lnářích) Na kněze byl vysvěcen 22. listopadu 1801. Poté se stal českobudějovickým kaplanem a od roku 1810 byl lokalistou v Olešnici, kde 13. dubna 1816 zemřel na tuberkulózu plic.

²⁶⁵ Blíže přílohy 1/a (Tabulka olešnických lokalistů) a 1/b (Tabulka olešnických farářů).

Václav Renner (* 26. září 1783 ve Strakonících) Dne 18. srpna 1810 byl ordinován a zastával úřad kaplana ve Vodňanech. Odtud byl roku 1816 přeložen jako lokalista do Olešnice, kde působil až do své smrti 2. března 1851. Jak již bylo zmíněno, pozice lokalisty nepatřila k nejžádanějším a většina místních duchovních povýšila po pár letech na faráře do jiné farnosti. Renner ovšem tuto tezi vyvrací, jelikož setrval ve zdejší lokálii celých třicet pět let.

Jan Bakula (* 25. dubna 1818 v Českých Budějovicích) Na kněze byl vysvěcen 23. července 1843. Za svou kariéru vystřídal několik míst a funkcí. Od roku 1843 byl kaplanem v Rychnově nad Malší, od roku 1848 ve Chvalšínách a v roce 1850 v Rudolfově. Dne 31. května 1851 byl presentován jako lokalista do Olešnice, kde mu byl roku 1854 udělen titul „osobní farář“. Stal se též prvním olešnickým farářem, jelikož podle dekretu ministerstva kultu a vyučování ze dne 30. září 1857 byla olešnická lokálie povýšena na farní úřad. V roce 1866 byl přeložen jako farář do Rudolfova a zároveň zastával funkci vikáře hlubockého vikariátu. V Rudolfově setrval pouze dva roky, když v roce 1869 požádal opět o přeložení do Olešnice. Zde působil až do roku 1881, kdy se stal arcijáhenem a infulovaným prelátem v Českém Krumlově. V letech 1882 – 1896 byl vikářem českokrumlovského vikariátu, od roku 1882 také arciknězem českokrumlovského archipresbyteriátu. Zemřel dne 25. května 1897. V roce 1891 mu byl udělen titul čestného občana Olešnice.²⁶⁶

Během Bakulova působení v Rudolfově, tedy v průběhu let 1866 – 1869, spravoval olešnickou farnost pár měsíců žumberský kaplan **Josef Fulín**, (* 24. února 1839 v Českých Budějovicích) Na kněze byl vysvěcen 2. srpna 1863 a nastoupil na místo kaplana v Žumberku. Od 14. března do 23. srpna 1866 byl administrátorem v olešnické farnosti. V roce 1869 byl povýšen na faráře v Rudolfově. Zemřel 2. srpna 1876. Po Fulínovi nastoupil do místní farnosti páter **Václav Marek** (* 5. října 1826 v Dražicích) Dne 31. července 1853 byl ordinován, poté působil jako kaplan a katecheta v Českých Budějovicích. Od 23. srpna 1866 byl farářem v Olešnici. Na tuto funkci rezignoval 15. ledna 1869 a nastoupil na místo katechety na Vyšší reálné škole v Českých Budějovicích, kde byl roku 1876 jmenován kanovníkem a městským

²⁶⁶ SOA Třeboň, Biskupský archiv, kart. 347.

děkanem. Zemřel 7. května 1892. Roku 1891 mu bylo též uděleno čestné občanství Olešnice.²⁶⁷

Jan Zeman (* 30. srpna 1846 v Hůrách) Na kněze byl vysvěcen 15. července 1873. Nejprve působil jako kaplan v Dubném (1873 – 1881), načež byl 20. října 1881 jmenován farářem do Olešnice, kde působil až do své smrti. Za svou kariéru vystřídal také několik dalších funkcí: roku 1900 – sekretář novohradského vikariátu, 1906 – vikář novohradského vikariátu, 1910 – čestný konzistorní rada a 1916 – arcikněz jindřichohradeckého archipresbyteriátu. Krátce před svou smrtí, v roce 1921, byl vyznamenán čestným titulem „papežský tajný komoří“.²⁶⁸ Zemřel 16. března 1923 a je pochován na olešnickém hřbitově.

²⁶⁷ TAMTÉŽ.

²⁶⁸ Spojeno s titulem Monsignore – Msgre., Mons.

7. SAKRÁLNÍ OBJEKTY FARNOSTI

7. 1 Kostel sv. Václava

Jižní části obce dominuje místní zámeček, který patří k nejlépe dochovaným panským sídlům na Trhosvinensku. Vznikl přestavbou původní gotické tvrze, která je poprvé písemně doložena již v roce 1541. V průběhu druhé poloviny 16. století byl přebudován na nevelký, ale výstavný renesanční zámek s pivovarem.²⁶⁹ Právě přestavbou tohoto pivovaru vznikl v rámci reorganizace farní sítě v letech 1786 – 1787 olešnický kostel sv. Václava.²⁷⁰ Podle původních návrhů měl být kostel postaven uprostřed vsi v místech, kde se tehdy nacházel hostinec. Kvůli nedostatku finančních prostředků bylo však přistoupeno k variantě přestavby části zdejšího zámku, který na podporu nově vzniklé lokálie dala bezplatně k dispozici místní pozemková vrchnost, město České Budějovice.²⁷¹ Je třeba podotknout, že zámeček byl v této době určen ke zboření. Návrh, adaptovat jeho prostory na kostel, tak městu poskytl výhodné řešení – zbavilo se chátrajících a vlastně nepotřebných objektů a církev získala požadované prostory; náklady na stavbu zůstaly tudíž pro magistrát na snesitelné úrovni.²⁷²

Budova kostela tedy vznikla v místech bývalých stájí a pozdějšího pivovaru na severní straně zámku. Samotná přestavba byla provedena na náklady náboženského fondu, který byl v této době zdejším patronem. Materiálně přispělo i město České

²⁶⁹ Ve středověku a raném novověku existoval pivovar téměř u každého šlechtického sídla, kromě toho byly provozovány obecní pivovary v městech a městečkách. Pokrývaly místní spotřebu a dovážení cizího piva nebývalo tolerováno. Původní budovy se v mnoha případech dochovaly, slouží však jiným účelům a někdejší pivovarské zařízení zmizelo, jako v případě olešnického pivovaru, Daniel KOVÁŘ, *Panská sídla*, in: Kolektiv autorů, *Novohradské hory*, s. 495; Daniel KOVÁŘ – Pavel MÖRTL, *Technické památky*, in: Kolektiv autorů, *Novohradské hory*, s. 548.

²⁷⁰ Charakteristickým znakem závěru baroka na Novohradsku je několik novostaveb kostelů, které měly zajistit potřebu duchovní správy narůstajícího počtu obyvatelstva v kolonizovaném podhůří. Setkáváme se zde i s poměrně nákladnými úpravami starších staveb, tak jako u kostela v Olešnici, Roman LAVIČKA, *Architektura a výtvarné umění*, in: Kolektiv autorů, *Novohradské hory*, s. 450 – 451.

²⁷¹ TAMTĚŽ, s. 495; Petr DAVID – Vladimír SOUKUP, *Velká turistická encyklopedie*, s. 209; Pavel KOBLASA – Daniel KOVÁŘ, *Panská sídla*, s. 66; SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347.

²⁷² Daniel KOVÁŘ, *O kostelní věži*, s. 6; SOKA ČB, AM ČB, sign. VIII/5/1791.

Budějovice, potřebnými taškami, vápnem a dřevem. Kostel nesoucí jméno zemského patrona sv. Václava byl slavnostně vysvěcen roku 1787. Jeho součástí byla sakristie se třemi zamřížovanými okénky, křtitelnice, tři oltáře a chór s pozitivem (malé jednomanuálové varhany bez pedálu) se dvěma měchy, který byl přivezen olešnickými farníky ze zrušeného kostela v Jindřichově Hradci.²⁷³ Hlavní dřevěný oltář sv. Václava byl situovaný směrem na západ, po levé straně to pak byly dva menší oltáře, jeden zasvěcený Panně Marii Sněžné a druhý sv. Šebestiánovi, v nástavci se sousoším Nejsvětější Trojice.²⁷⁴ Vedle toho se v kostele nacházelo rovněž obvyklé vybavení, jehož detailní podobu můžeme vyčíst z dochovaných kostelních inventářů.²⁷⁵ Byly to samozřejmě nutné lavice, kazatelna, zpovědnice, tabernákly a osvětlení v podobě svícňů a lamp. Nechyběly zde ani liturgické nádoby, tj. monstrance, ciboria, poháry, pateny, dále kříže, svaté obrázky,²⁷⁶ či křížová cesta.²⁷⁷ V sakristii to byl také nutný nábytek určený pro úschovu bohoslužebných knih, misálů, evangelií, mešních rouch (pluviály, ornáty, rochety, dalmatika a kasule) a tzv. „kostelního prádla (Kirchenwäsche)“, což byly různé kapesníky, oltářní přehozy a polštáře. Kromě pozitivu získal místní kostel v průběhu první poloviny 19. století ještě další hudební nástroje, které mu byly darovány; byly to bubny, dva lesní rohy, tři trubky,²⁷⁸ dvojce housle²⁷⁹ a tympány.²⁸⁰

²⁷³ BČ, Farní kronika, s. 1 – 2; SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347.

²⁷⁴ Josef BRANIŠ, *Soupis*, s. 111; SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347; SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. Iib7, kart. 4.

²⁷⁵ Kostelní inventáře z let 1802, 1808, 1810, 1833 a 1854, SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. Iib7 (Inventáře kostelního zařízení 1810 – 1854), kart. 4; duplikáty inventářů i v SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347.

²⁷⁶ Např. v roce 1807 věnovala českobudějovická měšťanka paní Eicherlinová olešnickému kostelu obraz Panny Marie Budějovické, BČ, Farní kronika, s. 6; Roku 1852 to byl postní obraz věnovaný manželé Bitzanovými z Červeného mlýna, TAMTÉŽ, s. 24.

²⁷⁷ Původní křížová cesta byla v roce 1874 vyměněna za novou, která vznikla podle návrhů akademického malíře Matyáše Kunzela z Českých Budějovic; rámy společně s nástavci zhotovil novohradský sochař a pozlacovač Heřman Schattauer, TAMTÉŽ, s. 56.

²⁷⁸ Roku 1819 je pořídila na své náklady olešnická obec, TAMTÉŽ, s. 13.

²⁷⁹ V roce 1825 je olešnickému kostelu daroval Michael Herzog, obchodník z Weitry, TAMTÉŽ, s. 14.

²⁸⁰ Byly pořízeny roku 1840 místním duchovním Václavem Rennerem a sedlákem z Bukové, Pavlem Tomáškem (řečeným Hansl, č. p. 24), TAMTÉŽ, s. 18.

U příležitosti převzetí patronátu nad olešnickou lokálií městem Českými Budějovicemi byly kostelu darovány tři malé zvonky, které byly připevněny na střechu lokalistova bytu. V inventáři kostela se nacházel také jeden malý zvon sv. Jana, tzv. umíráček, který byl umístěn na malé kostelní věžičce. Kostelní inventáře z let 1802 – 1810²⁸¹ ještě uvádějí jeden starý a dva menší zvony. Ty byly roku 1821 sňaty a přelity na dva nové, a to zvon sv. Václava o hmotnosti 235 ¼ libry a sv. Marie o 117 librách. Vše bylo financováno ze sbírky olešnických farníků a zhotovením byl pověřen českobudějovický zvonář Jan Karel Perner. Jelikož by věžička nad zámeckou střechou takovou zátěž neunesla, nechali Olešničtí postavit pro nové zvony jakési dřevěné lešení. Avšak již počátkem třicátých let se začaly ukazovat nedostatky tohoto provizorního řešení. Došlo k poškození dřevěných čepů, na nichž držely trámy, a z bezpečnostních důvodů se nemohlo zvonit všemi třemi zvony najednou. Začátkem června 1842 se tak olešnická obec, jménem rychtáře a konšelů obrátila na českobudějovický magistrát, jako patrona kostela s žádostí o výstavbu věže.²⁸²

Město se rozhodlo v této záležitosti angažovat a pověřilo stavitele Josefa Bednařika vypracováním plánu a rozpočtu, který byl skutečně koncem roku 1842 předložen. Nic dalšího se však nedělo, ačkoliv hospodářská inspekce magistrátu v roce 1845 konstatovala, že každý katolický kostel musí mít zvonici. Ve vizitační zprávě z roku 1847 vyjádřil dokonce vikář své pohoršení o stavu zmíněného lešení a zdůraznil, že hrozí nebezpečí úrazu. V té době byl proto největší ze zvonů již uložen v sakristii kostela. Budějovické biskupství pak vyzvalo magistrát, aby novou zvonici vybudoval. Ten ale nechal pouze opravit stávající zvonové lešení. Ani ne za pět let bylo Olešnickým konečně vyhověno a c. k. inženýrský asistent Václav Pánek z Českých Budějovic vyhotovil plán hranolové věže, ke kterému připojil v roce 1852 zednický trhosvinenský mistr Matěj Krauskopf předběžný odhad materiálu (bylo to 19 kubických sáhů kamene, 5000 cihel, 60 strychů vápna a 2 centýře železa). Spolu s tímto návrhem se rovněž zavázal provést stavbu věže přesně podle plánu do 16. října 1852, za což měl dle smlouvy dostat zapláceno 800 zlatých vídeňské měny, ze kterých ovšem vyplácel i zaměstnanec. Dne 23. srpna 1852 se konalo slavnostní položení základního kamene. Stavba proběhla bez problémů a tak mohla být věž 29. září 1852 slavnostně vysvěcena.

²⁸¹ SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. Iib7, kart. 4.

²⁸² SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. Iib17, kart. 5; Daniel KOVÁŘ, *O kostelní věži*, s. 6.

Vynaložené finanční prostředky uhradili místní obyvatelé spolu s patronem, městem Českými Budějovicemi.²⁸³

Roku 1867 přibyl do věže ještě čtvrtý zvon, který kostelu darovala Magdalena Machutková ze Lhotky. Při příležitosti stého výročí založení olešnické farnosti byla věž kostela zvýšena a v jejím posledním patře se na všech stranách objevily hodinové ciferníky, o čemž mimo jiné vypovídá pamětní deska s nápisem: „Věž zvisiti dali a hodiny věnovali Václav Tomášek, dle místa Benda a manželka jeho z Olešnice s patronem 1887 kostela.“²⁸⁴

Kostel byl v průběhu let opravován, přestavován a jeho vybavení se pomalu rozrůstalo především díky štědrým darům místních farníků a duchovních správců. Významné dary přicházely také od města Českých Budějovic, což vyplývalo z jeho povinnosti jako patrona, ale také přímo od jednotlivých budějovických měšťanů.²⁸⁵ Z jednotlivců to byli většinou zámožní sedláci či rychtáři. Za zmínku stojí mlynářská rodina Princových z Petříkova, která byla pravidelným dárcem. Šlo hlavně o příspěvky na pořízení mešních rouch, obrazů, či hudebních nástrojů pro kostelní chór. Z těch významnějších stojí za poznamenání pořízení nových obrazů křížové cesty v roce 1874,²⁸⁶ či nového oltářního obrazu v roce 1875.²⁸⁷ Asi největší proměnu zažil olešnický kostel za pátera Jana Zemana v roce 1882, kdy byl kompletně vybílén, do sakristie byla pořízena nová okna spolu s novou skříňkou na paramenta, dále nová mešní roucha pro faráře i ministranty, nový oltářní obraz, monstrance byla nově pozlacena, apod. U příležitosti příprav na slavnostní jubileum olešnického kostela byl kostel opět vybílén, pořízeny nové varhany a kostelní věž byla zvýšena a opatřena

²⁸³ SOKA ČB, AM ČB, sign. IV/10 roky 1842, 1845 a 1847; TAMTÉŽ, FÚ Olešnice, sign. IIb16, kart. 5; BČ, Farní kronika, s. 31 – 34; Daniel KOVÁŘ, *O kostelní věži*, s. 6 – 7.

²⁸⁴ BČ, Farní kronika, s. 64 – 65; SOKA ČB, AO Olešnice, Pamětní kniha obecní, kniha č. 1, s. 20; SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb15, kart. 5; Daniel KOVÁŘ, *O kostelní věži*, s. 7.

²⁸⁵ Např. paní Eicherlinová, pozdější správkyně Ostrolovského Újezda, která roku 1807 darovala lokálii obraz Panny Marie Budějovické, BČ, Farní kronik, s. 6; dále městský rada Schier a jeho žena, kteří darovali olešnickému kostelu roku 1865 stříbrný mešní kalich a roku 1866 nový oltářní polštář, TAMTÉŽ, s. 49 – 50.

²⁸⁶ TAMTÉŽ, s. 56.

²⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 58.

hodinami se čtyřmi ciferníky, přibyly též nové kostelní lavice a 7. srpna 1878 byl kostel slavnostně konsekrován biskupem Martinem Josefem Říhou.²⁸⁸

Při příležitosti založení olešnické lokálie byl vybudován rovněž místní hřbitov. K jeho výstavbě bylo určeno místo severním směrem za vesnicí, vzdálené asi 400 kroků od kostela na pozemcích místních sedláků, které k tomuto účelu postoupili. Na hřbitovní ohrazení byl použit kámen ze zrušené filiální kaple Panny Marie Sněžné, která se nacházela nedaleko Olešnice v lese Kostelíček. Tento počín zhodnotil o půl století později místní duchovní Jan Bakula následovně: „*Bohužel se tehdy nevědělo, jak je olešnická oblast bohatá na kámen, ale chudá na peníze. Místo aby kámen kopali v bezprostřední blízkosti, demolovali krásnou kapličku a přiváželi odtud kámen přibližně půl hodiny.*“²⁸⁹ Hřbitov byl vysvěcen 15. ledna 1787. Východně ležící pozemek, na kterém byl hřbitov zřízen, ležel téměř o dvě stopy hlouběji než ten západní. Za deštivého počasí a zejména pak v zimních měsících docházelo k častým drobným úrazům. Celý problém vyvrcholil roku 1852, když o pohřbu Jana Opolzera přední nosiči rakve při vstupu na hřbitov uklouzli a pod tíhou már upadli. Půda u hřbitova byla ještě téhož roku zplanýrována a zároveň byla přední stěna hřbitova střídavě osázena akáty a lípami. V roce 1872 byla hřbitovní zeď již značně poškozena a za přispění místního patrona opravena.²⁹⁰

7. 2 Fara

Současně s kostelem byly v budově zámku zřízeny ještě vlevo od vjezdové brány prostory určené pro školu a místnost vpravo od ní byla upravena jako pokoj pro učitele. Kromě nich se zde nacházel ještě byt místního lesního správce. Prostory v jižní části zámečku v prvním patře nad školou byly vyhrazeny pro byt olešnického duchovního, jehož krov byl spojen s kostelem.²⁹¹ Tento byt disponoval dvěma velkými

²⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 63 – 65.

²⁸⁹ Statistické poznámky o farním beneficiu Olešnice (10. března 1859) SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347.

²⁹⁰ BČ, Farní kronika, s. 50 – 51; SOkA ČB, AO Olešnice, Obecní kronika (1926 – 1965), s. 8; TAMTÉŽ, sign. IIb13, kart. 5.

²⁹¹ Prameny ještě uvádějí, že byl postaven z kamene a jílu a opatřen šindelovou střechou, SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb7, kart. 4.

pokoji, určenými výhradně pro lokalistu, dále místností pro čeled', ke které byla později přistavěna komora a malá spižárna. Z kostelních inventářů můžeme sestavit i přibližný seznam vybavení bytu. V pokojích pro lokalistu a čeled' se nacházela kamna na vytápění, malý stolek, lavice a stará poničená židle s opěradlem, v předsíni měl lokalista také skříň, která sloužila k uložení dokumentů farního archivu. Byt byl opatřen šesti dvojitými okny. O dalším vybavení není v pramenech zmínka. V pozdějších inventářích se ještě dočteme, že budova fary nebyla vybavena žádnými hasicími přístroji.²⁹² V místech přímo proti kostelu se nacházela kuchyň, kde byla kamna se čtyřmi železnými plotýnkami.²⁹³

Lokalista využíval také hospodářské budovy, které sloužily k zabezpečení dobytka, jímž disponoval, a rovněž k uložení dřeva, potřebného k vytápění farních budov. Přímo vedle sakristie byl situován sklep, který, jak uvádí lokalista, byl temný a zatuchlý. U vchodu na zahradu byla zřízena koňská stáj, chlév pro skot a ovce. O tom, že by místní duchovní správci vlastnili ovce, nejsou dochovány žádné zmínky. Lze tedy předpokládat, že při stavbě stájí se s touto možností počítalo, ale posléze zůstala nevyužita.²⁹⁴ V roce 1862 si Jan Bakula podal také žádost o postavení prasečího chléva.²⁹⁵ Na faře se tudíž nacházelo i nezbytné hnojiště. V rámci vizitace, proběhlé roku 1852, se řešil problém přílišné blízkosti hnojiště u zdejšího kostela, které tudíž budilo „*odporný dojem*“. Jako řešení bylo navrhováno posunout ho o tři stopy směrem k rybníku místního hajného Josefa Doudlebského a dále jeho vhodné oplocení. Tato výtka byla místním duchovním přijata a hned v témže roce došlo k odstranění této „*nepříjemnosti*“.²⁹⁶ Vedle stájí byly postaveny také řezárna slámy s kůlnou a přibližně sto kroků od nich stodola, ve které byla skladována sláma a seno. Právě kvůli možnosti požáru byla stodola vybudována v bezpečné vzdálenosti od kostela. Poblíž zámku si již

²⁹² SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347; SOKA ČB, FÚ Olešnice, I Ib7, kart. 4.

²⁹³ SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347; Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich*, s. 31; Johan TRAJER, *Historisch-statistische Beschreibung*, s. 347.

²⁹⁴ Běžnou praxí bylo, že duchovní vlastnili jeden až dva páry koní, několik kusů hovězího dobytka, prasat, ovcí, ale i koz a drůbeže; podrobněji Marie RYANTOVÁ, *Majetkové poměry jihočeského světského kléru v období vrcholící rekatolizace*, JSH 62, 1993, s. 108 – 121.

²⁹⁵ SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. I Ib3, kart. 4; TAMTÉŽ, sign. I Ib7, kart. 4.

²⁹⁶ SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347.

první lokalista František Skrbek zřídil také zahrádku, kterou si na vlastní náklady oplotil.²⁹⁷

7. 3 Kaple, boží muka a kříže²⁹⁸

V rámci vzniku nové lokálie byla současně zrušena filiální kaple Panny Marie Sněžné, která se nacházela poblíž Olešnice jihozápadním směrem, v lese zvaném Kostelík, o níž je zmínka už v roce 1692.²⁹⁹ Tato kaple připomínala ve zmenšeném měřítku trhosvinenský kostel Nejsvětější Trojice. Uvnitř se nacházely obrazy a další náboženské předměty; bývala poutním místem až do doby vzniku kostela v Olešnici. Při bourání kaple se prý dostaly některé předměty, např. soška sv. Rozálie, do rukou osadníků. Obraz Panny Marie Sněžné v dřevěném rámu byl však nadále ve velké úctě, a proto byl přenesen do nově vzniklého olešnického kostela. Tam byl umístěn na boční oltář na evangelní straně. Zde se k němu konala každoročně srpnová pouť, na svátek Panny Marie Sněžné, tj. 5. srpna. Při opravě oltáře roku 1837 byl sešlý obraz přenesen do předsíně a místo něho osazen obraz nový, pořízený na náklady svobodné Marie Matouškové ze sousední vsi Lhotky č. p. 15. Maloval ho František Hájek z Českých Budějovic podle obrazu Panny Marie Sněžné u Svatého Kamene.³⁰⁰ Materiál ze zbourané kaple byl následně použit na postavení zdi nového olešnického hřbitova.³⁰¹

V roce 1854 požádalo představenstvo obce Olešnice, z podnětu místních občanů, krajský úřad v Českých Budějovicích o povolení stavby kapličky, která měla stát v místech původní kaple Panny Marie Sněžné, tj. ve vrchnostenském lese Kostelíku. Tato nová kaplička měla být vystavěna na její památku a sloužit k osobním modlitbám

²⁹⁷ SOA Třeboň, Biskupský archiv, kart. 347; SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. Iib7, kart. 4.

²⁹⁸ Blíže mapa kostela, kaplí, božích muk a křížů v rámci olešnického benefícia v první polovině 19. století – příloha 4.

²⁹⁹ Hraběnka Markéta z Abensberku, manželka a dědička Ferdinanda Buquoe, prodala 27. října 1692 zámek Olešnici s dvorem, vsí a kaplí v lese „Na kameni“ svému synovi Filipu Emauelovi za 44 000 zlatých, Jiří ČERNÝ, *Poutní místa Českobudějovicka*, s. 119.

³⁰⁰ V roce 1875 bylo kvůli velkému chladnu a vlhku z předešlých let nutné pořídit novou kopii zmiňovaného obrazu, jelikož ten původní byl zcela ztrouchnivělý, BČ, Farní kronika, s. 58.

³⁰¹ Jiří ČERNÝ, *Poutní místa jižních Čech*, s. 151; Stanislav KROUPA, *Zázraky*, s. 131; Franz MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 193; Johann TRAJER, *Historisch-statistische Beschreibung*, s. 347.

kolemjdoucích. K žádosti přiložila olešnická obec také plánek stavby³⁰² a přislíbila její kompletní financování, jakož i následnou údržbu. Krajský úřad vystavil ještě v téže roce povolení ke stavbě a obci zároveň bezplatně přenechal pozemek o rozloze tří sáhů, na kterém měla být kaple postavena.³⁰³ K plánované stavbě však pravděpodobně nedošlo, jelikož se o ní nedochovaly žádné záznamy jak ve fondu farního úřadu, tak ve fondu archivu obce. Farní kronika se o stavbě kaple rovněž nezmiňuje, naopak její zápis z roku 1904 potvrzuje domněnku, že nová kaple postavena vůbec nebyla. Vypovídá o tom, že na místě původní kaple Panny Marie Sněžné stál dřevěný sloup s plechovým obrazem, ke kterému se lidé stále přicházeli modlit a vůbec chovali toto místo ve velké úctě. Teprve roku 1904 byl dřevěný sloup nahrazen pomníkem ve tvaru gotizujících božích muk zhotovený kameníkem Karlem Dvořákem ze Lhotky a v této podobě je zachován dodnes.³⁰⁴

Na náklady místní obce byla v Olešnici v roce 1819 postavena kaplička sv. Jana Nepomuckého, do které byla vložena socha zmíněného světce, kterou pořídil tehdejší lokalista Václav Renner. Sochu vyhotovil sochař Leonard Mayer z Vilémovy Hory (dnes Hojná Voda na Novohradsku).³⁰⁵ O rok později byla za vsí u cesty do Lhotky zřízena další kaplička, tentokrát se sochou představující utrpení Krista „Ecce homo“, kterou daroval opět Václav Renner.³⁰⁶ Roku 1825 byla přímo ve Lhotce vystavěna také kamenná zamřížovaná kaplička, jejímž patronem se stal sv. Jan Nepomucký. Uvnitř se nacházela dřevěná socha světce.³⁰⁷

Olešnická obec nechala na své náklady postavit rovněž dvoje boží muka, jedny na konci obce směrem na Bukovou a druhé u cesty z Olešnice do Trhových Svinů. Oboje byla bez obrazu. Samotná obec Buková postavila roku 1831 u cesty na Janovku dřevěná boží muka, červeně kolorovaná, uvnitř se soškou Matky Boží.³⁰⁸

³⁰² Příloha č.

³⁰³ SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb12, kart. 4.

³⁰⁴ BČ, Farní kronika, s. 70; srov. Jiří ČERNÝ, *Poutní místa jižních Čech*, s. 151 – 152.

³⁰⁵ BČ, Farní kronika, s. 13; SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. Ib20 (Soupis křížů, kapliček a božích muk 1835 – 1837), kniha č. 22.

³⁰⁶ BČ, Farní kronika, s. 13 – 14, SOKA ČB, FÚ, Olešnice, sign. Ib20, kniha č. 22.

³⁰⁷ TAMTÉŽ.

³⁰⁸ SOKA ČB, FÚ, Olešnice, sign. Ib20, kniha č. 22.

Přímo v Olešnici, přilehlých obcích a jejich okolí se nacházelo také několik křížů, zhotovených bez výjimky ze dřeva, tudíž se dodnes žádný nezachoval.

Olešnice a okolí:

Na farním poli dřevěný kříž s plechovým obrazem ukřižování Krista, zhotovený truhlářem Josefem Osmíkem z Vilémovy Hory, pořízený na náklady olešnické farní obce v roce 1840.³⁰⁹

Při cestě ke kostelu u domu Kašpara Roubína dubový kříž s plechovým obrazem ukřižování Krista věnovaný olešnickou obcí roku 1828.³¹⁰

U kovárny dřevěný kříž se železným ukřižováním Krista z roku 1836, pořízený olešnickou obcí.³¹¹

Kříž z dubového dřeva na poli za Olešnicí směrem do Trhových Svinů s plechovým obrazem ukřižování Krista. Již poškozený obraz byl roku 1836 nahrazen novým a roku 1845 byl rovněž celý kříž nově natřen a zrenovován; vše hradila olešnická obec.³¹²

U cesty z Olešnice do Trhových Svinů „Za Filkem“ litý železný kříž s podstavcem z granitu vyhotovený Františkem Edelmannem z Trhových Svinů roku 1865. Náklady potřebné na zhotovení celého kříže i s podstavcem uhradil místní páter Jan Bakula. Na jeho místě byla původně kamenná boží muka zřízená olešnickou obcí v roce 1857. Ta se bohužel rozpadla. Na žádost olešnického farního úřadu měla být kamenná boží muka přemístěna k Troskářově usedlosti. Návrh však nebyl realizován a jako náhradu za rozpadlá boží muka nechal olešnický lokalista ulít tento železný kříž.³¹³

³⁰⁹ TAMTÉŽ.

³¹⁰ TAMTÉŽ.

³¹¹ TAMTÉŽ.

³¹² TAMTÉŽ.

³¹³ TAMTÉŽ; BČ, Farní kronika, s. 51 – 52; na jeho místě je dnes moderní kopie.

Lhotka a okolí:

Dřevěný kříž u Lhotky s plechovým vyobrazením ukřižování Krista. Na náklady lhoteckých občanů byl doplněn malovaným obrazem ukřižování.³¹⁴

Na poli mezi Lhotkou a Bukvicí, konkrétně u pole Ondřeje Viktorína ze Lhotky byl na jeho náklady v roce 1843 postaven jako náhrada za starý polní kříž, nový, dřevěný s černým nátěrem.³¹⁵

Buková a okolí:

Uprostřed obce dřevěný kříž, na náklady bukovských občanů byl roku 1836 opraven a opatřen malovaným ukřižováním.³¹⁶

Za Bukovou při cestě do Stropnice postaven v roce 1820 dřevěný kříž s vyobrazením ukřižování.³¹⁷

Blízko Bukové na rozcestí směrem do Olešnice a Trhových Svinů byl bukovskou obcí zřízen roku 1831 dřevěný kříž.³¹⁸

Petříkov:

U rozcestí směrem na Nové Hrady a Olešnici postaven v roce 1843 dřevěný kříž se železným ukřižováním.³¹⁹

³¹⁴ SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. Ib20, kniha č. 22.

³¹⁵ TAMTÉŽ.

³¹⁶ TAMTÉŽ.

³¹⁷ TAMTÉŽ.

³¹⁸ TAMTÉŽ.

³¹⁹ TAMTÉŽ.

8. PATRONÁTNÍ ZÁLEŽITOSTI

8. 1 Vymezení pojmu patronát

Patronátní právo (*jus patronatus*) se u nás začalo uplatňovat v přímé návaznosti na vytváření sítě farností. Jednalo se o soubor práv a výsad propůjčených církví katolíkům, spjatý také s povinnostmi ohledně církevních obročí a úřadů. Původně bylo patronátní právo ryze církevní záležitostí, tzn., rozhodovala o něm výlučně církev, která byla zároveň i odvolací instancí. Znamenalo v podstatě kompromis mezi právem vlastnických kostelů a původním církevním požadavkem samostatného ustanovování kněží k úřadům. Původním majitelům, patronům kostela, přiznávalo právo a dokonce povinnost dohledu nad majetkem kostela a jeho hospodařením včetně omezené dispozice s ním. Patron měl také přispívat na opravy a stavby kostelů, očekávala se i jeho iniciativa ve zřizování nových farních budov. Patronátní právo dále rušilo pravomoc majitele kostela, aby ke kostelu s konečnou platností jmenoval kněze. Patronovi zůstalo pouze právo navrhnout biskupovi vhodného klerika k užívání a správě benefícia, tzn. prezentovat ho. Skutečné ustanovení faráře i všech dalších beneficiátů bylo možné pouze biskupovým potvrzením, tj. konfirmací navrženého kandidáta. Toto prezentační právo se pak v praxi stalo nejdůležitější složkou patronátního práva vůbec.³²⁰

Farní kostel jako nejnižší složka církevní správy podléhal tedy prostřednictvím příslušného vikáře dohledu arcibiskupa a konzistoře, a zároveň také držiteli patronátního práva. Držitelé patronátního práva se odvíjeli podle jeho typu; mohlo být osobní (*jus patronatus personale*), v tom případě se stal patronem farář, biskup, kapitula, či klášter. Druhým typem byl věcný patronát (*jus patronatus reale*), kde byl patronem vlastník statku, nebo panství. Dále patronát církevní (*jus patronatus ecclesiasticum*), kde bylo podmínkou, že kostel musí být zřízen z duchovního jmění, a posledním typem byl patronát světský (*jus patronatus laicale*). Někdy se mohl vyskytovat i tzv. patronát smíšený, kde se setkávaly zájmy církevní a světské. V drtivé většině se patrony staly pozemkové vrchnosti, či města. Na úrovni farností tak

³²⁰ Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 177; Jan Křtitel ROŠKOT, *Patronátní právo*, s. 7; TAMTÉŽ, s. 37; srov. Pavla STUHLÁ, *Prachatický vikariát*, s. 105 – 110.

docházelo ke kontaktu správní činnosti církevních orgánů a vrchnostenských úřadů, případně ve městech městských rad a později magistrátů. Obě strany se podílely na řízení farního života a obě při výkonu své správní moci produkovaly i příslušné písemnosti. Je nutno ještě podotknout, že jednotlivé fary představovaly v rámci panství součást širší soustavy farní organizace podléhající patronátnímu právu jedné pozemkové vrchnosti, čímž se zde vytvořil jakýsi celek kvalitativně odstupňovaných pracovních míst. Patron tak postupně dostával pod kontrolu se soustavou beneficí i samotný farní klérus, tzn. výkon duchovní správy na svém území.³²¹

8. 2 Výkon patronátního práva v olešnické lokálii

V rámci příprav zřízení nové lokálie v Olešnici se projednávala také otázka patronátního práva. Jelikož místní pozemkovou vrchností bylo v té době město České Budějovice, bylo převzetí patronátu logicky nabídnuto právě jemu. Budějovice tento návrh odmítly, avšak vznik lokálie podpořily nejen finančně, ale i bezplatným poskytnutím budovy zámku, která byla upravena na kostel. Bližší důvody odmítnutí patronátu prameny neuvádějí, lze však předpokládat, že město nechtělo a především nemohlo poskytnout veškeré finanční prostředky spojené se zřízením lokálie, a proto se patronátu v této době zřeklo. Tuto domněnku potvrzuje i fakt, že o necelých pět let později začaly Budějovice o převzetí patronátu usilovat.³²² Město rovněž poskytlo pozemky, určené k výstavbě zdejšího hřbitova, které předtím odkoupilo od místních vlastníků. Patronátu se tedy ujal náboženský fond, na jehož náklady byla olešnická

³²¹ Pavel PUMPR, *Kostely farní nebo patronátní?*, in: Pavla Stuchlá (ed.) Antonín Jan Václav Vokoun (1691-1757) a církevní správa jeho doby v Čechách, Vodňany 2008; s. 79; TENTÝŽ, *Beneficia*, s. 172 – 175; Jan Křtitel ROŠKOT, *Patronátní právo*, s. 10; srov. Pavla STUHLÁ, *Nástupní podmínky pro fary eggenberského patronátu na přelomu 17. a 18. století*, in: Archivum Trebonense 12, 2011, s. 269 – 282; Marie RYANTOVÁ, *Církevní patronát Eggenberků a Schwarzenberků na přelomu 17. a 18. století (1694 – 1730)*, in: Václav Bůžek (ed.) *Život na dvorech barokní šlechty 1600 – 1750 (= Opera historica 5)*, 1996, s. 617 – 637.

³²² Listiny z 30. června a 21. července 1786, SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/10/a/3, kart. 929.

lokálie ustanovena a prostory zámečku přestavěny na kostel sv. Václava. Z fondu byla také vyplácena kongrua, tj. roční příspěvek pro lokalistu, 300 zlatých.³²³

Hned na počátku devadesátých let 18. století začala jednání o předání patronátu nad olešnickou lokálií magistrátu města Českých Budějovic. Celá záležitost byla odůvodněna tím, že Budějovice jsou s Olešnicí spjaty nejen jako jeho pozemková vrchnost, ale lokálii již od samého počátku podporují všemi možnými prostředky. Město poskytlo budovu, materiál i finance na stavbu zdejšího kostela, školy a lokalistova bytu. Dále podpořilo místního duchovního správce povolením volně užívat část vrchnostenského rybníka Jandovce, za účelem vydržování býka, kterého lokalista vlastnil. A v neposlední řadě poskytlo olešnickému duchovnímu na zřízení zahrady pozemek i s částí příjezdové cesty a malým rybníčkem, nacházejícím se vedle zámku.³²⁴

Výsledné rozhodnutí ve věci patronace olešnické lokálie a školy zpečetil dvorský dekret z 12. července 1794,³²⁵ který s konečnou platností potvrdil magistrát města České Budějovice olešnickým patronem. Ten tímto převzal všechna práva a povinnosti, která mu jako patronovi příslušela a zároveň se zavázal podílet se na ročním platu pro lokalistu, který činil 300 zlatých. Tato renta byla určena výhradně lokalistovi a patron si na ni nesměl dělat jakékoliv nároky; naopak měl dohlížet, aby mu byla pravidelně vyplácena.³²⁶

8. 3 Patronátní agenda

Asi největší část patronátní agendy zaujímaly *majetkoprávní a finanční záležitosti*. Patron měl dohled nad hospodařením lokálie a magistrátu byly každoročně zasílány kostelní účty, které mapovaly jeho příjmy a výdaje. Tyto roční výkazy zahrnovaly informace o výnosech majetku benefícia, výši štolových poplatků, případně také o milodarech učiněných ve prospěch lokálie; z výdajů to pak byly finance

³²³ BČ, Farní kronika, s. 1; SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347, SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb1, kart. 1.

³²⁴ SOkA ČB, AM ČB, sign. IV/10 (Olešnice), rok 1795; SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347; SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb3, kart. 4.

³²⁵ Potvrzení patronátu vydané Českým zemským guberniem je datováno až dnem 12. března 1795.

³²⁶ BČ, Farní kronika, s. 2 – 4; SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347; SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb3, kart. 4; Johann TRAJER, *Historisch-statistische Beschreibung*, s. 347.

vynaložené na fundace, služné, opravy a vybavení kostela.³²⁷ V mnoha případech se patron musel zabývat také majetkovými spory duchovních s místními farníky, kteří si nárokovali právo na užívání církevního vlastnictví. Většinou se jednalo o pozemkové záležitosti. Kupříkladu v roce 1833 podal místní páter Václav Renner magistrátu stížnost, že zdejší obyvatelé si nárokují právo na část pozemku, který město darovalo prvnímu lokalistovi Františku Skrbkovi na zřízení zahrady. Farníci pozemek dokonce po šest let pronajímali místnímu vrchnostenskému myslivci Františku Doudlebskému za roční poplatek 1 zlatý a 30 krejcarů a vymáhali pachtovné ve výši 9 zlatých.³²⁸

Významný podíl tvoří také nejrůznější *žádosti o finanční příspěvky* na opravy a vybavení kostela, popř. jeho okolí. Magistrátu byly adresovány zprávy o špatném stavu kostela a přilehlých farních budov, společně s prosbami o jejich nápravu v podobě buď finančního, nebo materiálního příspěvku.³²⁹ Například hned po převzetí patronátu věnovalo město lokálii tři nové zvony, za jeho spoluúčasti byla také v roce 1838 zřízena lesní školka, roku 1841 byly do kostela pořízeny nové okenní rámy a skleněné tabule. Podpora lokálie ze strany patrona měla ale nejčastěji právě materiální charakter. Ještě před převzetím patronátu přispělo město poskytnutím dřeva, vápna a tašek, potřebných na stavbu kostela a oplocení místního hřbitova. Když bylo na počátku padesátých let 19. století Olešnici povoleno postavit na východní straně kostela věž, věnovala českobudějovická městská rada výhradně stavební materiál.³³⁰ Vše ostatní bylo uhrazeno ze sbírky místních farníků.³³¹ K opravě hřbitovního oplocení v roce 1872 poskytl patronátní úřad opět potřebné vápno a dřevo.³³² V mnoha případech byl

³²⁷ SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. Iib3, kart. 4; TAMTÉŽ, sign. IIIb1, kart. 7; TAMTÉŽ, AM ČB, sign. IV/10 (Olešnice) – do roku 1814 jsou prameny dochovány torzovitě a netvoří souvislou řadu. Po roce 1814 je stav lepší, i přesto ale některé roky chybí. U patronátního úřadu byl olešnické lokálii přidělen také tzv. kostelní účetní. Ve všech dochovaných pramenech je zmiňován Karel Mařík.

³²⁸ BČ, Farní kronika, s. 43 – 45; SOkA ČB, AM ČB, sign. IV/10, rok 1833.

³²⁹ SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. Iib3, kart. 4; TAMTÉŽ, AM ČB, sign. IV/10 (Olešnice).

³³⁰ Konkrétně kámen, 4000 cihel, 100 korců vápna, potřebné dřevo a železo; TAMTÉŽ, sign. Iib16, kart. 5.

³³¹ Detailní popis stavby, jejích příprav a průběhu i s konečným vyúčtováním je uveden ve farní kronice Olešnice, BČ, Farní kronika, s. 26 – 34; srov. SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. Iib16 (Stavba věže, hodiny), kart. 5.

³³² SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347; SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. Iib3, kart. 4, TAMTÉŽ, AM ČB, sign. IV/10 (Olešnice).

však duchovní nucen hradit náklady na vybavení kostela, či jeho opravy sám, případně se musel spoléhat na milodary a sbírky místních farníků. Tak například v roce 1842 pořídil na své náklady místní páter Václav Renner slavnostní ornát.³³³ Roku 1854 zakoupil Jan Bakula oltářní svícen,³³⁴ o čtyři roky později spolufinancoval opravu oltáře Marie Sněžné a renovaci kazatelny.³³⁵ V roce 1859 uhradil náklady na obnovu a pozlacení hlavního oltáře,³³⁶ roku 1864 to byla pro změnu renovace oltáře sv. Trojice, apod.³³⁷ Souhlas patrona byl rovněž potřebný k jakékoliv stavbě na území lokálie.³³⁸

Prostřednictvím patrona byly lokálii předávány také různé *směrnice a předpisy*. Za všechny jmenujme například instrukci, týkající se účasti zkoušené porodní báby při porodech, nařízení o zhotovení volitelských rejstříků pro přidělené obce ve vikariátních okresech, výzvy ke zřízení chudinských institutů, nebo soupisu chudých.³³⁹ Pod patronát byla zahrnuta i místní *škola*. Patron dohlížel a staral se o zařízení a stav školní budovy, podílel se rovněž na dotování chudých žáků a sirotků. S jeho souhlasem byli ke škole jmenováni učitelé a školní dohlížitelé, kontrole podléhala také učitelská mzda a její vyplácení.³⁴⁰

V neposlední řadě se patron zabýval *věcmi týkajícími se přímo farářů*. Zprostředkoval jmenování lokalistů a farářů do jejich funkce a zároveň dohlížel na vyplácení jim přiznané roční kongruy. Na druhé straně zde nalezneme i žádosti místních farníků, kteří magistrát prosili o přímluvu za presentování konkrétního duchovního ke své farnosti. Časté byly též prosby samotných duchovních správců o nejrůznější příspěvky na jejich vlastní živobytí.³⁴¹ Vztah patrona a jemu příslušejícího benefícia částečně odráží i zápisy ve farní kronice. Zde je zmiňován především

³³³ BČ, Farní kronika, s. 19.

³³⁴ TAMTÉŽ, s. 46.

³³⁵ TAMTÉŽ, s. 46 – 47.

³³⁶ TAMTÉŽ, s. 47 – 48.

³³⁷ TAMTÉŽ, s. 48.

³³⁸ Např.: povolení ke stavbě kapličky sv. Jana Nepomuckého ve Lhotce roku 1823, kaplička panny Marie Sněžné, atd. Dopis magistrátu z 3. ledna 1862 pro pátera Jana Bakulu, ve kterém je mu vyčítáno, že si postavil chlívek pro prase bez souhlasu patrona, SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb3, kart. 4.

³³⁹ TAMTÉŽ.

³⁴⁰ TAMTÉŽ.

³⁴¹ SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347; SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb3, kart. 4.

v souvislosti s darováním určitých finančních, či materiálních prostředků na vybavení, opravy a přestavby kostela. Zaznamenávaly se i zprávy o úmrtí, případně jmenování českobudějovických magistrátních radů a primátorů.³⁴²

³⁴² Např.: Zpráva o úmrtí českobudějovického rady Josefa Ebenhoha v roce 1840; BČ, Farní kronika, s. 18; V roce 1842 to bylo úmrtí primátora Vincenta Strandta a téžme roce zápis o ustanovení nového českobudějovického primátora Ondřeje Schmidta, TAMTÉŽ, s. 19.

9. ZÁLEŽITOSTI ŠKOLY

9.1 Školská správa

Vydáním všeobecného školského řádu, platného od roku 1775, byla zavedena povinná školní docházka pro děti od šesti do dvanácti let spolu s novým systémem a organizací nižšího školství. Ty byly rozděleny na triviální, hlavní a normální. Nejnižším stupněm byly školy triviální, zakládáné při každé faře, nebo výjimečně filiálním kostele. Výuka trvala šest let a navštěvovaly ji děti od šesti do dvanácti let. Vyučovalo se zde náboženství a trivium, tedy čtení, psaní a počty. Před začátkem školního roku vytvořil učitel seznam školou povinných žáků, které pak během roku nesměli rodiče bezdůvodně zdržovat od navštěvování školy. Každé dítě, kromě nejchudších, platilo školné, které pak z části tvořilo učitelovy příjmy.³⁴³

Vrchní dohled nad školami prováděli děkani, pověřeni biskupem, kteří řídili chod svého děkanství, každý rok prováděli kontrolu škol a zprávy o jejich stavu – školní fase posílali krajskému úřadu a biskupské konzistoři. Bezprostředním školním dozorcem byl pak místní duchovní, který měl dohlížet na mravní výchovu žáků. Kromě toho měly školy i světský dozor, tzv. školního dohlázele, kterého volilo městské zastupitelstvo z řad obyvatel, nebo ho ustanovovala vrchnost ze svých úředníků, a který měl na starosti spíše hospodářskou otázku, a řádnou školní docházku. Městské a vrchnostenské úřady dohlížely na odvádění předepsaných dávek škole.³⁴⁴

Na počátku 19. století byla nejvyšší školská správa v rukou zemské studijní komise. Jejím nejvýznamnějším počinem bylo vydání Všeobecného školského zákona z 11. 8. 1805, který kodifikoval celou organizaci a systém nižších škol. V podstatě jen převzal dosavadní školskou soustavu a podřídil školy soustavnému dohledu církve. V březnu revolučního roku 1848 bylo z dvorské studijní komise vybudováno ministerstvo veřejného vyučování, které bylo v červenci téhož roku přeměněno na ministerstvo kultu a vyučování. Důvodem byla nově přidělená starost o záležitosti

³⁴³ Josef HANZAL, *Příspěvek k dějinám školství a jeho správy v Čechách v letech 1775 – 1848*, SAP 24, 1976, s. 229; Jan ŠAFRÁNEK, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů I*, Praha 1913, s. 259; srovnej Jindřiška FANTOVÁ, *Školní fase z Třeboňska v 1. polovině 19. století*, České Budějovice 2008, s. 11 (bakalářská práce na Ústavu archivnictví a PVH FF JČU).

³⁴⁴ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ – Jan JANÁK, *Dějiny*, s. 258.

náboženských kultů, které byly vyčleněny z působnosti ministerstva vnitra. V jednotlivých zemích řídily školství různých stupňů komise při guberniích, kterým podléhali krajští školní komisaři. Ministerstvo kultu a vyučování se definitivně konstitovalo roku 1867, čímž skončil dohled církve nad školami. Školský zákon z roku 1869 platil s několika novelami prakticky až do roku 1948.³⁴⁵

9. 2 Učitelé

Takzvaný vrchnostenský školní patronát, který zavedla Marie Terezie, se měl starat o stavbu nových školních budov, ale i o výživu učitelů. Stejně tak vrchnosti náleželo jejich dosazování na uvolněná místa. Hmotné zabezpečení učitelů a podučitelů nebylo dostatečné a jejich sociální postavení poměrně špatné. Často si museli na živobytí přivydělávat jako obecní písaři, kapelníci u hospodských muzik, či rolníci. Učitel dostával od obcí a městských magistrátů nejrůznější dávky, dále pak plat „od učení dětí“, tzv. sobotáles, který si ovšem vybíral sám a platby nebyly vždy pravidelné. Na vesnických školách dostával učitel kromě hotových peněz i dřevo od vrchnosti, nebo obce. Stejně tak pobíral některé naturálie, jako žito a brambory. V některých případech mohl využívat obecní, nebo panské pole, které mu bylo přiděleno.³⁴⁶

Učitelstvo jako početná sociální vrstva vystupuje výrazněji v 1. polovině 19. století, což souvisí s rozrůstající se školskou sítí. Oficiální školská politika se v období mezi tereziánsko-josefinskými reformami a rokem 1848 snažila vymanit učitele z vlivu církve a podřídit je státu. Vrchním školním dozorcem býval děkan. Patronátní právo přešlo od roku 1864 z vrchností na obce, které volily školní výbor, který se staral o všechny náležitosti. Bezprostředními nadřízenými učitelů však byli faráři. Právě oni kontrolovali učitele, jak si počínají ve škole a často je i zaměstnávali jako varhaníky.³⁴⁷

³⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 249; Josef HANZAL, *Příspěvek*, s. 230; Jindřiška FANTOVÁ, *Školní fase*, s. 12 – 13.

³⁴⁶ Václav GABRIEL, *Obrázky ze školství českého a rakouského v XVIII. a XIX. století*, Praha 1891, s. 43 – 57; Jindřiška FANTOVÁ, *Školní fase*, s. 15.

³⁴⁷ Josef HANZAL, *Z dějin obrozeného školství v Podblanicu*, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 17, 1978, s. 227; Jindřiška FANTOVÁ, *Školní fase*, s. 15 – 16.

9. 3 Škola v Olešnici

Spolu s lokálií byla v Olešnici roku 1787 na náklady c. k. církevního fondu zřízena také jednotřídní škola. Prostory pro ni bezplatně přidělilo město České Budějovice v přízemí místního zámku, který spravovalo. V roce 1795 převzaly Budějovice nad lokálií a školou patronát. Jelikož školské záležitosti spadaly pod správu církve, vycházela organizace a vznik nových škol povětšinou z organizace farní, a proto stejně jako k lokálii i ke zdejší škole se přiškolily ještě následující obce: Lhotka, Buková a Petříkov³⁴⁸. V roce 1866 byla škola rozšířena o druhou třídu, která byla rovněž umístěna v místním zámku. Příčiněním řídícího učitele Josefa Honsy a předsedy místní školní rady Jakuba Loška, rolníka z Olešnice, se od 1. ledna 1886 začalo vyučovat i ve třídě třetí. Prostory zámečku byly však omezené, pro tyto účely byla tedy pronajata místnost v domě č. p. 84 od olešnického rolníka Františka Filka, a to na deset let. Nově byla rovněž zavedena výuka ženským ručním pracím.³⁴⁹

Škola začínala vždy v polovině září a končila 30. července. Nejprve byla sloužena slavná služba Boží, poté se děti sešly ve třídě a za přítomnosti místní školní rady jim byl čten školní řád. Vyučovalo se od 9 do 12 hodin dopoledne a od 13 do 15 hodin odpoledne, po zřízení třetí třídy až do 16 hodin. Školní rok byl opět zakončen službami Božími a zpěvem *Te Deum*, na to bylo dětem rozdáno vysvědčení.³⁵⁰ Na školu a učitele dohlížela jak církev, zastupovaná v tomto případě v první řadě místním duchovním a dále pak vyššími složkami církevní správy;³⁵¹ tak světská moc, kterou představoval místní školní dozorce společně s místní školní radou.³⁵² Pravidelně jednou za rok kontroloval školu i c. k. okresní školní inspektor.³⁵³

³⁴⁸ BČ, Farní kronika Olešnice, s. 1 – 3; SOkA ČB, Základní devítiletá škola Olešnice, Kronika školy Olešnice (1873 – 1940), kniha č. 1.

³⁴⁹ TAMTĚŽ; Marie BOČKOVÁ – Stanislav JINDRA – František VRÁNA, *Olešnice*, s. 35.

³⁵⁰ Zápisy ve školní kronice jsou pro každý školní rok téměř identické, jako příklad uvádím rok 1877/78: *Školní rok započal dne 16. září 1877 slavnými službami Božími a vzýváním Ducha svatého. Tím rokem bylo zapsáno 204 dítky. Školní rok skončil 27. července 1878 službami Božími. Poté se žáci shromáždili ve II. třídě, kde jim rozdány byly zprávy školní a vysvědčení*, SOkA ČB, Základní devítiletá škola Olešnice, Školní kronika, kniha č. 1.

³⁵¹ V rámci kanonických vizitací byla kontrolována i škola; SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb5, kart. 4.

³⁵² Školní kronika se o radě zmiňuje jen okrajově. V čele býval starosta obce jako předseda, k ruce měl místního školního dozorce a čtyři ostatní členy, jimiž byli významní rolníci z obce. Její členové museli

Dohled církve nad školou dokládají i dochované prameny ve fondu *Farní úřad Olešnice*.³⁵⁴ Převážnou většinu zde zaujímají dopisy od patrona, tj. budějovického magistrátu adresované přímo místnímu duchovnímu. Jedná se o záležitosti vyloženě praktické, jako bylo například zajištění dřeva pro školu, nebo zlepšení stavu školní budovy. Dále se zde můžeme setkat se zprávami o proběhlých vizitacích,³⁵⁵ kvitancemi o přidělených knihách pro chudé žáky, extrakty podávajícími podrobné informace o stavu školy, počtu žáků a školní docházce, doporučení učitelí psané místním duchovním či krajská nařízení týkající se školské správy.³⁵⁶

Včele olešnické školy stál vždy řídící učitel, po rozšíření školy o další třídy přibyli ještě podučitelé; náboženství vyučoval místní duchovní. Místo podučitele nebylo nijak zvlášť lukrativní a docházelo tedy k jejich častému střídání. Výjimkou nebyly ani spory s místními obyvateli, což byl případ Václava Vaňka, který jak uvádí školní kronika: “...byl pro ustavičné nesváry a pro nezastávání svých povinností vybídnut c. k. okresním školním inspektorem, by žádal o penzi, což se i stalo”.³⁵⁷ Seznam učitelů, kteří se zde od založení školy v Olešnici až do přelomu 19. a 20. století vystřídali je uveden v přílohách.³⁵⁸ Služné učitelů záleželo na počtu žáků a řídilo se také podle jejich věku tak, že za šestileté a sedmileté se platilo po dvou krejcarech, za osmileté a devítileté po dvou a půl krejcaru, za desetileté, jedenáctileté a dvanáctileté po třech krejcarech týdně.

složit slib u c. k. okresního hejtmanství v Českých Budějovicích, SOKA ČB, Základní devítiletá škola Olešnice, Školní kronika, kniha č. 1.

³⁵³ Tyto inspekce dokládají nejen zprávy ve školní kronice, ale i pravidelné marginální přípisky přímo od školního inspektora: *Viděl, datum, podpis*.

³⁵⁴ SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb23, kart. 7.

³⁵⁵ Např. protokol o proběhlé školní a kanonické vizitaci v Olešnici ze dne 10. prosince 1821. Jediným problémem, který je v protokolu vytýkán, je stav školní budovy, který jak uvádí pramen, se řeší každoročně. Opravy měl uhradit patron město České Budějovice a zpráva o nápravě měla být ihned odeslána vikariátnímu úřadu, SOKA ČB, FÚ, Olešnice, sign. IIb23, kart. 7.

³⁵⁶ TAMTÉŽ.

³⁵⁷ SOKA ČB, Základní devítiletá škola, Školní kronika, kniha č. 1.

³⁵⁸ Příloha 1/c (Tabulka olešnických učitelů).

Dále měl učitel dostávat ročně vyplaceno:

- 12 zlatých (dále jen zl.) 29 ½ krejcaru (dále jen kr.) z c. k. školního fondu
- 57 zl. 1 ¼ kr. od přiškolených obcí
- 15 zl. šajnu od města České Budějovice
- 8 zl. 30 kr. štoly
- 1 zl. 47 kr. z fundací
- 228 zl. 20 kr. za školné.³⁵⁹

³⁵⁹ SOA Třeboň, Biskupský archiv ČB – Biskupská konzistoř ČB, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347; SOkA ČB, Základní devítiletá škola Olešnice, Školní kronika, kniha č. 1.

10. PÍSEMNÁ AGENDA FARNOSTI

Kromě pastorační činnosti, čili vlastní péče o farníky, měl duchovní na starosti ještě další záležitosti, které tvořily nemalou část jeho každodenních povinností, jež byly nutně doprovázeny i produkcí příslušných písemností. Náplní farářovy práce bylo vést řadu farních knih, vyplňovat nejrůznější druhy protokolů, výkazů a inventářů, početnou byla též agenda, týkající se matričních záležitostí. Duchovní udržoval rovněž pravidelnou korespondenci s konzistoří, patronátním, tj. krajským úřadem, či zemským guberniem. Ve fondu olešnického farního úřadu najdeme také písemnosti spjaté se školou, která byla do sedmdesátých let 19. století pod vlivem církve. Nedílnou součástí farní agendy byly ovšem i čistě pragmatické dokumenty mapující stavební a především hospodářské záležitosti kostela a fary.³⁶⁰ Označení *duchovní správce* tedy ve dvou slovech velice přesně vystihuje postavení kněží ve zkoumaném období, kteří se v některých případech stávali spíše správci, nežli duchovními. Na tomto základě můžeme konstatovat, že farnost hrála významnou roli ve všech oblastech běžného života a stala se tak přirozeným centrem nejen obce, ale i jejího přilehlého okolí.

Tato kapitola přináší stručný přehled písemné agendy, se kterou přicházel farář běžně do styku, přičemž často byl přímo jejím původcem. Klade si za cíl načrtnout na příkladu olešnického benefícia alespoň hrubý nástin písemné produkce farnosti na přelomu 18. a 19. století. Podkladem pro její sestavení byly dochované prameny z fondu farního úřadu Olešnice,³⁶¹ především pak kostelní inventáře,³⁶² které patří k velice zajímavým a cenným zdrojům informací nejen ohledně farního archivu. Zpočátku měly jednoduchou formu a jejich obsah se omezoval čistě na seznam věcí, které se v kostele nacházely. Ten se dále ještě členil na jednotlivé rubriky, které byly řazeny podle materiálu, tzn. zlato, stříbro, měď, cín, sklo, mešní roucha, kostelní prádlo a dále věci nacházející se v kostele a sakristii. Od třicátých let 19. století jsou inventáře detailnější a kromě popisu vybavení kostela zde nalezneme i informace o historii

³⁶⁰ K pojmu „pragmatických“ písemností se vyjadřuje sborník Zdeněk HOJDA – Helena PÁTKOVÁ (edd.), *Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním*, Praha 2008 (= Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis 6).

³⁶¹ SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. B 1625.

³⁶² Konkrétně z let 1802, 1808, 1810, 1833 a 1854, TAMTÉŽ, sign. I Ib7, kart. 4; SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347.

kostela, zprávy o budovách, náležejících k farnosti, tj. bytu duchovního, či hospodářských stavbách, jako byly stáje, kůlny, nebo stodoly. Nově přibýly také rubriky, týkající se právě farního archivu společně s výkazy příjmů a výdajů jak kostela samotného, tak přímo duchovního správce. V roce 1833 byla vydána norma sjednocující jejich konkrétní podobu. Inventář měl být rovněž vyhotoven ve třech exemplářích – jeden měl zůstat přímo beneficiu, druhý byl určen příslušnému vikariátnímu úřadu a poslední byl posílán c. k. Státní účtárně v Praze.³⁶³

V neposlední řadě jsem využila také vizitační protokoly v tištěné, či psané formě, které se skládaly z pěti samostatných formulářů s konkrétními otázkami. První se věnoval stavu farního kostela, jeho filiálek a veřejných kaplí, druhá část byla věnována vlastní duchovní správě a třetí přímo duchovním. Poslední dva formuláře mapovaly stav školy a chudinských institutů. V části týkající se duchovní správy byla zahrnuta kontrola stavu farního archivu a vedení předepsaných knih, obzvláště pak matrik společně s pamětní knihou, které byly při vizitacích přímo předkládány k revizi.³⁶⁴

Jak již bylo v úvodu naznačeno, v olešnickém farním archivu se vyskytovaly různé typy úředních a pamětních knih společně s početným spisovým a účetním materiálem, výjimečně také plány. Jelikož se pohybujeme v období konce 18. a první poloviny 19. století, byl psací látkou všech zmíněných písemností papír. Jazykem byla ve většině případů němčina, zřídka latina a ojediněle, spíše v pozdějším období, také čeština. Logicky tedy převažují písemnosti psané kurentem, u latinských a českých pramenů latinkou. Na rubní straně spisů nalezneme registry, jednacích čísla a registraturní značky, u většiny jsou uvedeny i adresy a dochovány zbytky pečeti, v pozdější době nahrazené razítky.³⁶⁵ Definitivní podobu písemností a postup při vyřizování upravovala norma z roku 1846, která jasně stanovila jejich povinné zapisování do podacího protokolu, dále musely být opatřeny jednacím číslem, vyřízeny, společně s konceptem odpovědi opatřeny rubním registrem, spisovou značkou a uloženy do registratury. S tímto postupem se setkáváme i v olešnické farnosti, podací protokoly jsou

³⁶³ SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb7, kart. 4.

³⁶⁴ Především pak vizitační protokoly z let 1848 – 1850, SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb5, kart. 4.

³⁶⁵ Srov. Lenka MARTÍNKOVÁ, *Archivy*, s. 97 – 98.

ale dochovány až počínaje rokem 1879, o jejich dřívějším vedení se mi nepodařilo najít bližší informace. Existuje tedy možnost, že se vůbec nevedly.³⁶⁶

Co se týče klasifikace a rozdělení farních písemností, rozhodla jsem se využít obsahově-věcného členění, které ve svém článku *Archivy far a vikariátů na Pelhřimovsku* nastínila Lenka Martínková.³⁶⁷ Autorka přitom vycházela ze své několikaleté praxe archivářky v SOkA Pelhřimov. Navržené věcné skupiny jsou logicky uspořádané a v aplikaci na olešnickou farnost představují nejpřesnější a nejschůdnější řešení. Ve výčtu farní agendy olešnické farnosti uvádím pouze ty písemnosti, které se v archivu dochovaly či tam prokazatelně existovaly, přičemž důraz je kladen na zkoumané období, tj. konec 18. a první polovinu 19. století.

1. *Správa farnosti*, tj. písemnosti vzniklé z přímé a státem přenesené pravomoci farnosti. Do této skupiny můžeme zařadit olešnickou farní kroniku (*Memorabilienbuch für die Lokalie Ellexnitz 1787 – 1970*), která obsahovala zápisy týkající se farnosti, kostela a jeho duchovních správců, nalezneme zde ale i zprávy obecního charakteru, poznámky o nepřízní počasí, požárech, či informace o situaci v monarchii, apod. Pravidelně se s farními kronikami setkáváme až v 18. století. Nařízení o jejich vedení a podobě se objevují již koncem téhož století. Většinou nejsou nijak specifická a omezují se jen na strohé poznamenání, že je třeba pamětní knihy při farnostech vést.³⁶⁸ Jejich povinné vedení stanovilo až nařízení Českého zemského gubernia z roku 1835.³⁶⁹ Je třeba podotknout, že v podstatě až do první poloviny 18. století zastávaly farní kroniky funkci všech pozdějších písemností a agend, vyjma matrik a farních

³⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 98.

³⁶⁷ Lenka MARTÍNKOVÁ, *Archivy*. Ke klasifikaci církevních písemností blíže také Karel BERÁNEK, *Církevní správa a její písemnosti po r. 1526*, in: Jindřich Šebánek – Zdeněk Fiala – Zdeňka Hledíková, *Česká diplomatika do r. 1848*, Praha 1971, s. 268 – 278; Eduard MAUR, *Základy historické demografie*, Praha 1983, s. 52 – 62; Vladimír SPÁČIL, *K otázce pořádání a inventarizace římskokatolických farních archivů z oblasti olomoucké arcidiecéze*, AČ 13, 1963, č. 2, s. 76 – 81; Jiří SOCHR, *Pořádání a inventarizace římskokatolických farních archivů*, AČ 12, 1962, č. 1, s. 19 – 25.

³⁶⁸ Například kontrola vedení farních pamětních knih při kanonických vizitacích a k tomu se vztahující instrukce pro vikáře z let 1791 – 1799 či předpisy v ordinariátních listech. Dále také guberniální nařízení z roku 1795, týkající se povinnosti krajských úředníků o kontrole protivládních zápisů ve farních pamětních knihách; Miluše WAGNEROVÁ, *Farní kronika*, s. 26 – 29.

³⁶⁹ *Provinzialgesetzsammlung des Königreichs Böhmen für das Jahr 1835*, Band 17, Prag 1836, s. 547 – 552; K problematice farních kronik blíže bakalářská práce Miluše WAGNEROVÁ, *Farní kronika*.

urbářů.³⁷⁰ Své místo zde dále zaujímají knihy císařských patentů a konzistoriálních nařízení (*Kaiserliche-königliche Patente und Consistorialverordnungen, Liber in publico ecclesiasticis*) z let 1784 – 1791 a 1816 – 1826,³⁷¹ početná korespondence s biskupskou konzistoří, či oběžníky a cirkuláře různých úřadů ve věcech církevních v rozmezí let 1811 – 1850.³⁷²

Jednotliviny tvoří také statistické a topografické písemnosti,³⁷³ hlášení od okresních soudů o hledaných osobách,³⁷⁴ nebo informace o rodinách kandidátů bohosloví.³⁷⁵ Značnou část olešnického farního archivu zaujímá patronátní agenda (1787 – 1869), které byla věnována pozornost již v páté kapitole práce. Jedná se o početnou korespondenci především v majetkoprávních a finančních záležitostech, nejčastější jsou potom žádosti o příspěvky na opravy a vybavení kostela, popř. jeho okolí. Součástí jsou také listiny potvrzující předání a převzetí patronátu.³⁷⁶

2. *Pastorační činnost*, tzn. vlastní péče o farníky. V této skupině bychom našli prameny, týkající se evidence farníků, jako soupisy duší farnosti (*Status animarum, Seelenbeschreibung* 1849 – 1867),³⁷⁷ ale také pouhé tři exempláře knihy katechezí, vztahující se k roku 1810.³⁷⁸ Důležitou část tvoří vizitační agenda, tj. vizitační protokoly, zprávy a dotazníky pro období let 1820 – 1900.³⁷⁹ Vizitace se měly konat každý rok, ve velkých diecézích jednou za dva roky; za celé dlouhé období se však pro Olešnici dochovalo pouze několik málo spisů.³⁸⁰ Kromě děkanských vizitací se v delších časových intervalech konaly tzv. generální vizitace, které prováděl biskup

³⁷⁰ Eduard MAUR, *Základy*, s. 60.

³⁷¹ SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. Ia1, kniha č. 1; TAMTÉŽ, sign. Ia2, kniha č. 2; kostelní inventáře z let 1833 a 1854, TAMTÉŽ, sign. IIb7, kart. 4; SOA Třeboň, Biskupský archiv, sign. VIII/3/a/E/2, kart. 347.

³⁷² SOkA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb2, kart. 1 – 3.

³⁷³ Např. opakovaná výzva k vyplnění statisticko-topografické zprávy, která měla sloužit jako podklad k Eichlerově topografii, TAMTÉŽ, kart. 1; Statistické výkazy z roku 1852, TAMTÉŽ, sign. IIb4, kart. 4.

³⁷⁴ Dochovány pouze dva exempláře z let 1835 – 1836, TAMTÉŽ, sign. IIb2, kart. 1.

³⁷⁵ TAMTÉŽ, sign. IIb2, kart. 2 – 3.

³⁷⁶ TAMTÉŽ, sign. IIb3, kart. 4.

³⁷⁷ TAMTÉŽ, knihy č. 5 – 10.

³⁷⁸ TAMTÉŽ, knihy č. 18 – 20.

³⁷⁹ TAMTÉŽ, sign. IIb5, kart. 4.

³⁸⁰ Protokoly a zprávy o proběhlých vizitacích z let 1820, 1829, 1848, 1849 a 1850, z pozdějšího období pak roky 1887 a 1900.

osobně. S nimi bylo obvykle spojeno i biřmování zaznamenávané do knihy biřmovanců (*Liber confirmatorum*).³⁸¹ Tyto knihy byly povinně vedeny již od roku 1748, a to na základě nařízení arcibiskupské konzistoře.³⁸²

3. *Matriční agenda*, která byla původně ryze v rukou církve, avšak potřeby evidence obyvatel státu vedly k jejímu postupnému postátnění, které vyvrcholilo rokem 1784, kdy byly matriky vyhlášeny veřejnými listinami. Koncem 18. století se začal také postupně upravovat a upřesňovat matriční formulář pro všechny typy matrik. Tyto formuláře byly nakonec rozesílány v předtištěné podobě a dodatečně vyvazovány do knih.³⁸³ V Olešnici to byly pravidelně vedené matriky narozených (*Liber bapstisatorum*), oddaných (*Liber copulatorum*) a zemřelých (*Liber mortuarum*)³⁸⁴ či knihy snubních protokolů (*Liber Examinis Sponsorum*).³⁸⁵ Dále výkazy narozených, zvláště byly evidovány manželské a nemanželské děti, oddaných a zemřelých osob.³⁸⁶ Ze spisů to pak byly ohledací protokoly mrtvých, různé poznámky farářů, které sloužily jako podklady pro zápisy v matrikách, žádosti o zápis dětí do matriky, nebo o konkrétní vyhledání dat.³⁸⁷

4. *Hospodářské materiály* obsahují dokumenty o majetku kostela, záduší a duchovního, či o nadačních záležitostech. Konkrétně jsou to knihy kostelních počtů (1811 – 1902),³⁸⁸ deníky kostelního účtu (1852 – 1861),³⁸⁹ knihy kostelních sbírek (1850 – 1886),³⁹⁰ nebo knihy štolových poplatků (1810 – 1867).³⁹¹ Nechybí zde ani bohatý spisový materiál, jako seznam záduší (1864),³⁹² účetní přílohy, výtahy

³⁸¹ SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. Ib1, kniha č. 3 (1810 – 1860).

³⁸² Lenka MARTÍNKOVÁ, *Archivy*, s. 103.

³⁸³ Eduard MAUR, *Základy*, s. 54 – 56.

³⁸⁴ Dnes uloženy v SOA Třeboň, pro veřejnost zpřístupněny na <http://digi.ceskearchivy.cz/>.

³⁸⁵ SOKA ČB, FÚ Olešnice, knihy č. 11 – 12 pro roky 1793 – 1856.

³⁸⁶ TAMTÉŽ, sign. Ib32, kniha č. 34 (Výkaz narozených, oddaných a zemřelých osob 1843); TAMTÉŽ, sign. Ib33, kniha č. 35 (Výkaz narozených nemanželských dětí 1843); TAMTÉŽ, sign. Ib34, kniha č. 36 (Výkaz zemřelých osob 1847 – 1851).

³⁸⁷ TAMTÉŽ, sign. Iib19, kart. 6 (1802 – 1934).

³⁸⁸ TAMTÉŽ, sign. IIIa1 – IIIa28, knihy č. 55 – 82.

³⁸⁹ TA MTÉŽ, sign. IIIa29 – IIIa38, knihy č. 83 – 92.

³⁹⁰ TAMTÉŽ, sign. IIIa58 – IIIa59, knihy č. 112 – 113.

³⁹¹ TAMTÉŽ, sign. Ic4 – Ic5, knihy č. 41 – 42.

³⁹² TAMTÉŽ, sign. Iib8, kart. 4.

z kostelních účtů (1795 – 1859),³⁹³ či soupisy chudinských nadací (1813 – 1850)³⁹⁴ a knihy sloužených fundačních povinností (*Diarium functionum spiritualium* 1822 – 1869).³⁹⁵ Počínaje rokem 1830 měly být také povinně vedeny rejstříky výsevu, výmlatu a sklizně, v Olešnici jsou však evidovány až na počátku 20. století.³⁹⁶

5. *Stavební záležitosti*, v této skupině bychom našly materiály týkající se historie a stavu kostela a k němu příslušejících farních budov. Jedná se především o spisový materiál, týkající se nejrůznějších oprav a přestaveb těchto sakrálních a farních objektů.³⁹⁷ Značnou část zde pak zaujímají spisy týkající se stavby kostelní věže z let 1850 – 1852, kde nalezneme nejen její detailní popis s přiloženým plánkem, ale i podrobný stavební rozpočet.³⁹⁸ Dále jsou to také dokumenty o pořízení a ulití místních kostelních zvonů.³⁹⁹ Patří sem rovněž prameny evidenčního charakteru, jako soupis křížů, kapliček a božích muk, pořízený v letech 1835 – 1837,⁴⁰⁰ o vnitřním vybavení kostela pak informují kostelní inventáře (1810 – 1854).⁴⁰¹

6. *Chudinské záležitosti*, ty se v případě Olešnice omezují spíše na pravidelnou evidenci nalezců (1848 – 1861),⁴⁰² či knihu zemřelých nalezců (1842 – 1843).⁴⁰³ Doprovázené příslušnou korespondencí a nejrůznějšími rejstříky chudinských příspěvků, či výkazy chudinských sbírek (1862 – 1879).⁴⁰⁴ Ačkoliv zakládání chudinských institutů bylo v budějovické diecézi povinné již od roku 1827, v Olešnici žádný takový založen nebyl. Z vizitačních protokolů se dozvídáme, že lokálie právě od tohoto roku přispívala a podléhala Hlavnímu chudinskému institutu v Českých Budějovicích, který dotovala roční sbírkou 7 zlatých.⁴⁰⁵

³⁹³ TAMTÉŽ, sign. IIIb1, kart. 7.

³⁹⁴ TAMTÉŽ, sign. IIb20, kart. 6.

³⁹⁵ TAMTÉŽ, sign. Ib11 – Ib15, knihy č. 13 – 17.

³⁹⁶ TAMTÉŽ, sign. Ic1 – Ic3, knihy č. 38 – 40 (všechny 1906 – 1921).

³⁹⁷ TAMTÉŽ, sign. IIb15, kart. 5 (1813 – 1930).

³⁹⁸ TAMTÉŽ, sign. IIb16, kart. 5.

³⁹⁹ TAMTÉŽ, sign. IIb17, kart. 5 (1797 – 1870).

⁴⁰⁰ TAMTÉŽ, sign. Ib20, kniha č. 22.

⁴⁰¹ TAMTÉŽ, sign. IIb7, kart. 4.

⁴⁰² TAMTÉŽ, sign. Ib21 – Ib30, knihy č. 23 – 32.

⁴⁰³ TAMTÉŽ, sign. Ib31, kniha č. 33.

⁴⁰⁴ TAMTÉŽ, sign. IIIa40 – IIIa45, knihy č. 94 – 99.

⁴⁰⁵ TAMTÉŽ, sign. IIb5, kart. 4.

7. *Záležitosti školy*, které byly pod dohledem církve až do roku 1869, kdy byl vydán nový zákon o povinné školní docházce. Materiál v této skupině obsahuje písemnosti týkající se jmenování učitelů, statistické výkazy o počtech žáků, zvláštní pozornost je věnována i nemajetným studentům, kterým byly bezplatně přidělovány učebnice, nebo byli osvobozeni od platby sobotálesu. Další okruh spisů se zaměřuje na školní vizitace a zprávy o stavu budovy školy a jejího vybavení. Součástí je i seznam náboženských cvičení konaných ve škole.⁴⁰⁶

Jednotliviny tvoří písemnosti týkající se *hygieny a zdravotnictví*, které se omezují na seznam očkovaných osob 1843 – 1851,⁴⁰⁷ nařízení týkající se školených porodních asistentek⁴⁰⁸ či zabezpečení hřbitovů.⁴⁰⁹

Z nastíněného přehledu je zřetelně vidět, že převážná část písemností pochází z doby, kdy se olešnická lokálie konsolidovala a začala řádně fungovat. Od poloviny 19. století pak můžeme sledovat jistý úbytek písemné produkce farnosti, což koresponduje se změnami ve státní správě, které doprovázel přesun některých církevních agend do pravomoci státu.

Závěrem bych chtěla ještě krátce zmínit, jak vypadal „farní archiv“, respektive registratura v době fungování lokálie, tzn., jak si s jeho uspořádáním poradili samotní faráři. Drželi se přitom registraturních plánů z let 1790 a 1805 vydaných českobudějovickou konzistoří, které vycházely ze vzoru spisové normy zavedené v padesátých letech 18. století u krajských úřadů. Písemnosti byly členěny do věcných skupin a ukládány do uzamykatelných skříní s přihrádkami a zásuvkami, které byly někdy nadepsány názvy jednotlivých agend.⁴¹⁰

⁴⁰⁶ TAMTÉŽ, sign. IIb23, kart. 7 (1806 – 1935).

⁴⁰⁷ TAMTÉŽ, sign. Ib35, kniha č. 37.

⁴⁰⁸ TAMTÉŽ, sign. IIb2, kart. 3 (rok 1820).

⁴⁰⁹ TAMTÉŽ, IIb13, kart. 5 (rok 1857).

⁴¹⁰ Lena MARTÍNKOVÁ, *Archivy*, s. 111 – 112.

Tomuto členění odpovídal i archiv (registratura) v olešnické lokálii. Ten se nacházel na faře v předsíni bytu místního duchovního. V praxi se jednalo o dřevěnou skříň opatřenou zámkem s klíčem, která se členila na tři části (police) odpovídající rozdělení registratury, které vypadalo následovně:

- I. oddělení obsahovalo zemská nařízení řazená chronologicky; konzistoriální misivy uspořádané podle ročníků; matriky narozených, oddaných a zemřelých; knihy biřmovanců; knihy snubních protokolů; knihy zeměpanských nařízení spolu s abecedním rejstříkem a farní kroniku.
- II. oddělení bylo určeno pro duplikáty matrik narozených, oddaných a zemřelých spolu s abecedním rejstříkem, knihy snubních protokolů a knihy biřmovanců,⁴¹¹ dále zde byly uloženy kniha kostelních účtů, účetní výkazy, místní chudobinec, seznam zde sloužících duchovních a katechetů.
- III. oddělení sloužilo k uložení spisového materiálu, týkajícího se manželských věcí (dokumenty o uzavřených manželstvích řazené chronologicky); konzistoriální nařízení; ohledací protokoly mrtvých; kostelní inventáře; školní spisy; konzistoriální a vikariátní písemnosti a varia.⁴¹²

⁴¹¹ Roku 1799 bylo nařízeno vedení matričních duplikátů, aby se zamezilo možným ztrátám, Eduard MAUR, *Základy*, s. 55.

⁴¹² Sestaveno na základě kostelních inventářů z let 1833 a 1854, SOKA ČB, FÚ Olešnice, sign. IIb7, kart. 4.

11. ZÁVĚR – FARNOST JAKO SPRÁVNÍ STŘEDISKO

Farnost jako základní článek církevní správy zastávala až do poloviny 19. století i většinu samosprávných funkcí, které v této době přešly do pravomoci obcí. Nutným předpokladem byla proto kvalitní a organizovaná farní síť společně s dostatkem vzdělaných kněží. Významně se o to zasloužily také reformy císaře Josefa II., které v tomto směru dovršily snahy jeho předchůdců a jejichž hlavním cílem byla centralizace a podřízení církevní správy státu. Úprava diecézní a farní organizace v monarchii byla státem viděna jako klíčová nejen pro změnu církevních poměrů, ale také pro realizaci a prosazování dalších státních reforem.

Právě reforma farního systému vyjádřená dvorskou instrukcí z února 1782 stála na pozadí vzniku olešnické lokálie, později povýšené na farnost (1857). Předkládaná diplomová práce přináší na jejím konkrétním příkladě obraz o uvedení této reformy do praxe. Samotná instrukce o vzniku nových lokálií a farností byla totiž pouze prvotním impulsem a vlastnímu založení olešnické lokálie předcházela jednání soustředěná především na její následné hmotné zabezpečení a zajištění potřebných prostor pro kostel a faru. Svou roli zde hrála i otázka patronátního práva, které určovalo povinnost patrona svěřené beneficium finančně podporovat. Tento fakt se odrazil také v případě Olešnice, kde místní patron město České Budějovice tuto „čestnou povinnost“ zprvu odmítlo a výkonu patronátního práva se ujalo až roku 1794, kdy bylo o hmotné zabezpečení zdejší lokálie již částečně postaráno. Budějovice se tak vyhnuly prvotnímu financování jejího zřízení, především přestavby místního zámku na kostel sv. Václava.

Srdcem farnosti a jejím určujícím článkem byl duchovní správce. Předpokladem josefínských reforem bylo, že farář bude zastávat zároveň roli kněze i služebníka státu a stane se z něj loajální a spolehlivý úředník. O tom vypovídá i rozsáhlá písemná agenda olešnické lokálie, respektive farnosti. Základním úkolem místního duchovního byla vlastní péče o farníky spojená s jejich pravidelnou evidencí (soupisy duší); postátněnou agendou se staly v roce 1784 také matriky. Vedle pastorační činnosti bylo náplní práce olešnického kněze zprostředkovávat farníkům císařská nařízení, která byla dodatečně vyvazována do knih, ale i dohlížet nad zdravotním stavem obyvatelstva, např. záležitosti týkající se očkování či porodních asistentek („porodních báb“). Farář musel udržovat dobré vztahy s obcí a jejími představenými a hlavně s patronem,

tj. Českými Budějovicemi, jelikož město duchovního finančně a především materiálně podporovalo a mohlo se v případě nevole zasadit o jeho přeložení. Olešnický duchovní se staral také o majetek kostela a účetní záležitosti benefícia. Pod jeho dohledem byla rovněž místní škola, která vznikla společně s lokálií v roce 1787 a postupem času se rozšířila na tři třídy. V neposlední řadě byl kněz hospodářem, to znamená, že se staral o svou zahrádku, přidělené polnosti a domácí zvířata – koně, skot a prase a k tomu náležející hospodářské budovy. Všechny oblasti farářových povinností byly doprovázeny rozsáhlou písemnou agendou, která byla pravidelně kontrolována při ročních vizitacích.

Označení *duchovní správce* tedy ve dvou slovech velice přesně vystihuje postavení olešnických kněží ve zkoumaném období, kteří se v některých případech stávali spíše správci, nežli duchovními. Obecně můžeme konstatovat, že zvláště v případech malých obcí, jakou byla i Olešnice, hrála farnost významnou roli ve všech oblastech běžného života a stala se tak jejich přirozeným centrem. Tento závěr se podařilo doložit i v předkládané diplomové práci o historii a fungování olešnické farnosti se zřetelem na její vnitřní organizaci a chod, spolu s jejím působením v rámci státní správy.

Řešení problému zlepšení farní sítě a dostatku vzdělaného farního kléru dosáhlo v době vlády Josefa II. uspokojivých výsledků a situace se v tomto směru stabilizovala. Jistým paradoxem tedy zůstává, že zlepšení poměrů místní farní sítě, o které se Josef II. a jeho předchůdci snažili, se o dvě století později prakticky vrátilo k původnímu stavu a dnešní kněží opět spravují dvě a více beneficií najednou. Tento osud se nevyhnul ani Olešnici, jež v současné době spadá znovu pod farnost Trhové Sviny, od které byla původně oddělena. Významný podíl na tomto stavu však mají především historicko-sociální faktory, spojené s úpadkem zájmu o křesťanskou víru a s ním spojeným úbytkem věřících.

Diplomová práce také otevírá další možnosti studia v rámci olešnické farnosti. Především by bylo možné dále zkoumat její ekonomické a hmotné zázemí, kterému jsem nevěnovala větší pozornost s ohledem na zaměření práce soustředěné hlavně na historii a vznik olešnické lokálie na pozadí josefínských reforem. Podnětnou by byla rovněž komplexnější studie věnovaná písemné produkci farnosti spojená s podrobným diplomatickým rozbořem. Závěrem je třeba říci, že archivy far v sobě skrývají

nepřeberné množství materiálu, cenného nejen pro studium církevní správy, a právem se tak těší přízni moderní historiografie.

SEZNAM ZKRATEK

aj. – a jiné

AČ – Archivní časopis

AM – archiv města

AO – archiv obce

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

BČ – Biskupství českobudějovické

c. k. – císařský a královský

ČB – České Budějovice

ČČH – Český časopis historický

č. – číslo

č. p. – číslo popisné

ed. – editor

edd. – editoři

FF – Filozofická fakulta

FÚ – farní úřad

HD – Historická demografie

HG – Historická geografie

HÚ – Historický ústav

inv. č. – inventární číslo

JČU – Jihočeská univerzita

JSH – Jihočeský sborník historický

kol. – kolektiv

kr. – krejcar

NA – Národní archiv

PVH – pomocné vědy historické

s. – strana

SAP – Sborník archivních prací

sign. – signatura

SOA – Státní oblastní archiv

SOkA – Státní okresní archiv

srov. – srovnej

sv. – svatý

tj. – to jest

UK – Univerzita Karlova

tzn. – to znamená

tzv. – tak zvaný

zl. – zlatý

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

Prameny nevydané:

Biskupství českobudějovické, Farní kronika Olešnice (1787 – 1887).

Národní archiv Praha, České zemské gubernium – Duchovní komise, inv. č. 67, sign. G 1 1 – 484.

Státní oblastní archiv Třeboň, Biskupský archiv České Budějovice – Biskupská konzistoř České Budějovice 1785 – 1945 (1949).

Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv města České Budějovice, sign. IV/10 (Olešnice).

Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv obce Olešnice, inv. č. 1, kniha č. 1 (Obecní kronika 1926 – 1965).

Státní okresní archiv České Budějovice, Děkanský úřad Trhové Sviny (1636 – 1949), sign. B 2150.

Státní okresní archiv České Budějovice, Farní úřad Olešnice (1784 – 1947), sign. B 1625.

Státní okresní archiv České Budějovice, Základná a mateřská škola Olešnice, inv. č. 1, kniha č. 1 (Kronika školy Olešnice 1873 – 1940).

Prameny vydané:

Provinzialgesetzsammlung des Königreichs Böhmen für das Jahr 1835, Band 17, Prag 1836, s. 547 – 552.

Literatura:

BASTL, Ondřej, *Rušení klášterů v Čechách a na Moravě za Josefa II.*, Historická geografie 28, s. 155 – 177.

BERÁNEK, Karel – BERÁNKOVÁ, Věra, *Rušení klášterů v Čechách za Josefa II.*, in: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994*, Praha 1994, s. 209 – 224.

BERÁNEK, Karel, *Církevní správa a její písemnosti po r. 1526*, in: Jindřich Šebánek – Zdeněk Fiala – Zdeňka Hledíková, *Česká diplomatika do r. 1848*, Praha 1971, s. 268 – 278.

BOČKOVÁ, Marie – JINDRA, Stanislav – VRÁNA, František, *Olešnice 1186/1986: několik nahlédnutí do historie obce*, Olešnice 1986.

BOHÁČ, Zdeněk, *Poutní místa v Čechách*, Praha 1994.

BOHÁČ, Zdeněk, *Vývoj diecézní organizace českých zemí*, in.: Zdeňka Hledíková (ed.), *Traditio et cultus. Miscellanea historica Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi, ab eius college amicisque ad annum sexagesimum dedicata*, Praha 1993, s. 21 – 36.

BRANIŠ, Josef, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém. Od pravěku do počátku 19. století. VIII (Politický okres Česko-Budějovický)*, Praha 1900.

BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

BŮŽEK, Václav a kol. (edd.), *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010 (= Edice Česká historie 22).

CATALANO, Alessandro, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598 – 1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008.

ČÁŇOVÁ, Eliška, *K počtu far v Čechách v 17. a 18. století*, Historická demografie 18, 1994, s. 179 – 181.

ČERNÝ, Jiří, *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, České Budějovice 2006.

ČERNÝ, Jiří, *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradska*, České Budějovice 2004.

ČORNEJOVÁ, Ivana, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*, Praha 1995

DAVID, Petr – SOUKUP, Vladimír, *Velká turistická encyklopedie. Jihočeský kraj*, Praha 2008.

DOBEŠ, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2005.

DOLEŽALOVÁ, Eva, *Konvikt svatého Bartoloměje a seminář svatého Václava v Praze na Starém Městě – dějiny, hospodaření a studijní nadace*, in: Ivan Hlaváček (ed.), *Facta probant homines*, Praha 1998, s. 135 – 148.

DRÁBEK, Jan *Moravský generální seminář 1784 – 1790*, Loštice 1946.

FANTOVÁ, Jindřiška, *Školní fase z Třebońska v 1. polovině 19. století*, bakalářská práce na Ústavu archivnictví a PVH FF JČU, České Budějovice 2008, s. 11.

FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (edd.), *Občanské elity a obecní samospráva 1848 – 1948*, Brno 2006.

FRANCEK, Jindřich (ed.), *Rekatolizace v českých zemích*, Pardubice 1995.

GABRIEL, *Obrázky ze školství českého a rakouského v XVIII. a XIX. století*, Praha 1891.

GAŽI, Martin, *Vazby jihočeských městských komunit k mariánským ochranitelkám v 17. a 18. století*, Výběr 39, 2002, s. 13 – 42.

HANZAL, Josef, *Mariánský kult v barokních Čechách*, in: Jindřich Francek (ed.), *Rekatolizace v českých zemích*, s. 17 – 28.

HANZAL, Josef, *Pobělohorská rekatolizace v jižních Čechách*, JSH 48, 1979, s. 181 – 191.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka (ed.), *Traditio et cultus. Miscellanea historica Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi, ab eius college amicisque ad annum sexagesimum dedicata*, Praha 1993.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka Hledíková – POLC, Jaroslav V. (edd.), *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994*, Praha 1994.

HOJDA, Zdeněk – PÁTKOVÁ, Helena (edd.), *Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním*, Praha 2008 (= Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis 6).

HORSKÝ, Jan – NEŠPOR, Zdeněk, *Typologie české víry raného novověku. Metody a možnosti studia lidové religiozity v 18. století*, Český časopis historický 103, 2005, s. 41 – 86.

JANÁK, Jan, *Státní správa a územní samospráva 1740 – 1945*, in: Mikulovské sympozium XXIII, Ústřední moc a regionální samospráva 1993, Brno 1995, s. 53 – 88

KADLEC, Jaroslav, *Českobudějovická diecéze. Znaký a portréty českobudějovických biskupů*, České Budějovice 1995.

KADLEC, Jaroslav, *Dějiny katolické církve IV. Od sněmu tridentského do konce 19. století*, Praha 1973.

KADLEC, Jaroslav, *Rekatolizace v Čechách*, in: Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jaroslav V. POLC (edd.), *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994*, Praha 1994, s. 129 – 149.

KOBLASA, Pavel – KOVÁŘ, Daniel, *Panská sídla na Českobudějovicku*, České Budějovice 1998.

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka, *K problematice nižšího světského kléru v období upevňování výsledků násilné rekatolizace*, Sborník prací členů Socialistického svazu mládeže Státního ústředního archivu v Praze 2, 1989, s. 61 – 74.

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka, *Pokusy o zřízení biskupství v západních Čechách v rámci rekatolizačních snah v 17. století*, in: Z archivních depozitářů. Pavle Burdové k 70. narozeninám, Praha 1998, s. 46 – 56.

- KŘIŠŤAN, Alois, *Počátky pastorální teologie v českých zemích*, Praha 2005.
- Kolektiv autorů, *Novohradské hory a Novohradské podhůří – příroda, historie, život*, Praha 2006.
- KOLLMANN, Hynek, *O vlivu Propagandy na vznik tak řečené pokladny solní (cassa salis)*, ČMKČ 72, 1898, s. 139 – 157.
- KOVÁŘ, Daniel, *O kostelní věži v Olešnici u Trhových Svinů*, Rodopisná revue 2 (léto 2008), s. 6 – 7.
- KROUPA, Stanislav, *Zázraky před jižní hranicí: pohled z Novohradských hor do měst a vesnic v jižní části roviny třeboňské*, České Budějovice 2005.
- KUCHAŘOVÁ, Hedvika – NEŠPOR, Zdeněk, *Pastor bonus, seu idea (semper) reformanda. Vzdělání a výchova kléru pro působení ve farní správě v českých zemích v 18. a na počátku 19. století*, Český časopis historický 105, 2007, s. 351 – 392.
- MACENAUER, Josef, *Samospráva obecní*, Brno 1899.
- MALÝ, Radomír, *Církevní dějiny*, Olomouc 2001.
- MARDETSCHLÄGER, Franz, *Kurz gefasste Geschichte des Bistums und der Diocese Budweis zur Jubiläumsfeier ihres hundertjährigen Bestehens*, Budweis 1885.
- MARTÍNKOVÁ, Lenka, *Archivy far a vikariátů na Pelhřimovsku (Několik poznámek k jejich písemnostem na Pelhřimovsku od pobělohorské doby do počátku 20. století)*, Archivní časopis 55, 2005, s. 89 – 116.
- MAUR, Eduard, *Problémy farní organizace pobělohorských Čech*, in: Zdeňka Hledíková (ed.), *Traditio et cultus. Miscellanea historica Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi, ab eius college amicisque ad annum sexagesimum dedicata*, Praha 1993, s. 163 – 176.
- MAUR, Eduard, *Základy historické demografie*, Praha 1983.
- MEDEK, Václav, *Cesta české a moravské církve staletími*, Praha 1982.

MIKULEC, Jiří *Náboženská bratrstva v procesu pobělohorské rekatolizace*, in.: Jindřich Francek (ed.), *Rekatolizace v českých zemích*, Pardubice 1995, s. 39 – 48.

MIKULEC, Jiří, *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích*, Praha 1992.

NOVOTNÝ, Miroslav, *Českobudějovická diecéze v kontextu proměn církevní správy v českých zemích v 18. – 20. století*, in: *Vývoj církevní správy na Moravě. XXVII. Mikulovské sympozium 2002*, Brno 2003, s. 169 – 180.

NOVOTNÝ, Miroslav, *Výchova a vzdělání kněží v diecézních seminářích v Čechách ve druhé polovině 18. a v první polovině 19. století*, in.: Daniela Tinková – Jaroslav Lorman (edd.), *Od barokní piety k interiorizaci víry? Problémy katolického osvěcenství*, Praha 2009 (= *Historie – otázky – problémy 1*), s. 119 – 132.

OHLER, Norbert, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha 2002.

Orts – Repertorium Königreichs Böhmen, Prag 1872.

PAZDEROVÁ, Alena a kol., *Průvodce po archivních fondech a sbírkách – Státní ústřední archiv v Praze I*, sv. 1, Praha 1997, s. 149 – 158.

PODLAHA, Antonín, *Dějiny arcidiecése pražské od konce století XVII. do počátku století XIX. I. Doba arcibiskupa Jana Josefa hraběte Breunera (1694 – 1710)*, Praha 1917.

POKORNÝ, Pavel, *Jičínské biskupství*, in.: Jindřich FRANCEK (ed.), *Rekatolizace v českých zemích*, Pardubice 1995, s. 73 – 84.

PUMPR, Pavel, *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách*, Brno 2010.

PUMPR, Pavel, *Kostely farní nebo patronátní?*, in: Pavla Stuchlá (ed.), Antonín Jan Václav Vokoun (1691-1757) a církevní správa jeho doby v Čechách, Vodňany 2008.

ROŠKOT, Jan Křtitel, *Patronátní právo a dějiny jeho v zemi svatováclavské, a žádoucí jeho oprava a úprava*, Praha 1887.

ROYT, Jan, *Lidová zbožnost v 17. a 18. století a její obraz ve výtvarném umění*, in: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství 1344 - 1994*, Praha 1994, s. 179 – 196.

RYANTOVÁ, Marie, *Církevní patronát Eggenberků a Schwarzenberků na přelomu 17. a 18. století (1694 – 1730)*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty 1600 – 1750 (= Opera historica 5)*, 1996, s. 617 – 637.

RYANTOVÁ, Marie, *Majetkové poměry jihočeského světského kléru v období vrcholící rekatolizace*, Jihočeský sborník historický 62, 1993, s. 108 – 121.

RYANTOVÁ, Marie, *Příspěvek k poznání struktury jihočeského světského kléru v období vrcholící rekatolizace*, Jihočeský sborník historický 57, 1988, č. 2, s. 61 – 73.

RYANTOVÁ, Marie – KOKOŠKOVÁ, Zdeňka, *Sociální a kulturní úroveň nižšího kléru ve druhé polovině 17. století a v prvních desetiletích 18. století*, in.: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství*, s. 150 – 178.

SANDER, Rudolf, *České zemské gubernium a církevní záležitosti v době josefínské*, Sborník archivních prací 45, 1995, č. 1, s. 73 – 130

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého III. (Budějovsko)*, Praha 1994.

SEMERÁDOVÁ, Veronika, *Vizitační písemnosti Čech 17. století (Farní kostely a farní kléru pražské arcidiecéze v letech 1623 – 1694)*, Sborník archivních prací 47, 1997, č. 1, s. 125 – 204.

Seznam míst v království Českém, Praha 1886.

SOCHR, Jiří, *Pořádání a inventarizace římskokatolických farních archivů*, AČ 12, 1962, č. 1, s. 19 – 25.

SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen; statistisch-topographisch dargestellt. Neunter Band. Budweiser Kreis*, Praha 1841.

SPÁČIL, Vladimír, *K otázce pořádání a inventarizace římskokatolických farních archivů z oblasti olomoucké arcidiecéze*, AČ 13, 1963, č. 2, s. 76 – 81.

SVOBODA, Rudolf, *Jan Prokop Schaaffgotsche. První biskup českobudějovický*, Brno 2009.

SVOBODA, Rudolf, *Proces založení českobudějovického biskupství v letech 1783 – 1789*, *Studia theologica* 10, 2008, č. 3, s. 19 – 40.

STUHLÁ, Pavla (ed.), *Antonín Jan Václav Vokoun (1691-1757) a církevní správa jeho doby v Čechách*, Vodňany 2008.

STUHLÁ, Pavla, *Nástupní podmínky pro fary eggenberského patronátu na přelomu 17. a 18. století*, in: *Archivum Trebonense* 12, 2011, s. 269 – 282.

STUHLÁ, Pavla *Prachatický vikariát 1676 – 1750. Vybrané otázky církevní správy*. Praha 2004.

ŠAFRÁNEK, Jan, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů I*, Praha 1913.

TEICHL, Anton, *Geschichte der Herrschaft Gratzen mit Zugrundelegung des Urbars vom Jahre 1553*, Gratzen 1889.

TOMÁŠEK, Jiří, *Z historie farnosti olešnické*, *Olešnické listy* (květen 2007), Olešnice 2007, s. 3.

TOMÁŠEK, Jiří, *Z historie farnosti olešnické*, *Olešnické listy* (září 2007), Olešnice 2007, s. 1.

TRAJER, Johann, *Historisch-statistische Beschreibung der Diöcese Budweis*, Budweis 1862.

TRAPL, Miloš, *Církevní poměry v letech 1848 – 1938*, in: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994*, s. 251 – 276.

TŘÍSKA, Karel a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V, Jižní Čechy*, Praha 1986.

VICHRA, Jan, *Pražský arcibiskupský seminář a jeho studenti v 17. – 18. století*, *Documenta Pragensia* 11, 1993, s. 123 – 134.

WAGNEROVÁ, Miluše, *Farní kronika Olešnice (1787 – 1887)*, bakalářská práce na Ústavu archivnictví a PVH JČU, České Budějovice 2008.

WINTER, Eduard, *Josefinismus a jeho dějiny. Příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy 1740 – 1848*, Praha 1945.

ZUBER, Rudolf, *Osudy moravské církve v 18. století*, Praha 1987.

Internetové zdroje:

www.bcb.cz (Oficiální stránky Biskupství českobudějovického)

www.farnost-olesnice.cz (Oficiální stránky římskokatolické farnosti Olešnice)

PŘÍLOHY

- PŘÍLOHA - 1 - 1/a Tabulka olešnických lokalistů
 1/b Tabulka olešnických farářů
 1/c Tabulka olešnických učitelů
- PŘÍLOHA - 2 - Mapa plánovaných nových farností a lokálií
 v Budějovickém kraji
- PŘÍLOHA - 3 - Mapa Olešnice a blízkého okolí
- PŘÍLOHA - 4 - Mapa kostela, kaplí, božích muk a křížů v rámci
 olešnického benefícia v první polovině 19. století
- PŘÍLOHA - 5 - Původní mapa farnosti Trhové Sviny
- PŘÍLOHA - 6 - Původní pláněk kostelní věže
- PŘÍLOHA - 7 - Původní pláněk kaple Panny Marie Sněžné z roku 1854
- PŘÍLOHA - 8 - Fotografie olešnického kostela
- PŘÍLOHA - 9 - Fotografie pomníku na místě bývalé kaple Panny Marie
 Sněžné
- PŘÍLOHA - 10 - Fotografie dochovaných kaplí a božích muk

PŘÍLOHA - 1 -

1/a Tabulka olešnických lokalistů

JMÉNO	ROKY JEJICH PŮSOBNÍ
František Skrbek	1787 – 1793
Evžen Eckl	1793 – 1802
Antonín Müller	1802 – 1807
Josef Hájek	1807 – 1810
František Bürgermeister	1810 – 1816
Václav Renner	1816 – 1851
Josef Viturka	1851
Jan Bakula	1851 – 1866

1/b Tabulka olešnických farářů

JMÉNO	ROKY JEJICH PŮSOBNÍ
Jan Bakula	1857 - 1866, 1869 - 1881
Josef Fulín	1866
Václav Marek	1866 - 1869
Jan Zeman	1881 - 1923
František Vondruška	1923
Václav Brdlík	1923 - 1928
Ferdinand Kalivoda	1928 - 1929
Josef Pašek	1929 - 1941
Pavel Štenberk	1941 - 1943
František Haláček	1943
Pavel Štenberk	1943 - 1944
P. Klíma	1944
František Brož	1944 - 1945
Karel Kubíček	1945
František Votruba	1945 - 1948
František Boudal	1948
Václav Čížek	1948 - 1961
František Vondryška	1961 - 1966
Karel Pouzar	1966 - 1972
Vladimír Třebín	1972 - 1980
Jaroslav Holub	1980 - 1993
Ivo Valášek	1993 - 1994
Dominik Holický	1994 - 1996
Ondřej Huječek	1996 - 2008
Marcin Zelazny	2008 - dosud

1/c Tabulka olešnických učitelů

JMÉNO	DOBA JEJICH PŮSOBENÍ
Martin Steinbauer	1787 - 1801
Jiří Ježek	1801 - 1830
Ondřej Vaněk	1830 - 1841
Václav Vaněk	1841 - 1876
František Augustýn	1876 - 1878
Josef Honsa	1878 - 1890
Matouš Dudek	1890 - 1906

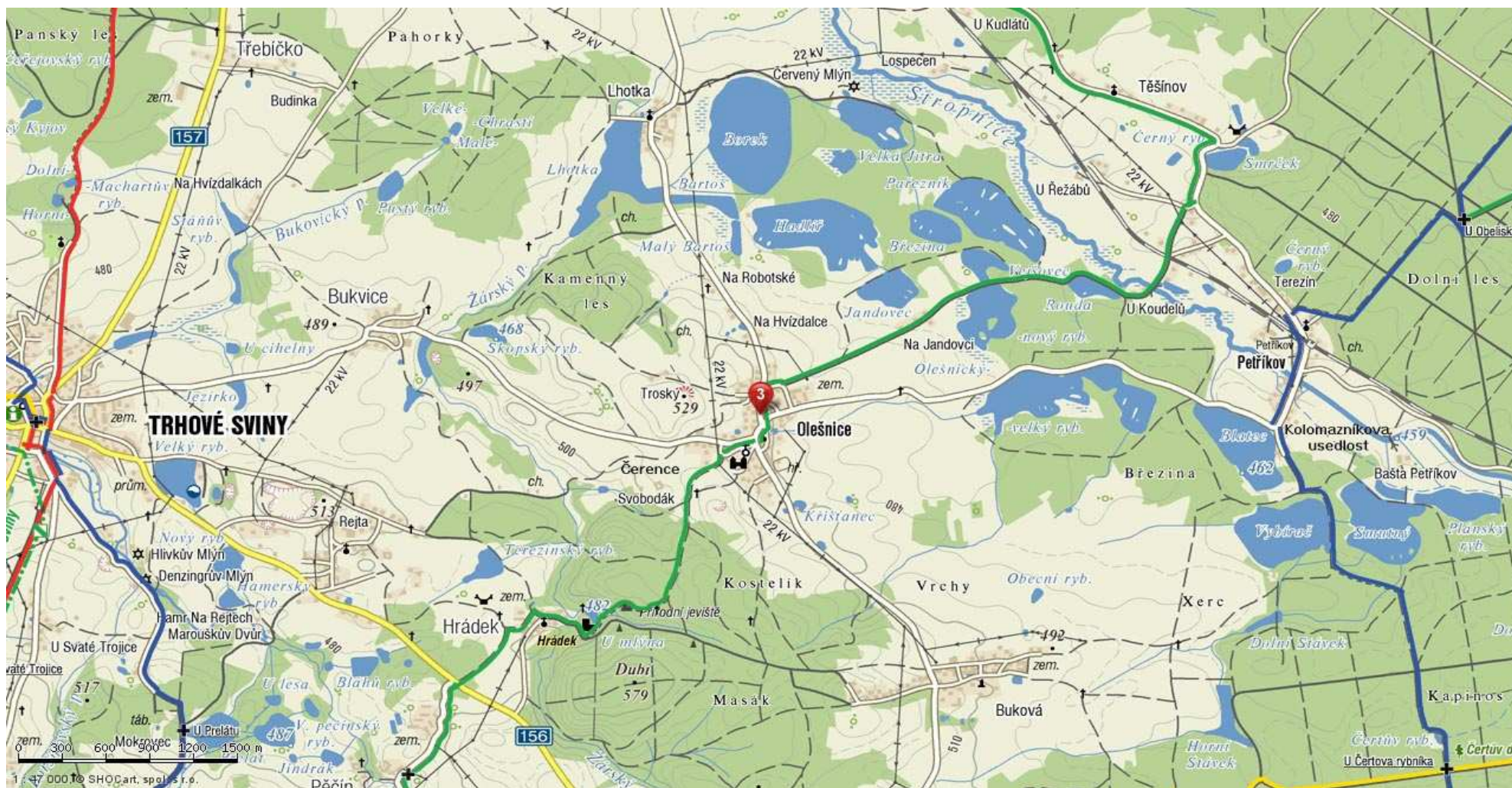
PŘÍLOHA - 2 -

Mapa plánovaných nových farností a lokálií v Budějovickém kraji

PŘÍLOHA - 3 -

Mapa Olešnice a blízkého okolí (zdroj: www.mapy.cz)

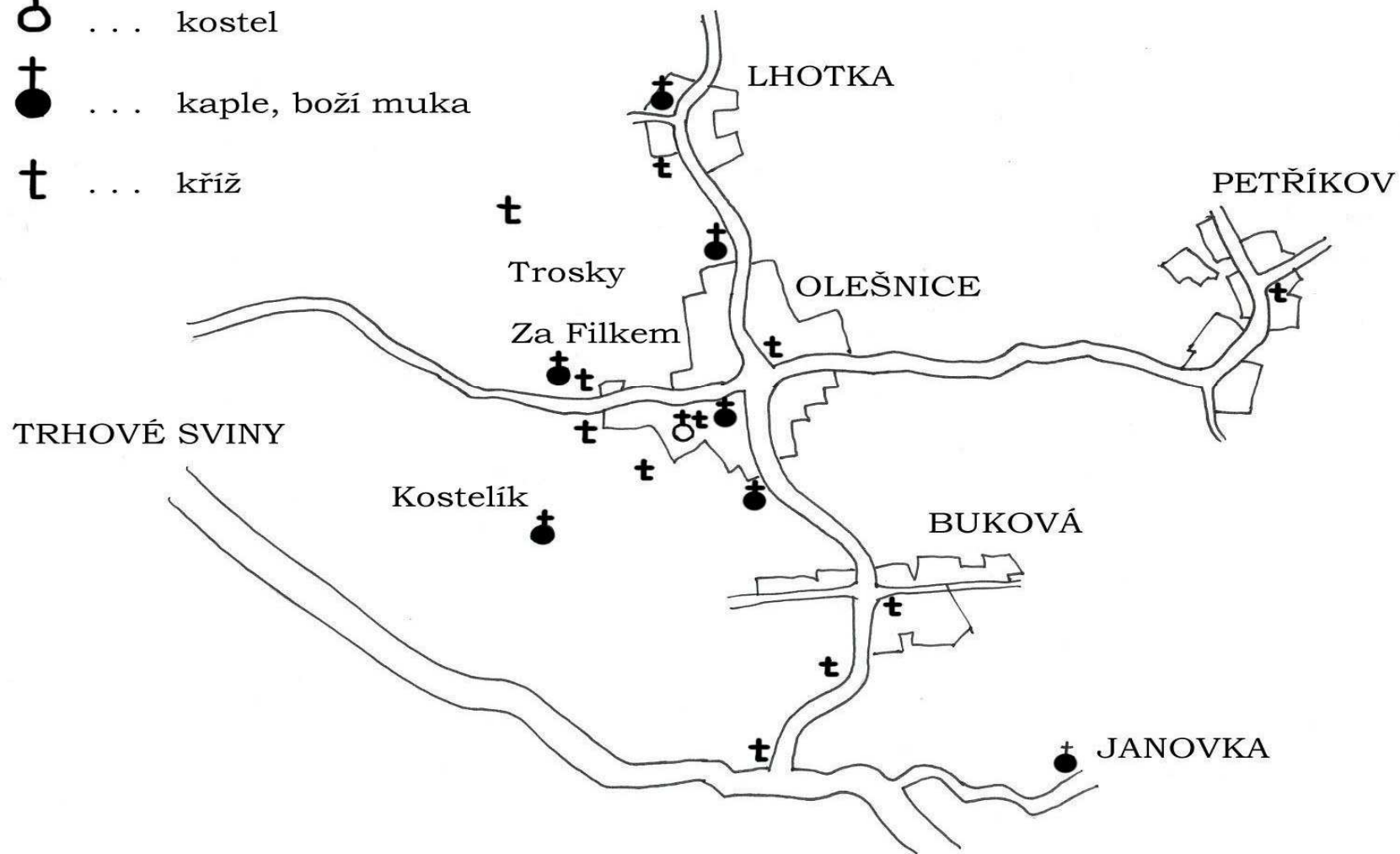
PŘÍLOHA - 4 -

Mapa kostela, kaplí, božích muk a křížů v rámci olešnického benefícia v první polovině 19. století

⊕ . . . kostel

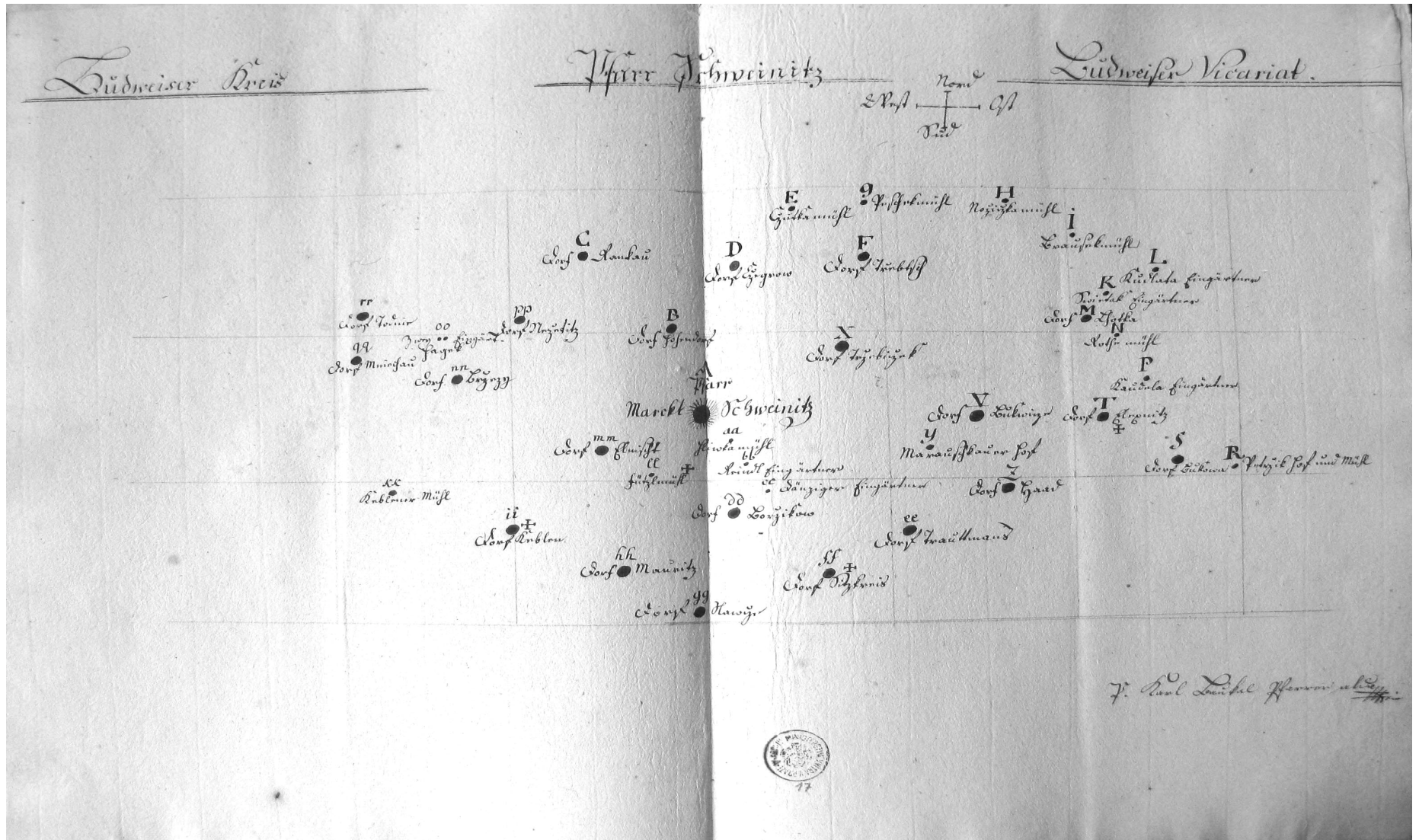
⊕ . . . kaple, boží muka

† . . . kříž

PŘÍLOHA - 5 -

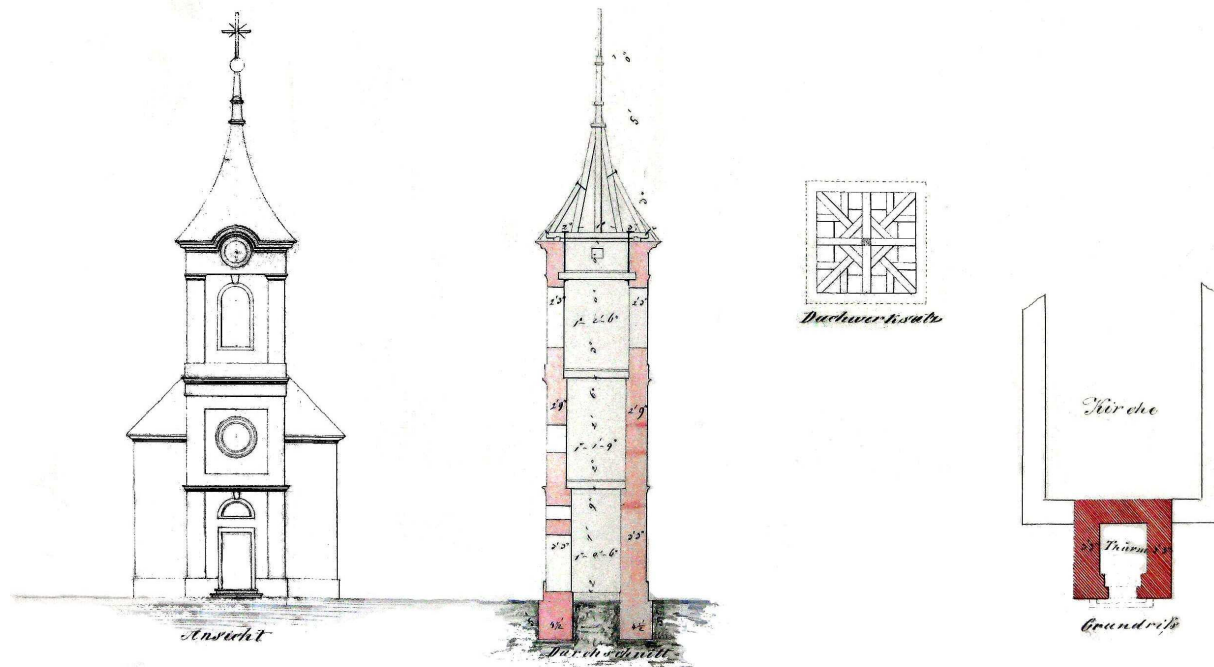
Původní plánec farnosti Trhové Sviny (zdroj: Národní archiv Praha)

PŘÍLOHA - 6 -

Původní plánek stavby kostelní věže Václava Pánka (zdroj: SOkA České Budějovice)

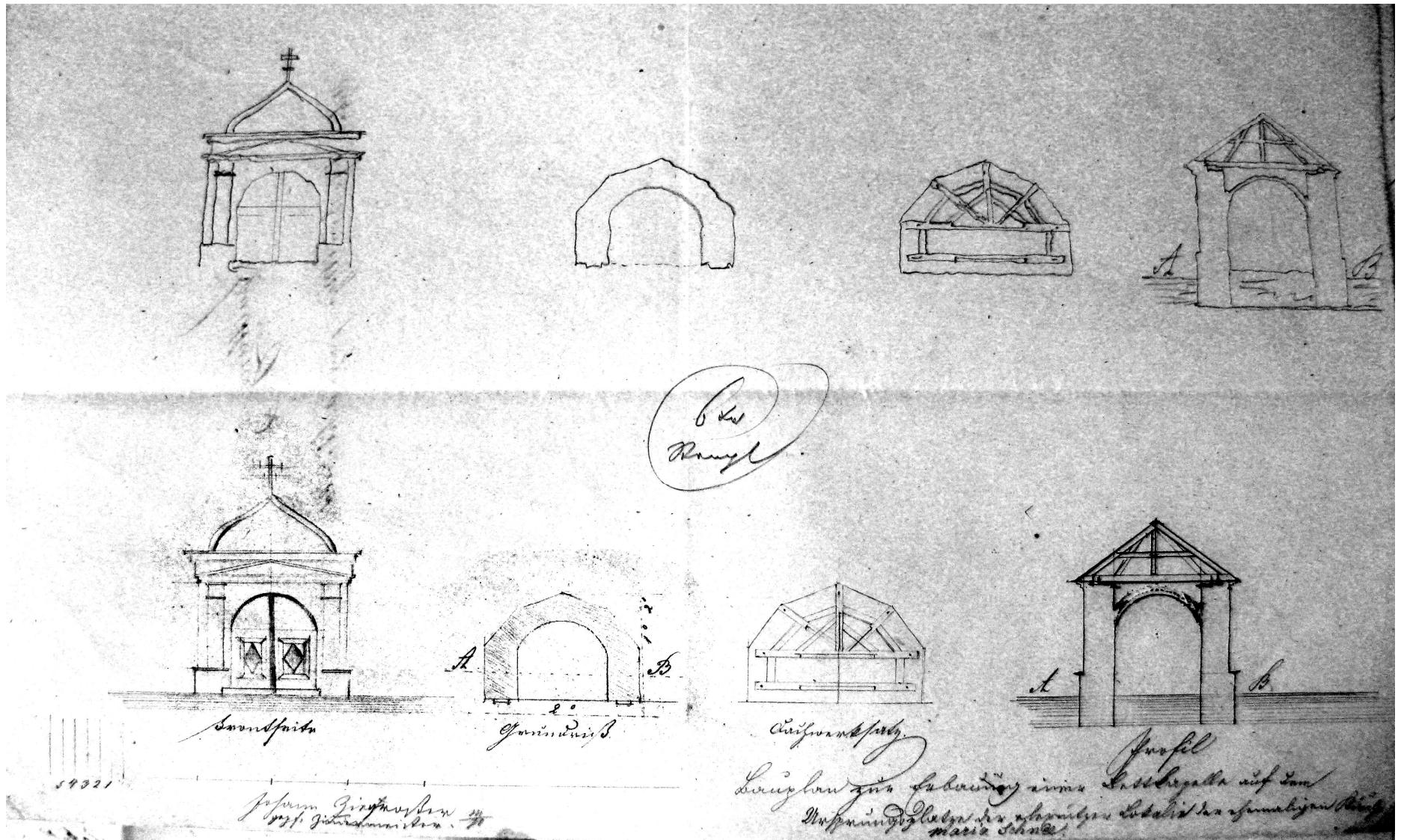
*Plan
Zur Errichtung eines
neuen Thurmes im Orte
Eternitz.*

*Gezeichnet
von
J. J. J. J.*

PŘÍLOHA - 7 -

Původní plánek stavby kaple Panny Marie Sněžné od Johanna Ziefroßera z roku 1854 (zdroj: SOKA České Budějovice)

PŘÍLOHA - 8 -

Fotografie olešnického kostela (zdroj: www.farnost-olesnice.cz)

Celkový pohled na kostel

Detail kostelní věže

PŘÍLOHA - 9 -

Fotografie pomníku na místě bývalé kaple Panny Marie Sněžné (zdroj: www.farnost-olesnice.cz)

Pomník na místě zrušené kaple Panny Marie Sněžné

Detail pomníku

PŘÍLOHA - 10 -

Fotografie dochovaných kaplí a božích muk

Kaplička sv. Jana Nepomuckého v Olešnici

Dnešní podoba božích muk u cesty na Janovku